

Szilágyi Judit

Washingtoni vagy pekingi konszenzus?

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

Témavezető: Rostoványi Zsolt, DSc
egyetemi tanár

© Szilágyi Judit

Budapesti Corvinus Egyetem

Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola

WASHINGTONI VAGY PEKINGI KONSZENZUS?

**Világgazdasági súlyponteltolódások az Egyesült Államok és
Kína között**

Ph.D. értekezés

Szilágyi Judit

Budapest, 2015

Köszönetnyilvánítás

Először is szeretném megköszönni témavezetőmnek, Dr. Rostoványi Zsoltnak a segítségét és támogatását, mellyel már egyetemi tanulmányaim és szakdolgozatom témavezetése óta nagyban hozzájárult ahhoz, hogy elérhessem a céljaimat és folyamatos támogatásáról biztosított minden téren.

Nagyon köszönöm Dr. Inotai Andrásnak a vele folytatott konzultációk során tett rendkívül hasznos észrevételeit, tanácsait, valamint, hogy az MTA Világgazdasági Kutatóintézetében töltött éveim során mindvégig rengeteget tanulhattam tőle és folyamatos lehetőséget biztosított a fejlődésre.

Szintén köszönettel tartozom Dr. Artner Annamáriának és Dr. Marton Péternek a tézistervezet bírálata során tett hasznos javaslataikért, építő jellegű kritikáikért és biztatásukért.

Továbbá nagyon köszönöm mind családomnak, mind barátaimnak a kitartásukat, támogatásukat és a belém vetett töretlen bizalmukat, mellyel átsegítettek a nehezebb időszakokon.

Tartalomjegyzék

1. fejezet: Témaválasztás és hipotézisek	9
1.1. A téma relevanciája, körülhatárolása	9
1.2. Módszertan és megválaszolni kívánt kérdések	10
1.3. Hipotézisek	12
1.4. A legfontosabb szakirodalmi munkák áttekintése	19
2. fejezet: A kutatás elméleti háttere	24
2.1. A washingtoni konszenzus	26
2.1.1. Kiknek a konszenzusa?	30
2.1.2. Neoliberális krédó?	33
2.1.3. Vége a washingtoni konszenzusnak?	34
2.2. A „konszenzus” definíciója	36
2.3. A pekingi konszenzus	41
2.3.1. Innováció	43
2.3.2. Fenntartható és egyenlő fejlődés	44
2.3.3. Szuverenitás és önrendelkezés	45
2.4. A pekingi konszenzus kritikája	47
2.5. A kínai modell	51
2.5.1. Az állam központi szerepvállalása	54
2.5.2. Evolúciós szemlélet	55
2.5.3. Társadalmi stabilitás	56
2.5.4. Vegyes rendszer	57
2.6. Valóban „modell” lehet-e a kínai út?	58
3. fejezet: Az állami tulajdon szerepe a kínai modellben	62
3.1. Az állami vállalatok definíciója	62
3.2. Az állami vállalatok szerepe a kínai modellben	64
3.3. Az állami vállalatok részére juttatott támogatások rendszere	68
3.3.1. Adópolitika	68
3.3.2. Szabványok, sztenderdek, adminisztratív előírások, egyéb piacra jutási korlátok	68
3.3.3. Tőkeinjekciók és közvetlen tőkefinanszírozások	69

3.3.4. A termelési tényezők mesterségesen alacsony ára	69
3.3.5. Kedvező tőkéhez jutási lehetőségek	70
3.4. A kormányzat, a kommunista párt és az állami vállalatok összefonódása ...	72
3.5. Mennyire hatékony az állami vállalatok vezetése?	74
3.6. Az állami szektor reformja és jövője.....	76
3.7. Magántulajdonú vállalatok	78
4. fejezet: A kínai monetáris politika kapcsán felmerülő érdekek és konfliktusok .	80
4.1. Monetáris politika és árfolyam-politika	81
4.1.1. Az árfolyamvita háttere	81
4.1.2. Rugalmas vs. rögzített árfolyam – érvek és ellenérvek	83
4.1.3. A kínai árfolyam-politika	88
1979-1994: a reformoktól az egységes árfolyamig	91
1994-2005: szigorúan a dollárhoz rögzített árfolyam	95
A 2000-es évek változásai	97
4.1.4. A válság és az árfolyamvita.....	99
4.1.5. A kínai árfolyam-politika hatása az Egyesült Államokra	103
4.1.6. A jüan árfolyamának hatása a világgazdaságra	105
4.1.7. Meghatározható-e a reális árfolyam?	107
4.1.8. Az árfolyam-politika és a kínai modell	111
4.2. A jüan, mint nemzetközi valuta és a változó nemzetközi pénzügyi rendszer	113
4.2.1. A jüan nemzetközi szerepe és a kínai modell	114
4.2.2. Renminbiban denominált folyószámlák	117
4.2.3. A jüan használata a nemzetközi kereskedelemben	118
4.2.4. A jüan, mint befektetési valuta és az offshore renminbi piacok szerepe	123
4.2.5. Kétoldalú RMB swap ügyletek a kínai nemzeti bank és más központi bankok között	127
4.2.6. A kínai jüan, mint tartalékvaluta.....	128
4.2.7. A jüan, mint referenciavaluta.....	130
4.3. Milyen előnyöket és hátrányokat jelent a tartalékvaluta a kibocsájtó ország számára?	130
4.4. A jüan milyen mértékű nemzetközi szerepére érdemes Kínának törekednie? ...	134
4.5. A dollár, mint tartalékvaluta szerepe az USA-Kína közti interdependenciában	136

4.6. A tartalékvalutára vonatkozó reformelképzelések	138
4.7. A jüan konvertibilitása	141
5. fejezet: A hipotézisek vizsgálata	142
6. fejezet: Következtetések, összegzés	153
7. fejezet: Felhasznált irodalom	160
8. fejezet: A szerző témában megjelent publikációi.....	174

Ábrajegyzék

1. ábra: Állami többséggel irányított vállalatoktól származó adóbevételek (ÁFA és egyéb adók).....	65
2. ábra: A jüan/dollár árfolyam alakulása 1981 és 2013 között.....	89
3. ábra: A jüan/dollár árfolyam és a reál effektív árfolyam változása	90
4. ábra: Kína folyó fizetési mérlege (milliárd dollár)	96
5. ábra: A kínai folyó fizetési mérleg GDP-hez mért aránya.....	96
6. ábra: A jüan dollárhoz viszonyított nominális és reálárfolyamának változása	109
7. ábra: Kína/Hong Kong renminbiben denominált kereskedelmi tranzakciói régiók szerinti lebontásban.....	120
8. ábra: A renminbi használata a kereskedelmi tranzakciókban	122
9. ábra: A világ legnagyobb offshore renminbi központjai	127
10. ábra: A világ tartalékvalutáinak megoszlása 2014 3. negyedévében.....	129

Táblázatjegyzék

1. táblázat: A tartalékvaluta előnyei és hátrányai.....	131
2. táblázat: A nemzetközi valuta funkciói.....	135

„Tong chuang, yi meng”

„Az ágy közös, az álmok nem”

/kínai mondás/

1. fejezet: Témaválasztás és hipotézisek

1.1. A téma relevanciája, körülhatárolása

Doktori disszertációm témája az Egyesült Államok és Kína kapcsolatainak, eltérő gazdasági modelljeinek vizsgálata, különös tekintettel a világgazdasági válság kirobbanása óta bekövetkezett eseményekre, érdekviszony-változásokra. A világgazdasági és világpolitikai súlyponteltolódások ugyan már korábban kezdtek kirajzolódni, azonban a téma időbeli lehatárolását logikusan jelenti a globális válság, mivel ennek kapcsán gyorsultak fel a korábbi folyamatok és kerültek előtérbe a két ország közti törésvonalak, valamint kooperációs lehetőségek és kényszerek, továbbá az általános gazdasági modellváltásról szóló viták, melyek a dolgozat fő kutatási irányait is adják.

Dolgozatom kiindulópontja, hogy az Egyesült Államok jelenlegi hegemon pozíciója hosszabb távon nem tartható fenn, erre a legfőbb kihívást Kína jelenti. A két hatalom ugyanakkor jelentős részben rá is van utalva egymásra, sok tekintetben interdependencia figyelhető meg, elég csak az amerikai piac kínai növekedésben betöltött szerepére, vagy az USA döntő többségben kínai kézben lévő állampapírjaira utalni, amely nélkül nehezen finanszírozná saját gazdaságélénkítő és kilábalást serkentő programjait. Ahogy a mottóként választott kínai mondás is jelzi, a világgazdaság jelenlegi két legnagyobb szereplőjét rengeteg szál köti egymáshoz, szoros szimbiózisban élnek – tekinthetjük őket egyfajta sziámi ikreknek, akik egymás nélkül nem tudnának fejlődni, miközben számos ellenérdek és eltérő elképzelés is jellemzi őket. Fontos ugyanakkor azt is vizsgálni, hogy melyik szereplő mennyire éli meg fenyegetésként vagy kihívásként a másik fejlődését. Ebben a tekintetben egyértelműen és érthetően az USA félelmei dominálnak, míg Kína számos fórumon igyekszik biztosítani nem csak Washington, hanem a növekedését aggodalommal szemlélő többi országot is békés szándékairól és multilaterális együttműködési készségéről. Kutatásomban

azt a szempontrendszert igyekszem megvalósítani, hogy a modellek felvázolása után azok gyakorlati megnyilvánulási pontjain keresztül mind Kína, mind az Egyesült Államok érdekeit vizsgálom.

1.2. Módszertan és megválaszolni kívánt kérdések

A téma jellegéből adódóan elsősorban szakirodalmi források és statisztikai adatok feldolgozására épül a dolgozat. Saját adatok gyűjtésére a téma makrogazdasági és elméleti jellegéből adódóan nincs lehetőség, saját munkám és korábbi kutatásaim során szerzett tapasztalataim felhasználására viszont mindenképpen adódik alkalom.

Az Egyesült Államokban hosszú évek óta igen kiterjedt irodalom foglalkozik Kínával. A hivatalos dokumentumok közül mindenképpen említést érdemelnek a Kongresszus mellett működő Kína-bizottság (US – China Economic and Security Review Commission) átfogó éves jelentései, valamint egy-egy témára specializálódott részletes elemzései. Szintén a Kongresszus mellett működik egy általános kutatóközpont (Congressional Research Service), amely nem csak Kínával foglalkozik, azonban rendszeresen publikál olyan anyagokat (akár az USA kereskedelem-politikájáról, államadósságáról, vagy éppen az ázsiai hatalmakhoz való viszonyáról), melyek jól hasznosíthatóak a témában.

Emellett számos agytröszt, think tank működik az Egyesült Államokban, melyek kisebb vagy jelentősebb részben Kínát helyezik érdeklődésük középpontjába. Ilyen például a Peterson Institute for International Economics, melynek (2013 elejétől már csak volt) igazgatója C. Fred Bergsten szerzőtársaival számtalan elemzést publikált a témában, valamint rendszeresen részt vesz kongresszusi meghallgatásokon is. De a Brookings Institution, valamint számos egyetemen működő kutatóközpont foglalkozik rendszeresen a témával. A fentiek mellett a gazdasági adatok, trendek feltérképezéséhez és vizsgálatához az Egyesült Államok és nemzetközi szervezetek (IMF, Világbank, OECD) által publikált hivatalos statisztikákat és elemzéseket használom. A kínai statisztikákra egyrészt nyelvtudás hiányában nehezen támaszkodnék, másrészt a statisztikák számítási módszereit és

megbízhatóságát illetően is felmerülnek időnként kérdések (ezeket például épp a már említett Kína-bizottság több dokumentumában is részletesen tárgyalja). A fontosabb kínai szerzők műveit és nézőpontját ugyanakkor igyekeztem megismerni és a dolgozatban szintén vizsgálni – mivel a téma Kínában is prioritást élvez, számos angolul megjelenő folyóiratban találkozhatunk elemzésekkel.

A magyar nyelvű szakirodalomból feldolgoztam az MTA Világgazdasági Kutatóintézet valamennyi, a Kína-kutatások kapcsán készített kötetét (A változó Kína I-IV. kötet, Kína és a világ I-II. illetve Kína belső viszonyai I-II.), melyek a több éves, átfogó Kína-projekt keretében készültek, valamint jól illeszkedett a témához a világgazdasági válság okainak, és a gazdasági modellekre gyakorolt hatásainak elemzésével foglalkozó kutatássorozat is. Emellett Inotai András és Juhász Ottó más formában megjelent műveit (pl. Kína és a válság), illetve Tóth Barna és Jordán Gyula kifejezetten a pekingi konszenzussal, illetve a kínai modell kérdésével foglalkozó elemzéseit emelném ki, de igyekeztem valamennyi fontosabb és a témához, vagy annak bizonyos szegmenséhez kapcsolódó publikációt megismerni. Az Inotai Andrással folytatott konzultációk emellett rendkívül hasznos segítséget jelentettek számomra.

Dolgozatomban a deduktív módszert alkalmazom, vagyis a szakirodalom alapján megfogalmazott hipotézisekből indulok ki, ezek igazolására gyűjtök adatokat és vizsgálom meg különféle szempontokat, majd döntök a hipotéziseim elfogadásáról vagy elvetéséről.

A dolgozat főbb megválaszolandó kérdései a következők:

- A kínai fejlődési modell milyen fontos tényezőkben tér el a washingtoni konszenzustól, illetve milyen tekintetben használja éppen a neoliberais gazdaságtan és a globalizáció, valamint a jelenlegi multilaterális intézményrendszer által nyújtott lehetőségeket az általa célként definiált „békés felemelkedésre”?
- Beszélhetünk-e pekingi konszenzusról a Ramo által definiált értelemben? Mivel lehetne kiegészíteni az általa leírt modellt, hogy pontosabb definíciót kapjunk?

- Milyen főbb sajátosságai vannak a kínai fejlődési útnak és ezek adaptálhatóak-e más országok, régiók számára, tehát beszélhetünk-e ilyen értelemben vett konszenzusról vagy modellről? (a fenti kérdés nem képezi a dolgozat fő kutatási irányát, csupán a modell-jelleg elemzésekor térünk ki rá röviden)
- Kína, mint az USA hegemon szerepének jelenlegi legfőbb kihívója milyen fejlesztéspolitikai eszköztár segítségével dolgozik világgazdasági súlyának növelésén és mindez milyen gazdaságpolitikai válaszokat generál Washington részéről?
- Hogyan illeszthetők a két ország közti egyes, a dolgozatban kiemelt konfliktusterületek a washingtoni konszenzus és a kínai modell közötti főbb eltérésekbe?
- Hogyan alakulnak át az USA-Kína érdekek és versengés mentén a világgazdaság és ezáltal a világpolitika fő erőterei?

1.3. Hipotézisek

1. A washingtoni konszenzus a globális gazdasági válsággal véget ért. A pekingi viszont egyelőre nem veszi át a helyét sem a szó átfogó, gazdasági modellt jelentő értelmében, sem abban a dolgozatban szintén vizsgált összefüggésben, hogy a világgazdaság fő súlypontja hova helyeződik át.

A washingtoni konszenzust korábban is rengeteg bírálat érte és megalkotója, Williamson is számos későbbi művében kényszerült az eredeti koncepció finomítására és korrigálására. A végső csapást a konszenzusra azonban a világgazdasági válság mérte. Ez ugyanis végképp megkérdőjelezte a neoliberais gazdaságpolitika sikerességébe vetett hitet, ráadásul épp azokat az országokat érintette legsúlyosabban, melyek eddig a globalizáció zászlóvivői és fő haszonélvezői voltak, valamint elkötelezetten hirdették a dereguláció szükségességét. A válság kapcsán átrajzolódik az állam szerepe ezekben az országokban (és a kutatás fókuszát adó Egyesült Államokban), és egy jóval

aktívabb állam képe bontakozik ki. Emellett a szabadkereskedelem és a szabad piaci verseny korábbi élharcosa sem riad vissza akár protekcionista kereskedelmi lépésektől sem – igaz, a washingtoni konszenzus kritikusai szerint ez már korábban sem volt ismeretlen jelenség. Mindenesetre jól látható, hogy a jelenlegi válság alapjaiban rendítette meg a fejlett országok elmúlt évtizedekben alkalmazott és propagált gazdasági modelljét. A hipotézis kapcsán a dolgozat megvizsgálja, hogy a washingtoni helyébe léphet-e a pekingi modell, és amennyiben nem, akkor ez milyen tényezők miatt nem lehetséges.

Mielőtt azonban a modell adaptálhatóságának kérdését vizsgálnánk, szükséges lesz konkrétabban megfogalmazni, mit is értünk a „konszenzus” szó alatt, ugyanis eredeti, legszűkebb jelentéstartalmában ez valóban egy gazdaságpolitikai modellt jelent, melyet sikeressége okán példaként állítanak és alkalmazhatónak tartanak mások számára is. A washingtoni konszenzus kifejezést azonban ebben a szóösszetételben nem csak a fenti értelemben használjuk, hanem éppen abból adódóan, hogy Washingtonban az amerikai FED, az IMF és a Világbank (valamint a latin-amerikai országok hitelezői) alkották meg ezt a gazdaságpolitikai receptet, így utal az Egyesült Államok általános világ gazdasági dominanciájára, valamint a legfontosabb nemzetközi intézményekben betöltött kitüntetett szerepére is. Épp az volt a pekingi konszenzus megjelenéskor a fogalom megalkotójának célja, hogy erre a kettős jelentéstartalomra utaljon, egyúttal megkérdőjelezve az USA hegemon szerepének fenntarthatóságát.

Az elméleti koncepció során tehát részletesen is definiáljuk a most csak vázolt fogalmi különbségeket és a köztük lévő átjárhatóságot, valamint megalkotjuk azt a kutatási keretet, melyben a konszenzusokat vizsgáljuk. Ehhez a legfontosabb az első hipotézis elemzése lesz, mivel ez szándékosan összekapcsolja a dolgozat során is vizsgált két fő értelmezési lehetőséget.

Természetesen a világ közvéleményét, de a vezető hatalmait is sokkal kevésbé foglalkoztatja a modellek közti átjárhatóság kérdése, mint a hipotézis második felében megfogalmazott állítás. Kína töretlen, dinamikus növekedése ámulatba

ejti és egyúttal félelemmel is eltölti a világot. Valóban kivételesnek mondható, hogy mintegy két és fél évtized átlagát nézve (1989-2014) a GDP éves növekedési üteme 9,08 %-ot ért el. Emellett megdöbbenetette a világot (és még az elemzők egy részét is) azzal, hogy 2014-ben vásárlóerő-paritáson számított GDP tekintetében átvette a vezető helyet az Egyesült Államoktól, és ha a jelenlegi trendek folytatódnak, nem túlzóak azok a várakozások, miszerint egy évtizeden belül nominális GDP tekintetében is megelőzheti legfőbb riválisát.

Mivel a disszertáció elsődlegesen a modellkérdéssel foglalkozik, a hipotézis második felét csak olyan mélységig vizsgáljuk a dolgozatban, ami egyrészt megmutatja a nagyon meggyőző a GDP adat mögött meghúzódó jelenlegi és jövőbeli kérdéseket, kihívásokat, melyek ha meg nem is gátolják, de mérsékelhetik Kína jelenleg töretlen diadalútjának ívét. Az eddigi folyamatokat nem lehet tehát egyszerűen extrapolálni, számos belső és külső tényező (ide értve a nem elsősorban gazdasági jellegűeket is) játszhat szerepet Kína jövőbeli gazdasági növekedésében. Ráadásul a globalizált világ gazdasági feltételek mellett azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy fejlődése nagyban függ a világ gazdaság többi szereplőjének, többek között épp a legfőbb rivális Egyesült Államoknak a teljesítményétől.

2. Kína sikere az alternatív gazdasági modellek keresésének irányába hat az egész világon, ugyanakkor a fejlődés belső és külső tényezőiből adódóan nem adaptálható „modellként” a fejlődő országok számára. A válság óta a neoliberalizmus korábbi zászlóshajóit is elérő „**látható kéz**” koncepciója szintén a kínai út sikeréből is táplálkozik. Kína azonban leginkább az általa alkalmazott gazdaságpolitika fokozatosságával, szelektivitásával, pragmatizmusával, „**à la carte**” liberalizációjával és deregulációjával hathat „modellként”.

A konszenzus szó eredeti kontextusából és értelméből is, valamint a dolgozatban részletes elemzés alá vett Ramo-féle elméletből is következne, hogy a kínai út elsősorban egy sikeres és mások számára is megvalósítható receptet jelent gazdaságpolitikai reformjaik végrehajtásához. Ezért az elméleti koncepciót megalapozó résznél, valamint a pekingi konszenzus kritikájánál is

külön kitérünk rá, hogy miért szerencsésebb „kínai modell”-nek nevezni a dolgozat elemzési szempontjai szerint, miközben azt az előzőekben megfogalmazott többlet-jelentéstartalmat, miszerint a világgazdaság fő erőközpontját is jelöli a megnevezés, sem szeretnénk teljesen elveszíteni.

Kinek lehet tehát Kína „modell”? A válság nem csak a washingtoni konszenzus korlátaira és hiányosságaira hívta fel az eddigieknél is egyértelműbben a figyelmet, hanem előtérbe helyezte azt az államközpontú kapitalista rendszert, melyet Kína megvalósít, még ha saját maga ezt nem is nevezi kapitalizmusnak. A saját rendszerének terminológiai besorolásától általában inkább ódzkodó Kína ha kell egy fogalmat találni, még mindig leginkább „szocializmus kínai sajátosságokkal” néven definiálja saját magát, bár a „kapitalizmus kínai sajátosságokkal” sokkal inkább fedné a valóságot.

Kína tehát egyfajta kapitalizmus-verziót kínál, ami kétségkívül elég vonzónak tűnik főképp eredményei és sikeressége okán. Természetesen nem kizárólagos Kína szerepe abban, hogy a válság inkább az általa megvalósított modell irányába tolta a gazdasági problémák által sújtott országok jelentős részét, hiszen az állam jelentős szerepvállalása nem idegen a keynesinánus gazdaságpolitikától sem, azonban abban mindenképpen fontos szerepe van, hogy a „látható kéz” koncepciója már nem csak vállalható, hanem egyenesen népszerű alternatívát kínál. A válságkezelés kapcsán adott válaszok ugyanakkor egyrészt nem foglalhatóak egységes elméleti keretbe, másrészt természetesen messze nem azonosak a kínai modell egészével, annyi azonban bizonyos, hogy a modellek között nagyobb átjárhatóság mutatkozik, mint korábban és ez hat a fejlett világ kapitalizmus-koncepciójára és gazdaságpolitikájára is.

A fejlődő országokat vizsgálva szintén nem jelenthető ki, hogy Kína útja „konszenzus” lehetne annak eredeti értelmében, bár dinamikus fejlődése kétségtelenül rendkívül vonzó számukra is. Ennek számos belső és külső oka van, melyre a modell bemutatása kapcsán ill. a hipotézisek vizsgálatakor még részletesebben is kitérünk, bár a dolgozat fő gerincét nem ennek elemzése adja.

Amiben Kína viszont egyértelműen „modellként” szolgálhat, az az általa elsősorban a „szuverenitás” fontosságának hangsúlyozásával képviselt

filozófia, amellyel a pragmatizmus, a fokozatosság és a szelektivitás elvét követve végrehajtotta az eddigi reformokat. A kínai modernizáció ezáltal megnyithatja az utat más kapitalizmus-modellek megalkotása előtt.

3. Az Egyesült Államok és a Nyugat által várt és szorgalmazott politikai változások, a demokratizálódási folyamat nem a közeljövőben indul el Kínában – a kapitalizmus „kínai sajátosságokkal” nemhogy jól megfér az autoriter politikai rendszerrel, hanem ez utóbbi épp az egyik fő jellemzője.

Ahogy Aaron L. Friedberg egyik tanulmányában is kifejti, külpolitikai beállítottságukat tekintve az amerikaiak többsége inkább liberális, ebből adódóan pedig inkább optimista.¹ Az amerikai elemzők, különösen a demokratikus béke elmélet követőinek elképzeléseiben a kapitalizmus és a piaci liberalizáció szorosan összekapcsolódik a demokratizálódási folyamatokkal, vagyis hosszú időn át tartotta magát az az elgondolás, hogy a gazdasági folyamatok általi nyitás a politikai rendszert is fellazítja és Kína szükségszerűen a demokratizálódás útjára lép. Ebből az álláspontból talán újabban figyelhető meg némi elmozdulás, miután kezd nyilvánvalóvá válni, hogy nincs ilyen jellegű összefüggés a gazdaságirányítási mechanizmus és a politikai rendszer között.

A kínai modell most már igencsak kiterjedt szakirodalma alapján éppen abban az egy pontban bontakozik ki konszenzus, hogy a kínai gazdasági út egy sajátos *autoriter kapitalizmus*, melyben az egypártrendszer és erős, központosított kormányzás mellett az állam gazdaságban betöltött szerepe is meghatározó az öt éves tervek, állami tulajdonú vállalatok, szubvenciók rendszere, a pénzpiacok és az árfolyam-politika szabályozása, vagy épp a döntően állami tulajdonú bankrendszer és ebből adódó speciális hitelezési politika révén. A hipotézis vizsgálatához ismét a kínai modellt elemezzük egyrészt részletesen, másrészt pedig egy külön fejezetet is szentelünk az állami vállalatok szerepének, mivel a fejlesztéspolitika fő csatornáiként és megvalósítóiként a modell kulcselemének számítanak, emellett jelentős

---

1 Friedberg [2005] p. 12. A megállapítást a realisták természetesen vitatják.

konfliktusokat is generálnak a két vizsgált fél, az Egyesült Államok és Kína viszonyában.

4. Az árfolyam-politika kétségtelenül jelentős hatást gyakorol a bilaterális kereskedelmi kapcsolatokra, és fontos, ugyanakkor messze nem kizárólagos tényező Kína exportra alapozott fejlesztési politikájának sikere mögött, ahogy azt az USA sugallná.

Az árfolyam-manipulációval gyakran vádolt Kína valóban hosszú időn keresztül jelentősen alulértékelve tartotta nemzeti valutáját, a renminbit, ezzel elősegítve exportjának versenyképességét. Változás ebben csak a legutóbbi időkben kezdett megmutatkozni, ahogy Kína még mindig rendkívül óvatosan, de szélesíti a jüan napi mozgásának sávját, ami lassú, de folyamatos felértékelődéshez vezet. Ennek hatásai azonban egyelőre elmaradnak az Egyesült Államok várakozásaitól. Az erre vonatkozó fejezetben annak elemzése mellett, hogy a kínai árfolyam-politika milyen mértékig járulhat hozzá a kereskedelmi és folyó fizetési egyensúlytalanságokhoz, arra is kitérünk, hogy milyen hatásokkal és lehetséges veszélyekkel járna az USA-ra nézve is, ha Peking engedve a nyomásnak, hirtelen jóval jelentősebb felértékelésbe kezdene.

Eredetileg a washingtoni konszenzus ugyan konkrét elvárásokat nem fogalmaz meg ezen a téren és nem foglal állást a rugalmas / rögzített vagy éppen irányítottan lebegtetett árfolyamok kérdésében, a konszenzus szellemének és széles körben elterjedt értelmezésének azonban egyértelműen a minél rugalmasabb árfolyam felel meg. A valutaárfolyamok befolyásolása ugyanakkor mindig is kiemelkedő szerepet játszott a gazdaságpolitikában, erre számos történelmi példát (Japán, Németország, de az ázsiai „kistigrisek” is ide tartoznak) említhetünk. Kína viszont minden eddiginél jobban fenyegeti az amerikai hegemoniát, nem véletlen tehát, hogy az USA ennyire érzékenyen kezeli az árfolyamok kérdését is.

A monetáris politika, és különösen az árfolyam-politika részletesebb elemzését az indokolja a kutatás során, hogy ebben kiválóan tetten érhető a kínai út valamennyi fontos jellemzője. Egyrészt az állam által erősen kontrollált politikákról van szó, másrészt a fenti kérdéskörök szorosan összefüggnek más területekkel is, mint például a tőkepiacok zártsága, külföldi beruházási lehetőségek, a külkereskedelmi

és a folyó fizetési mérleg alakulása, hogy csak néhányat említsünk, ezeket azonban a disszertáció keretei között csak abból a szempontból vizsgáljuk, hogy hogyan függnek össze a monetáris politika alakulásával, illetve milyen konfliktusokat nyitnak meg a két ország viszonyában. Harmadrészt az „**à la carte liberalizáció**” menete is kiválóan követhető a fenti példákon keresztül, ahogy Kína fokozatosan, a számára megfelelő fejlettségi szinten és világgazdasági környezetben alkalmazza a washingtoni konszenzus egyes elemeit.

5. A jüan nemzetközi szerepe ugyan erősödik, azonban a kínai tőkepiacok zártsága és a konvertibilitás hiánya miatt egyelőre elsősorban elszámolási és forgalmi eszközként lehet vele számolni, tartalékvalutaként kevésbé, és bár sokan a kínai valutában látják a nemzetközi pénzügyi rendszer reformjának lehetőségét, a dollár kulcsvaluta szerepét egyelőre semmi nem veszélyezteti.

Kína ugyanakkor fontos szerepet szán nemzeti valutájának, erre vonatkozóan a gazdaság irányításáért felelős úgynevezett harmadik plénum ülésén egy konkrét menetrendet is megfogalmaztak. A jüan nemzetközi szerepe több tényező együttes hatása miatt is egyre erősödik, egyrészt Kína világkereskedelmi és világgazdasági súlya miatt egy spontán folyamatról is szó van, másrészt a kínai gazdaságpolitika ezen a téren is kísérleti zónákat, „inkubátorokat” hozott létre offshore renminbi piacok formájában, melyek segítségével fokozatosan nyithatja meg tőkepiacait. Azonban a kínai tőkepiacok egyelőre jellemző zártsága és a konvertibilitás hiánya miatt jelenleg elsősorban elszámolási és forgalmi eszközként lehet vele számolni, tartalékvalutaként kevésbé, bár hosszabb távon ennek elérése is szerepel a kínai gazdaságpolitika céljai között.

1.4. A legfontosabb szakirodalmi munkák áttekintése

A címben említett két alapmű, a washingtoni illetve a pekingi konszenzus első megfogalmazását tartalmazó két dokumentum természetes kiindulópontját képezi a disszertációnak. John Williamson 1990-ben megjelent művében² foglalta először össze a washingtoni konszenzus főbb alapelveit, melyek részletes ismertetésére a 2.1. alfejezetben kerül sor. A neoliberális gazdaságpolitika sarokkövének tekintett dokumentum a latin-amerikai országok számára javasolt reformsomagja azóta széles körben elterjedt gazdasági alapvetéssé vált és a számos kritika ellenére is stabilan tartotta magát egészen a 2008-as gazdasági válságig. Williamson szintén elemzett műveiben (Williamson [1994] és [2003]) kitér a washingtoni konszenzus kritikáira és tovább finomítja az abban megfogalmazott elképzeléseket.

A téma szempontjából szintén releváns 2012-es tanulmányában³ a pekingi konszenzus alkalmazhatóságát vitatja, kiemelve azokat a szempontokat, melyeket Ramo fontosnak tartott a pekingi konszenzus definíciójakor: vagyis hogy a fokozatosság elve és a pragmatikus alkalmazkodás nem minden esetben vezet eredményre, és a Ramo által annyira csodált folyamatos innováció igencsak költséges lehet, valamint a sokat hangoztatott nemzeti szuverenitás valójában csak egy álca, mellyel az autoriter rezsim saját legitimációját igyekszik erősíteni. Ez bár vonzó modell lehet a fejlődő országok politikai döntéshozói számára, nem feltétlenül szolgálja ezen országok érdekeit. Emellett arra a következtetésre jut, hogy bár vitathatatlan az állam jelentős szerepe a negatív keresleti sokkok mérséklésében, Kína dinamikus és töretlen fejlődése azonban alapvetően a piaci fundamentumok bevezetésére és a folyamatos liberalizációra vezethető vissza.

A kutatás másik alapműve Joshua Cooper Ramo 2004-ben megjelent tanulmánya,⁴ melyben a Time egykori vezető szerkesztője szintén először definiálta a pekingi konszenzus általa fontosnak tartott elemeit, melyek az innováció, a fenntartható és

---

2 Williamson, John (ed.) [1990]: Latin American Adjustment: How much has happened. Institute for International Economics, Washington, D.C.

3 Williamson, John [2012]: Is the "Beijing Consensus" Now Dominant? Asia Policy, No 13.

4 Ramo, Joshua Cooper [2004]: The Beijing Consensus. The Foreign Policy Center, London

egyenlő fejlődés, valamint az önrendelkezés. Ezek részletes tartalmi és kritikai elemzésére a 2.3. alfejezet tér ki. Ramo összességében az elismerés és a csodálat hangján beszél Kínáról és az általa pekingi konszenzusként definiált modellről. Bár mindjárt a bevezetőben felhívja a figyelmet arra, hogy Kína útja ebben a formában egyedi és megismételhetetlen, de a modell számos elemét a fejlődő országok számára alkalmazhatónak véli.

A pekingi konszenzus legélesebb kritikáját Arif Dirlik 2007-ben megjelentetett tanulmánya⁵ adja, aki rámutat a Ramo által adott definíció bizonyos gyengeségeire, önmagával való ellentmondásaira és kidolgozatlan pontjaira. Ugyanakkor elismeri, hogy a fogalom megalkotásával, és a modell számos elemének felvázolásával Ramo hozzájárult a pekingi konszenzusról szóló elméleti vita, és tágabb értelemben egy új világrendről szóló diskurzus kialakulásához.

A kritikák közül kiemelendő még egy, Yasheng Huang, az MIT professzora által az Asia Policy hasábjain 2011-ben publikált tanulmány. Huang a „Rethinking the Beijing Consensus”⁶ c. művében vitatja azt a széles körben általános vélekedést, amely a kínai gazdasági növekedés mögött álló legfontosabb tényezőként az állam szerepét emeli ki. Számításai szerint az 1980-as évek erőteljesebb gazdasági liberalizációja és politikai reformjai jelentősebb gazdasági fejlődést hoztak, mint a 90-es évek államilag szorosabban kontrollált gazdasági klímája. Összehasonlító elemzésnek veti alá a személyes jövedelmek és a GDP növekedésének alakulását, valamint vizsgálja a fogyasztásra alapuló gazdaságfejlesztés lehetőségeit is, és ezek alapján jut arra a következtetésre, hogy ha Kína erőteljesebb gazdasági növekedést szeretne, akkor vissza kell térnie a gazdasági liberalizáció korábban alkalmazott gyorsabb menetéhez.

A magyar nyelvű irodalomból a már említett átfogó tanulmányköteteken kívül, melyek mind a téma valamely aspektusát érintik, kiemelendő még Jordán Gyula 2010-ben a Kül-Világ hasábjain „Washingtoni konszenzus vs. pekingi konszenzus”

---

5 Dirlik, Arif [2007]: Beijing Consensus: Beijing "Gongshi." Who Recognizes Whom and to What End?

6 Yasheng Huang [2011]: Rethinking the Beijing Consensus. Asia Policy, No. 11. January, pp. 1–26

címmel megjelent tanulmánya,⁷ melyben megkérdőjelezi a kínai modell másolhatóságát, valamint határozott kritikával illeti a Ramo által definiált konszenzus valamennyi elemét. Ezzel együtt arra a következtetésre jut – hasonlóan a 2012 nyarán, a Külügyi Szemlében publikált utolsó tanulmányához⁸ –, hogy a kínai modell létezik, egyedülálló és különleges, ugyanakkor a politikai gyakorlatából csak a leninista stílusú pártállamok (Észak-Korea, Laosz, Vietnám, Kuba) meríthetnek közvetlenül példát.

A kutatás másik fő irányához tartozó szakirodalom, amely a modell-kérdés helyett inkább a világgazdasági és világpolitikai súlypont kérdését helyezi előtérbe, még az előzőnél is gazdagabb, az Egyesült Államokat láthatóan nem csak hivatalos kormányzati szinteken foglalkoztatja a kérdés, hanem számos kutatóintézet, agytröszt is rendszeresen publikál elemzéseket a témában.

A „Kínamerika”⁹ kifejezés megalkotója, Niall Ferguson¹⁰ Moritz Schularick-kal közös munkájában már 2009-ben megkérdőjelezte a szimbiózis fenntarthatóságát. „The End of Chimerica” c. tanulmányukban sok más amerikai elemzőhöz hasonlóan a kínai valuta felértékelésének szükségességét hangsúlyozzák.¹¹ A kínai növekedés és Japán vagy Németország II. világháború utáni fejlődése között párhuzamot vonnak, mivel mindegyik az USA-val szemben fennálló jelentős kereskedelmi többletre épült, de lényegi különbség, hogy sem a jen, sem a márka esetén nem állt fenn ilyen tartós és jelentős alulértékeltség. Úgy vélik, hogy a gazdasági válság vízvázasztó lehet a tekintetben, hogy Kína nem folytathatja korábbi politikáját, mert az nem csak a legalább egy évtizede fennálló szimbiózis felbomlásához vezet, hanem súlyosan torzítja a világgazdaságot is.

---

7 Jordán Gyula [2010]: Washingtoni konszenzus vs. pekingi konszenzus. Kül-Világ 2010/2-3. pp. 60-80.

8 Jordán Gyula [2012]: Kína-modell és a kínai kivételesség kérdése. Külügyi Szemle, 2012. nyár pp. 105-124.

9 A Harvard egyetem történészprofesszora, Ferguson ezzel a szókapcsolattal utal a mottóban illetve a bevezetőben használt „szíami ikrek” kifejezésben is benne rejlő szoros szimbiózisra az Egyesült Államok és Kína között, amely már 2006-ra világosan kirajzolódott. A cikkben úgy jellemzi „Kínamerikát”, mintha egyetlen ország lenne, amely a világ szárazföldjeinek 13 %-át, lakosságának negyedét, GDP-jének harmadát tudhatja magáénak, amellet, hogy a 2000-2006-ig terjedő időszak gazdasági növekedésének mintegy fele is innen származott.

10 Ferguson, Niall [2007]: Not two countries, but one: Chimerica, 04 Mar 2007

11 Ferguson, Niall – Schularick, Moritz [2009]: The End of Chimerica. Harvard Business School Working Paper 10-037.

Aaron L. Friedberg 2010-ben megjelent „Implications of the Financial Crisis for the US-China Rivalry” tanulmányában¹² a gazdasági válság miatt éleződő konfliktusokból adódó veszélyekre hívja fel a figyelmet. Úgy véli, hogy amennyiben Kína ténylegesen a belső piaci fejlődésre áll át, az nyilvánvalóan csökkenti az addig fékezőerőként működő interdependenciákat, és akár a konfliktusok kiéleződéséhez vezethet. Emellett reális veszélyként érzékeli, hogy Kína egy olyan kelet-ázsiai regionális integrációt épít maga köré, melynek elsődleges célja az USA marginalizálása.

Friedberg egy másik, 2011-ben megjelent, „A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia” című könyvében viszont arra a következtetésre jut, hogy egyik félnek sem érdeke, hogy az USA és Kína közti versengés antagonisztikus szembenállássá mélyüljön, mint ahogy lehetséges is ennek elkerülése. A könyv következtetései között szerepel viszont az az erősen vitatott feltételezés is, hogy Kína gazdasági nyitása előbb-utóbb jó eséllyel elvezet a politikai rendszer demokratizációjához, ez pedig a „demokratikus béke” elmélet értelmében megkönnyíti majd az USA-val való együttműködést.

G. John Ikenberry, 2008-ban, a Foreign Affairs hasábjain megjelent „The Rise of China and the Future” című tanulmányában¹³ azt vizsgálja, hogy hogyan alakul Kína és a fejlett világ kapcsolata. Arra a következtetésre jut, hogy Kína számára előnyös és a jelenlegi viszonyok között inkább reális a nyugati normák szerint működő nemzetközi rendszerbe történő integrálódás, míg egy alternatív nemzetközi struktúra létrehozása kockázatos és nehéz vállalkozás, amit Peking jelenleg nem tekinthet céljának.

Barry Buzan 2010-ben megjelent tanulmányában¹⁴ két lehetséges fejlődési utat vázol fel Kína számára: fókuszálhat a regionális vezető szerepre, ebben az esetben erősebben hangsúlyozva a Nyugattól eltérő értékeit, saját kulturális identitását, vagy megcélozhatja a globális befolyást is, ami azonban nehezebb útként rajzolódik ki. Ez utóbbi ugyanis nagyobb igazodási kényszert jelent számára a

---

12 Friedberg, Aaron L. [2010]: Implications of the Financial Crisis for the US-China Rivalry. Survival: Global Politics and Strategy pp. 31-54.

13 Ikenberry [2008] pp. 23-37.

14 Buzan [2010]

fennálló nemzetközi rendszer irányában. Mindkét esetben megkerülhetetlennek tűnik ugyanakkor a megegyezés a kelet-ázsiai térség második legjelentősebb államával, Japánnal, valamint Kína identitásának világos definiálása.

Henry Kissinger 2011-ben megjelent, „On China” című könyvében¹⁵ megállapítja, hogy Kínát és az USA-t olyan fokú interdependencia köti össze, hogy egy köztük elinduló „hidegháború” súlyosan veszélyeztetné nem csak mindkettőjük, de az egész csendes-óceáni régió fejlődését. Úgy véli, az USA részéről nem lenne kívánatos és ésszerű egy Kína felemelkedését akadályozni próbáló stratégia, mert Kína nem törekszik más államok társadalmi berendezkedésének felforgatására, külpolitikai megnyilvánulásait a visszafogottság és a türelem jellemzi, miközben jelenlegi érdeke a világgazdasági és világpolitikai status quo fenntartása.

A Tshinghua Egyetem Harvardon is megfordult, valamint kormányzati tanácsadói körökben sem ismeretlen professzora, Hu Angang „China in 2020: A New Type of Superpower” című könyvében egyértelműen optimizmussal tekint a jövőbe.¹⁶ Négy olyan faktort emel ki, ami mindenképpen segíti Kínát a szuperhatalommá válás útján: a meggyőző nagyságú és folyamatosan növekvő állami vagyon, melybe beleérti a világ legnagyobb valutatartaléka mellett az állami vállalatokat és a bankrendszer egy részét is; a frissen kiépült és rendkívül dinamikusan fejlődő infrastruktúra; az erősödő középosztály által generált növekvő belső kereslet, mint a fejlődés lehetséges új motorja; valamint az oktatáspolitikai által folyamatosan fejlesztett minőségi humán erőforrás, mely képes az innováció megvalósítására. Ő is említést tesz arról azonban, hogy ez a felemelkedés nem feltétlenül lesz egyszerű, a kritikus hangok szerint ugyanis Kína olyan tényezőknek köszönheti eddigi sikerét – mint például az olcsó munkaerő, az iparosítás kezdeti szakaszára jellemző kiugró dinamizmus, a környezeti hatásokkal és az energiahatékonysággal egyáltalán nem törődő erőltetett növekedés, vagy éppen a technológiai potyautas magatartás –, melyeknek a szerepe és az ebből adódó helyzeti előny jelentősen csökken, ahogy Kína a fejlődés következő fázisaiba lép.

---

15 Kissinger [2011]

16 Hu Angang [2011]: China in 2020: A New Type of Superpower. Brookings Institution, Washington DC.

2. fejezet: A kutatás elméleti háttere

A disszertáció elméleti hátterét az a széles körben felmerülő kérdés adja, hogy kialakulhat-e a washingtoni konszenzus után egy pekingi konszenzus. Már a „konszenzus” fogalmának értelmezése, illetve ebben a szókapcsolatban történő használata is rengeteg kérdést vet fel, ugyanis különböző értelmezések élnek párhuzamosan, néha akár teljesen összemosódva. A 2.2 alfejezetben részletesen is definiáljuk a konszenzus fogalmát, ebben a pontban a disszertáció címét is adó kérdés értelmezésére, és ezáltal a kutatás fő irányainak meghatározására kerül sor. A szakirodalomban és a sajtóban is használt értelmezések alapján mind a washingtoni, mind a pekingi konszenzust többféle, egymást sem kizáró jelentéstartalommal is használhatjuk.

1. Egyrészt az eredeti, szűkebb értelmezés alapján, ami a washingtoni konszenzus kialakításának politikai-gazdasági kontextusából, valamint annak eredeti célcsoportjából következik, mindkét szókapcsolat jelenthet egy olyan gazdaságpolitikai modellt és reformcsomagot, amely iránymutatásul szolgálhat a fejlődő országoknak gazdaságuk átalakítására, fejlesztésére.
2. Másrészt jelenthet ennél sokkal tágabb (és szélesebb körben használt) értelmezés szerint egy olyan modellt és rendszert, amely az adott jelzőtől függően (washingtoni vagy pekingi) a gazdaság irányításának főbb alapelveit és jellemzőit ragadja meg és sikeressége okán teszi értékes és akár követendő példává mások számára. Ilyen értelemben a washingtoni konszenzust a neoliberais gazdaságpolitikával, piaci fundamentalizmussal és deregulációval, míg a pekingit az állam rendkívül erős szerepvállalásával jellemezhetjük leginkább.
3. Harmadrészt szintén a jelzőből kiindulva a fogalom jelentheti azt a fő gazdasági erőt is, amely a világgazdaság legerősebb szereplőjeként a leginkább meghatározó a többiek fejlődésére nézve – ilyen értelemben tehát

az a kérdés, hogy mennyire tolódtak el a világgazdaság súlypontjai az Egyesült Államok és Kína között.

A dolgozatban valamennyi értelmezési lehetőséget megvizsgálom, illetve választ keresek az egyes definíciós lehetőségek szerint felvetett főbb kérdésekre. A hangsúlyt azonban egyértelműen a második és a harmadik pont szerinti értelmezésre fektetem, az első csak olyan mélységig vizsgálom, amely a kínai fejlődési út másolásának, mások, főként a fejlődő országok számára történő alkalmazhatóságának kérdését érinti, azt is csak abból a szempontból, hogy Kína útja vajon egyedinek és kivételesnek tekinthető-e, illetve milyen jellemzői miatt szokták esetleg „modellként” tekinteni.

A dolgozat egyik fő gerincét tehát a kínai modell sajátosságainak elemzése adja. Ebben a részben kísérletet teszek a pekingi konszenzus pontosabb és átfogóbb meghatározására, mivel véleményem szerint maga a kifejezés is félrevezető, illetve sem az eredeti, Ramo által definiált értelemben, sem a szélesebb körben elterjedt (fenti értelmezési lehetőségek közül a második) értelemben nem tér ki bizonyos szempontokra, sajátosságokra. Mivel maga a kifejezés sem túl szerencsés (ennek indoklására is kitérek), így az általam definiált gazdaságpolitikai koncepciót inkább a „kínai modell” néven fogom említeni.

A disszertáció új megközelítést alkalmaz abból a szempontból, hogy a 2. és a 3. értelmezési lehetőséget összekapcsolja. Vagyis az elméleti koncepció gyakorlatban megnyilvánuló lépéseiként is tekint az USA-Kína közt zajló vetélkedés egyes kiemelt kérdéseire, és az itt kiválasztott fő konfliktusterületeket annak fényében is vizsgálja, hogy a főbb elméleti kérdésekben milyen különbségek vannak a washingtoni és a pekingi konszenzus között. A 4. fejezetben ezért is esett a választás a monetáris politika, árfolyam-politika és a jüan szerepének részletes elemzésére, mivel ez a terület egyrészt az egyik fontos konfliktusforrás a két ország viszonyában, másrészt kihatással van más konfliktusaik (pl. kereskedelmi deficit) alakulására, valamint, mert ezen a területen kiválóan megfigyelhető a kínai modellben alkalmazott evolúciós szemlélet, fokozatosság és pragmatizmus.

A dolgozat során a következő koncepciót alkalmazom tehát: az elméleti modellek részletes kritikai elemzése és összevetése után felvázolok egy, a pekingi konszenzus helyett általam inkább kínai modellnek nevezett gazdaságpolitikai koncepciót, amely a kínai fejlődés jellemzőit próbálja megragadni. Ezek után a kínai modell legfontosabb elemét, az állam szerepét vetjük további vizsgálat alá, mely az állami vállalatok modellben betöltött szerepét hivatott tisztázni. Végül pedig egy olyan területet elemzünk, melynek a reformjai jelentős részben éppen a szemünk előtt zajlanak és nagyban hozzájárulnak a kínai gazdaság további átalakulásához, világgazdasági szerepének növekedéséhez, miközben mind az elméleti modellekben, mind a két ország közti gyakorlati konfliktusokban meghatározó szerepet játszanak.

2.1. A washingtoni konszenzus

A washingtoni konszenzust John Williamson fogalmazta meg 1989 novemberében, mint a washingtoni székhelyű pénzügyi intézmények (Nemzetközi Valutaalap, Világbank), valamint az USA Államkincstára által a latin-amerikai országok számára javasolt fejlesztési modellt. A kifejezést azonban leggyakrabban ennél sokkal szélesebb értelemben használják, általánosságban a neoliberais gazdaságpolitika alapvetéseit értve alatta. A fejezetben először bemutatom az eredeti, szűkebb értelemben vett definíciót, annak specifikus gyakorlati hasznosítási lehetőségeit – különös tekintettel megszületésének politikai és gazdasági kontextusára –, majd a konszenzus kritikáit, szélesebb értelmezési lehetőségeit, valamint Williamson kritikákra adott válaszát és újrafogalmazott pontjait vizsgáljuk meg.

Az alábbiakban tehát tekintsük át és röviden elemezzük a listát alkotó reformokat:¹⁷

---

17 Williamson, John [1990]: What Washington Means by Policy Reform. In: Williamson (ed): Latin American Adjustment: How much has happened. Institute for International Economics, Washington D.C. pp. 7-20.

1. *Fiskális fegyelem.* A reformok eredeti vonatkozási területe, a latin-amerikai régió csaknem valamennyi országa tetemes költségvetési deficittel küszködött. Ezen jelentős inflációs nyomással igyekeztek enyhíteni, ami viszont főleg a szegényeket sújtotta, míg a gazdagok külföldre menekíthették a pénzüket. Ez a feltétel tehát arról szólt, hogy a költségvetési deficitnek eléggé alacsonynak kell lenni ahhoz, hogy inflációs adóhoz folyamodás nélkül is finanszírozni lehessen – ezzel kimondva az elsődleges költségvetés többletének szükségességét, valamint 2 %-ban maximálva a költségvetési deficit GDP-hez viszonyított arányát.
2. *A közkiadások prioritásainak átcsoportosítása.* A közszektor kiadásait át kell csoportosítani a nagy alkuerővel rendelkező területek (úgy mint a védelmi kiadások, nagyüzemek, államigazgatás) támogatásának rovására az oktatás, az egészségügy és az infrastruktúra javára. Ennek háttere, hogy a Reagan-adminisztráció örökségeként Washingtonban a kiadáscsökkentés került előtérbe a bevételek növelése helyett, vagyis mindenképpen szükséges volt a kiadások átcsoportosítása, ha nem akartak újabb adóbevételekkel számolni.

Később Williamson hozzátette, hogy nem arra szólított fel, hogy a fiskális fegyelem kizárólag a kiadások csökkentésén keresztül valósuljon meg, ellenkezőleg, a szándéka a szigorú semlegesség volt a közszektor kívánatos méretét illetően. „Teljes mértékben egyetértek a *megkülönböztetés nélkül* nyújtott támogatásokkal szembeni ellenérzésekkel, de ugyanakkor úgy vélem, hogy vannak olyan körülmények, amikor a határozottan megválasztott célra irányuló támogatások hasznos eszköznek bizonyulnak. Tehát nem azzal mérem egy ország gazdaságpolitikáját, hogy megszüntetett-e minden támogatást, hanem hogy meggyőző explicit indoklással tud-e szolgálni azokra, melyeket fenntart: hatékonyabbá teszi-e ezzel az erőforrások elosztását, és javítja-e a jövedelemelosztást?”¹⁸ A fenti idézetnek azért is van külön jelentősége, mert segít eldönteni, hogy a

---

18 Williamson, John [2003]: Overview. An Agenda for Restarting Growth and Reform In: Kuczinsky – Williamson (eds): After the Washington Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America. Institute for International Economics, Washington D.C. pp.1-19.

washingtoni konszenzus a későbbi vádaknak megfelelően valóban a túlzott liberalizáció talaján állt-e.

3. *Adóreform.* Ennek értelmében a cél egy olyan adórendszer kialakítása, amely kombinálja a széles adóbázist a mérsékelt adórátákkal. A bevételek növelése a költségvetési egyensúly érdekében az előző pont értelmében is Washingtonban jellemzően a rosszabbik alternatívának számított. A technokrata Washington és a politikai Washington ugyanakkor nem esik teljesen egybe itt sem, mivel az előbbi sokkal ellenségesebben viszonyult az adók emeléséhez. Abban viszont széles körű egyetértés bontakozott ki, hogy az adók mértékétől függetlenül mi a legkívánatosabb módja az adóbevételek növelésének: az általános alapelvek szerint csökkenteni kell a marginális adókulcsokat, a kedvezményeket, egyidejűleg pedig szélesíteni az adózók körét és szigorítani az adóbehajtást.
4. *A kamatlábak liberalizálása.* Williamson szerint, ha a piacra bízuk a kamatlábak alakítását, akkor azok várhatóan pozitívak és mérsékeltek lesznek, ami nyilvánvalóan előmozdítja a beruházásokat. Nézetkülönbségek voltak abban, hogy ezt milyen gyorsan kell megvalósítani. Bár elvileg a teljesen szabad kamatmozgás lenne kívánatos, átmeneti megoldások itt is szóba jöhetnek.
5. *Versenyképes devizaárfolyam.* Ahogy arra az egyik fő konfliktusterület, az árfolyam-politika kapcsán is részletesen kitérünk, a washingtoni konszenzus nem határozza meg egyértelműen, hogy a rögzített vagy a szabadon lebegtetett árfolyam a kívánatos, csak annyit mond ki, hogy összeegyeztethetőnek kell lennie a középtávú makroökonómiai célkitűzésekkel. Ennek egyik feltétele éppen az, hogy kellően kompetitív legyen ahhoz, hogy az export olyan arányú bővülését mozdítsa elő, amely a gazdaság lehetséges (kínálati oldalról meghatározott) növekedési potenciáljának maximális kihasználását jelenti. Másrészt pedig olyan szinten kell tartania a folyó fizetési mérleg hiányát (amennyiben hiány keletkezik), ami fenntartható módon finanszírozható.

6. *Kereskedelmi liberalizáció.* A mennyiségi korlátozások és nem vámjellegű akadályok teljes lebontása, a vámjellegű kereskedelmi korlátok fokozatos csökkentése a cél. A megvalósítás ütemét illetően azonban jelentős eltérések adódtak. Az alapvetés az, hogy a fejlődő országok újonnan kialakuló iparágait (infant industries) hosszabb-rövidebb ideig az iparpolitika védeni fogja, ezeket a korlátozásokat csak fokozatosan lehet feloldani. A Világbank álláspontja, ami a mai napig megjelenik számos szerkezetkiigazítási kölcsön feltételei között az, hogy a liberalizálásnak előre meghatározott ütemterv szerint kell végbemennie. A washingtoni konszenzus egyes értékelői – többek között Szakolczai [2005] – szerint viszont az ütemterv nem kell, hogy kőbe vésett legyen, hanem a fizetési mérleg helyzetétől függően endogén módon változhat. Ez a nézet a fejlődő országok, vagy éppen Kína gyakorlatával is nagyobb összhangot mutat.
7. *FDI – közvetlen külföldi tőkeberuházások liberalizációja.* A külföldi működőtőkét a hazaival egyező elbánásban kell részesíteni, a piacra lépés valamennyi akadályát le kell bontani. Ebben a tekintetben teljes egyetértés bontakozott ki a közgazdászok között, ennek megfelelően a konszenzus elég keményen fogalmaz. A korlátozásokat ostobaságnak és gazdasági nacionalizmusnak tekinti, amelyet Washington helytelenít – kivéve persze, ha ő követi el azokat.
8. *Privatizáció.* A magánszektor nagyobb hatékonyságába vetett hit már régóta az amerikai közgazdaságtan egyik alapkövének számít – a privatizáció más országokban való propagálása mégis csak a Baker-terv 1985-ös elindításával vált hivatalos politikává Washingtonban. Williamson azonban ezzel kapcsolatban is megjegyzi, hogy bizonyos iparágak esetén, amikor például a határköltés alacsonyabb az átlagköltésnél (ilyen lehet például a személyszállítás), vagy amikor bonyolult környezeti hatásoknak kell megfelelni, esetleg az infrastruktúra kiépítése túl költséges és nem tenné lehetővé a hatékony versenyt (például a vízszolgáltatás), akkor a köztulajdon előnyösebb lehet. Azt is részletesen elemzi a dokumentum,

hogy a privatizáció folyamata csak akkor tekinthető hatékonynak, ha nem korrupt módon megy végbe, mellyel az állami vagyont jóval ár alatt egy privilegizált elit kezére játsszák át, hanem kompetitív piacon, vagy megfelelően szabályozottan értékesítik. Ehhez érvényesíteni kell a magántulajdon elsőbbségét a gazdaságban, a különböző tulajdonformák közti egyenlő elbánás nem elegendő.

9. *Dereguláció.* További piactorzítóak lehetnek a szabad versenyt korlátozó vagy a piacra lépést nehezítő akadályok – ezek lebontása a cél, miközben figyelemmel kell lenni a biztonsági vagy környezeti szabályozások megtartására, ill. fejlesztésére.

10. *Tulajdonjogok.* A jogrendszernek biztosítania kell a tulajdonjogok olcsó és egyszerű kikényszeríthetőségét, különösen az informális szektorban.

Jól látható tehát, hogy a washingtoni konszenzus alapelvei három fő gondolat köré szerveződnek: a makrogazdasági fegyelem; a dereguláció és a piac kiemelt szerepe; illetve a világgazdasági nyitottság, a kereskedelem és a tőkemozgások liberalizációja. Ez alapján nem túlságosan meglepő, hogy a konszenzust leggyakrabban a neoliberális gazdaságpolitikával és a piaci fundamentalizmussal azonosították, még ha Williamson tiltakozott is az ehhez hasonló túlzottan leegyszerűsítő értelmezések ellen.

2.1.1. Kiknek a konszenzusa?

A washingtoni konszenzus teljes megértéséhez szükséges megismernünk, hogy pontosan milyen szereplők, milyen célok mentén, illetve milyen gazdasági-politikai kontextusban vettek részt benne. Egyrészt maga a „washingtoni” jelző utal nem csak az Egyesült Államokra, sőt általánosabb értelemben a fejlett országok globalizációt támogató és annak elsődleges hasznát élvező gazdaságpolitikájára, hanem azokra a nemzetközi szervezetekre is, melyek Washingtonban székelnek, a más néven Bretton Woods-i intézmények néven is emlegetett Nemzetközi Valutaalapra és a Világbankra. Emellett bár nem

washingtoni székhelyű nemzetközi intézmény (valamint a GATT és a további kereskedelmi megállapodások utódjaként még csak ezt követően, 1995-ben hozzák létre intézményként), azonban a nemzetközi kereskedelmi liberalizáció fő előmozdítójaként mindenképpen ideérthetjük a Kereskedelmi Világszervezetet is.

Williamson saját definíciója szerint¹⁹ a konszenzusban a „Washington” kifejezés utal egyrészt a politikai Washingtonra, vagyis a kongresszusra és az adminisztrációra, másrészt a technokrata Washingtonra, vagyis a FED-re és általában az USA kormányának gazdasági hivatalaira, harmadrészt a washingtoni központú nemzetközi szervezetekre, negyedrészt pedig általában véve az olyan think tank-ekre, mint például a konferenciát magát is megszervező Institute for International Economics.

Fontos ugyanakkor, hogy a másik oldal a washingtoni konszenzus eredeti értelmében nem a fejlődő világ egésze, hanem csak a latin-amerikai országok. A konszenzus abban a politikai-gazdasági kontextusban született, amit Latin-Amerika elveszett évtizedének szokás nevezni. Korábban, a második világháborútól a nyolcvanas évek kezdetéig terjedő időszakban Latin-Amerika növekedése nagyobb volt, mint bármikor azelőtt vagy azóta. Az „aranykor” éves átlagos 5,2 %-os növekedési üteme²⁰ sem volt azonban elég ahhoz, hogy felszámolja a társadalmi egyenlőtlenségeket, sőt, éppen azok növekedéséhez járult hozzá, mivel éppen azoknak nőtt jóval nagyobb mértékben a jövedelme, akik már korábban is a gazdagok csoportjába tartoztak. Emellett kérdésessé tette a növekedés fenntarthatóságát, hogy nőtt a költségvetés hiánya, gyorsult az infláció, illetve folyamatosan külföldi hitelekre szorultak az országok, ami már ekkor felvetette az adósságszolgálati képesség fenntarthatóságát.

A latin-amerikai adósságválság kitörésére nem is kellett sokáig várni: 1982 nyarán először Mexikó volt kénytelen adósságszolgálati moratóriumot elrendelni, majd a válság pillanatok alatt áterjedt egész Latin-Amerikára. A kontinens az egész évtized során képtelen volt kilábalni a válságból, a mindössze 1 %-os növekedési ütem mellett gyorsan nőtt a szegénység és csökkent az életszínvonal, mivel a

---

19 Williamson [1990]

20 Kuczinsky p. 21. In: Kuczinsky – Williamson [2003]

demográfiai mutatók közben nem mutattak jelentős változást, vagyis tovább nőtt a népszaporulat, így folyamatosan csökkent az egy főre jutó jövedelem.

Washington válságkezelési javaslatai kezdetben kizárólag az adósokra vonatkoztak. A latin-amerikai országok sorra hozzá is láttak a kiigazításokhoz és a 80-as évek második felében sorra módosították gazdaságpolitikájukat az USA és a nemzetközi pénzügyi intézmények által kívánatosnak tekintett irányba. Ez azonban nem volt elég a növekedés újbóli beindításához, sőt társadalmi értelemben még inkább a válság elmélyüléséhez vezetett. Az újonnan hivatalba lépő Bush adminisztráció a helyzet súlyosságát felmérve hozzá is látott egy új stratégia kidolgozásához, és 1989 elején a kongresszus elé terjesztette az ún. Brady-tervet²¹, ami azonban a kongresszus jelentős részének ellenállásába ütközött. Ugyanis 80-as évek gazdaságpolitikai váltásai ellenére sem látták bizonyítottnak, hogy maguk a latin-amerikai országok mindent megtettek az adósságválság megoldása érdekében.

Ebben a kontextusban került sor 1989 novemberében az Institute for International Economics (a későbbi Peterson Institute for International Economics) rendezésében annak a konferenciának a megtartására, melyen végül a fenti konszenzus megszületett. A washingtoni részről jelentkező új irányvonalat jól jelzi Feinberg²², aki megjegyzi, hogy eddigre már nem csak a latin-amerikai országok, hanem Washington is sokat tanult a válságkezelés, többek között a Baker-terv sikertelenségéből. A washingtoni jobboldal ugyanis kénytelen-kelletlen felismerte, amit korábban tagadott, vagyis hogy a folyamatos tőkekivonás az adós országokból

---

21 Nicolas Brady pénzügyminiszter terve nyomán az eladósodott latin-amerikai országok kötvényeit alacsonyabb névértékű, ám biztosabban fizető kötvényekre cserélték. A nemzetközi szervezetek garanciájával kibocsátott új kötvények új életet tudtak lehelni a fejlődő országok szuverén adósságkötvényeinek szűk és illikvid piacába. A terv (rövid távú) sikerét jelzi, hogy visszatért a térségbe vetett befektetői bizalom, megfordult a Latin-Amerikából kiinduló tőkemenekítés, a tőkepiacok pedig késznek mutatkoztak a térség finanszírozásának felújítására. A Brady-terv aktuális viszonyokra adaptált változata, mint lehetséges válságkezelési minta napirendre került a görög (és általában az európai) adósságválság kezelése kapcsán is, azonban több tényező sem látszik megoldottnak. Egyrészt a politikusokat túlságosan is lekötik a „bukáshoz túl nagy” bankok által támasztott problémák, illetve a kisebbek tömeges összeomlásától való félelem. Másrészt a bankok feltőkésítése sem olyan mértékű, mint annak idején – köszönhetően épp az 1982-89 közötti időszaknak – a válságkezelésben vezető szerepet játszó amerikai Citicorp, és a Deutsche Bank esetében, valamint a megszorítások társadalmi támogatottsága rendkívül alacsony, ami a demokrácia európai hagyományait figyelembe véve megint csak megköti a politikusok kezét – szemben latin-amerikai társaikkal, ahol sokkal inkább figyelmen kívül hagy(hat)ták a választók reformokkal szembeni ellenszenvét. Harmadrészt pedig az euróövezet súlyos válsága és általános versenyképességi problémái megnehezítik az exportvezérelt kilábalást.

22 Williamson [1990] pp.21-24.

csak tovább súlyosbítja azok helyzetét, valamint hogy szoros kapcsolat van a külföldi adósságteher és a költségvetési deficit, illetve az infláció között.

A fenti kérdések kezelésére összehívott konferencia tehát nem csak a Brady-terv elfogadtatását szolgálta, hanem a latin-amerikai növekedés olyan megindítását, ami a múltbeli egyenlőtlenségek és igazságtalanságok kisimítását is célul tűzte ki. Már ekkor felmerült azonban annak a veszélye, hogy a reformokat általánosítani fogják és minden régióra, minden országra és minden gazdasági kontextusban alkalmazhatónak tartják.

2.1.2. Neoliberális krédó?

Williamson félelmei megalapozottnak bizonyultak, hiába volt a 2.1. fejezetben is bemutatott árnyalt megfogalmazás és az egyes intézkedési tervek részletes kifejtése, a washingtoni konszenzus széles körben ismertté vált értelmezésében gyakorlatilag egy leegyszerűsített neoliberális kiáltványként jelent meg. Minden bizonnyal hozzájárult ehhez a történelmi-politikai kontextus is – a konferenciára 1989 novemberében, épp a szovjet rendszer összeomlásának és a Kelet-Közép-Európában zajló átalakulások idején került sor, a konszenzus tehát készen állt, amikor a gazdasági változások elkezdődtek ebben a régióban. A piacgazdasági átmenet vezérfonala logikusan a washingtoni konszenzus és annak alapelvei lettek, sőt, mindezt az eredeti elgondolásnál radikálisabb, jobboldalibb verzióban valósították meg, aminek társadalmi és gazdasági következményei súlyosan érintették és érintik a térséget.

A számtalan kritika (ezekkel a következő fejezetben részletesebben is foglalkozunk) és elnagyolt értelmezés valamelyest magyarázatot ad Williamson reakcióira, melyekben a sértettség is jelentős mértékben fellelhető. A konszenzus későbbi értelmezései és a kritikákra adott reakciói azonban azt is megmutatják, hogy az eredeti megfogalmazás hagyott támadási felületeket és kérdéseket, melyek az ezt követő publikációiban részletesebb kifejtésre is kerültek.

2.1.3. Vége a washingtoni konszenzusnak?

„Konszenzus” annyi kritikát és negatív véleményt még nem kapott, mint a washingtoni. Ez köszönhető egyrészt annak az előző fejezetben kifejtett általános vélekedésnek, mely Williamson minden igyekezete és utólagos magyarázata ellenére a konszenzust gyakorlatilag egyenlővé tette a neoliberalizmus krédójával. Másrészt a közép-kelet-európai országok, az afrikai fejlődők, de még az eredeti célcsoport, a latin-amerikai országok tapasztalatai is azt mutatták, hogy a konszenzus koránt sem jelentett megoldást a problémáikra. A növekedés és a makrogazdasági mutatók túlmisztifikálása, miközben a társadalmi hatások nem kaptak elég figyelmet, még azokban az országokban is ellenérzéseket szült a neoliberális gazdaságpolitikával szemben, melyekben a gazdasági fejlődést sikeresen beindították. Nem csoda, hogy a washingtoni konszenzust már jóval a válság előtt elvetették a fejlődő országok, és a neoliberális gazdaságpolitika valamint a globalizáció negatív hatásai világszerte antiglobalista tüntetéseket generáltak.

A washingtoni konszenzusnak (illetve annak szélesebb értelemben vett definíciójának) a gazdasági válság adta meg a kegyelemdöfést. A hivatalos politika részéről először Gordon Brown brit miniszterelnök nyilvánította halottnak a konszenzust a G20-ak londoni csúcstalálkozóján. A világgazdasági korszakváltást egyúttal az is jelzi, hogy a következő, Pittsburghben rendezett G20 csúcstalálkozó előtt közvetlenül bejelentették, hogy a G20 átveszi az addigi G8-ak szerepét.

Az instant kapitalizmusnak is nevezett programnak a volt szocialista országok átalakítása során is alkalmazott receptjét azonban szakmai oldalról is heves bírálatok érték. Joseph Stiglitz Nobel-díjas közgazdász szerint²³ a washingtoni konszenzus mindig is politikai doktrínaként funkcionált, és piaci fundamentalista elvei csak a fejlődő gazdaságokat kizsákmányoló fejlett országok érdekeit szolgálják. Mindezt ráadásul álszent módon, mert míg a liberalizáció és a dereguláció fontosságát hirdetik és erőszakolják fennhangon, addig maguk sem

---

23 Stiglitz, Joseph [2008]: Das war's, Neoliberalismus. Financial Times, 2008.07.16.
<http://www.ftd.de/meinung/kommentare/:gastkommentar-joseph-stiglitz-das-war-s-neoliberalismus/386580.html>

riadnak vissza a protekcionista eszközök alkalmazásától. Példaként épp az Egyesült Államokat említette, ahol a Ronald Reagan által hirdetett gazdaságpolitika éles ellentétben állt az adminisztráció által bevezetett kvótákkal. Hasonlóképp, bár George W. Bush szintén az állami szerepvállalás csökkentéséről, az öngondoskodás fontosságáról beszélt, de a fontosabb közhatalmi funkciók privatizálása Stiglitz véleménye szerint valójában a hadiipar érdekét szolgálja csupán. Stiglitz egészen odáig megy, hogy véleménye szerint poszt-washingtoni konszenzusra van szükség, amely az eredetihez képest sokkal inkább figyelembe veszi a társadalmi hatásokat és a fenntartható és demokratikus fejlődés elősegítése mellett a társadalmi igazságosságra és az emberek életszínvonalának emelésére koncentrálna.

A gazdasági válság kirobbanása óta nem csak a kritikák sokasodtak meg, hanem a határozott modellváltást sürgető hangok is. A szintén Nobel-díjas közgazdász Amartya Sen²⁴

John Lipsky, a Nemzetközi Valutaalap vezető közgazdásza felszólította a tagállamokat, hogy nyúljanak a kasszájukba a világgazdasági válság megelőzése érdekében. Joseph Ackermann, a Deutsche Bank vezére bevallotta, hogy immár nem hisz a piac öngyógyító képességében

Ulrich Beck német szociológus a Világméretű kockázattársadalom című képzeletbeli drámát látja lejátszódni lelki szemei előtt. Az első felvonás a csernobili atomerőmű-katasztrófa volt, a második a klímaváltozás veszélye, a harmadik a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, a negyedik, a globális pénzügyi válság előtt pedig most gördül föl a függöny. Beck szerint a válság bebizonyította, hogy a dereguláció és az állami szerepvállalás csökkenése ellehetetleníti a szabadpiac működését. Gideon Rachman, a Financial Times kolumnistája is hasonló szellemben érvelt, és Eric Hobsbawm, a tekintélyes brit marxista történész is a neoliberális doktrína végéről írt.

Williamson szerint túlzók a washingtoni konszenzus halálával kapcsolatos hírek. Az ugyan elismerte, hogy a neoliberális gazdaságpolitika csődöt mondott, de

---

24 Sen, Amartya [2009]: Capitalism Beyond the Crisis, The New York Review of Books, March 26
<http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/mar/26/capitalism-beyond-the-crisis/>

továbbra is határozottan állítja, hogy az általa megfogalmazott alapelvek nem azonosak a neoliberálisizmussal. Sőt, azok a javaslatok, amelyekkel az elmúlt hónapokban a világ vezető politikusai és közgazdászai álltak elő a válság kezelése érdekében, többnyire összhangban vannak a konszenzus tíz pontjával. A védővámok eltörlése, a fiskális szigor és a szabadpiac a globális válság kezelésében is elengedhetetlen. A gyakorlat azonban ennek egyelőre épp az ellenkezőjét mutatja.

2.2. A „konszenzus” definíciója

A konszenzus lényegének megértéséhez érdemes definiálnunk magának a konszenzusnak a fogalmát is. Ahogy Dirlik, a pekingi konszenzus egyik legélesebb hangú kritikáját adó tanulmányában is megjegyzi,²⁵ a konszenzus szó egy kiváló marketing-eszközzé alakult át, mellyel könnyebb „eladni” bizonyos elméleteket, mivel a szó maga azt sugallja, hogy széles körű gazdaságpolitikai egyeztetés és egyetértés áll mögötte, miközben választ kínál egy sor általános, globális érvényű kérdésre.

Dirlik álláspontját támasztja alá, hogy a washingtoni konszenzus óta eltelt most már csaknem két és fél évtizedben valóságos konszenzus-divathullám söpört végig a politikai döntéshozókon. Közös vonásuk, hogy a fejlődő világ általános problémáival foglalkoztak, de a washingtoni konszenzustól eltérően a hangsúly sokszor nem a cselekvési terven, inkább a problémák feltárásán van, míg a megoldásokkal sokszor adósak maradnak ezek a nagyszabású és széles politikai egyetértésen alapuló kinyilatkoztatások. Emellett épp azokra a pontokra, vagyis a társadalmi kérdésekre helyezik a fő hangsúlyt, melyekben a washingtoni konszenzus a leggyengébben teljesített – fő kritikusai szerint legalábbis. A fentieket alátámasztandó álljon itt a teljesség igénye nélkül pár fontosabb a 2000-es évek jelentősebb „konszenzusaiból”:

---

25 Dirlik [2007]

Monterrey konszenzus – 2002. március. Az ENSZ nemzetközi fejlesztési finanszírozási konferenciájának eredményeképp létrejövő megállapodás célja, hogy 2015-ig felére csökkentse a globális szegénységet, csökkentse a gyermekhalandóságot és felvegye a küzdelmet az AIDS terjedése ellen. A konferencia érdekessége, hogy azon nem csak az ENSZ csaknem valamennyi tagállama, hanem a WTO és az IMF is részt vett.

Koppenhágai konszenzus – 2004. május. A tízes számrendszer nem csak Washingtonban, hanem itt is meghatározó elemmé lépett elő. A koppenhágai konszenzus tíz pontja szintén a fejlődőknek tesz javaslatot a főbb prioritások tekintetében. A világ vezető közgazdászait tömörítő konferencia azt a kérdést tette fel, hogy melyek lennének a fő fejlesztési célok, amennyiben a világ fejlett országai további 50 milliárd dollárt tudnának ilyen célokra fordítani. Az eredmény egyáltalán nem volt meglepő – ahogy az sem, hogy azóta is kevés történt ezeknek a céloknak az elérése érdekében.

Mexikói konszenzus – 2004. június. A szintén az ENSZ égisze alatt szervezett konferencia az eddigiektől eltérően nem általános és az egész fejlődő világra érvényes kérdéskörökkel foglalkozik, hanem egy szeletét ragadja meg a problémáknak: a célja a nők hátrányos megkülönböztetésének visszaszorítása a latin-amerikai és karibi térségben, valamint a jobb oktatási és egyenlő jogi háttér biztosítása.

Szöuli konszenzus – 2010. A G20-ak szöuli találkozásán a fókusz ismét visszakerült a fejlődő országok általános problémáira. A konszenzus célja, hogy az ENSZ millenniumi fejlesztési céljaival összhangban olyan néhány éves cselekvési tervet dolgozzon ki a fejlődők számára, melynek már érzékelhető eredményei is vannak. A szöuli konszenzus hat alapelve és kilenc alappillérre épül, de nem ez a fő különbség a washingtoni konszenzushoz képest, hanem hogy egyrészt az állam szerepét és beavatkozási lehetőségeit jóval szélesebbre tárja, másrészt pedig hangsúlyozza, hogy nincs egységes megoldás, és a fejlett országok kívülről jövő impulzusai, és szükségképpen felülről lefelé irányuló megközelítése helyett teret kell engedni a fejlődőknek, hogy saját maguk határozzák meg a prioritásaikat és a hozzá rendelt eszköztárat.

Látható tehát, hogy a „konszenzus” kifejezés azokra a nemzetközi egyetértéssel megfogalmazott, széles körű, és általában multilaterális nemzetközi intézmények részvételével megtartott konferenciák eredményét deklaráló cselekvési tervekre használatos, melyek a fejlődő világ általános vagy specifikus problémáira keresnek megoldásokat. A konszenzus kifejezésből pedig önmagából következik, hogy érvek és ellenérvek ütköztetéséből kialakított, valamennyi résztvevő számára elfogadható kompromisszumként és közmegegyezésként kialakított álláspontról van szó.

A vizsgált két konszenzus, a washingtoni és a pekingi közül a fenti definíció csak az elsőre volt igaz, arra is csak a megjelenését megelőző és azt követő időkben. Az alapelvekről a konszenzus lejegyzésének idejére már elég széles közmegegyezés volt Washingtonban, ahol eddigre már csaknem egy évtized „reaganomics”-ként aposztrofált gazdaságpolitikán voltak túl, amely a piaci deregulációval és az állam szerepének erőteljes visszaszorításával sikeresen beindította a gazdasági növekedést az Egyesült Államokban a 70-es évek olajválságai után. A modell ugyan nem csökkentette, hanem épp növelte a társadalmi egyenlőtlenségeket azáltal, hogy a leggazdagabbak számára jelentős adócsökkentést tartalmazott, azonban ezt a negatív társadalmi hatást ellensúlyozni tudta a munkanélküliség és az infláció erőteljes csökkenéséből adódó reáljövedelem-növekedés. A piac erejébe vetett hit az óceán túlsó partján is erőteljes volt: Margaret Thatcher, a gazdaságpolitikai modell legharcosabb szószólójának híres mondása szerint a washingtoni konszenzus alternatívája a „TINA”, vagyis „There Is No Alternative”.

A washingtoni konszenzus ugyanakkor nem csak abban az értelemben jelentett valódi „konszenzust”, hogy Washington és a latin-amerikai országok megegyezésén alapult, hanem még a washingtoni intézményeken és döntéshozókon belül is ki kellett alakítani egy közös platformot. Ahogy Richard E. Feinberg is rámutatott Williamson bevezetőjében,²⁶ ezt a konszenzust csak úgy lehetett elérni, hogy a politikai és a technokrata Washingtonnak is a szélsőségeit, mind a jobb, mind a bal szárnyát le kellett nyesni, így a végső verzióval szerinte nem értene egyet az IMF fele, a Világbank harmada és a kongresszus harmada.

A washingtoni konszenzus fogalmára még egy speciális, plusz értelem rakódott rá, ami a többi konszenzusra általánosan nem jellemző, kivéve a pekingit, melyet épp ebben az értelemben idéznek leggyakrabban. Ez a plusz jelentéstartalom a washingtoni elvek negatív hatásai nyomán arra utal, hogy a globalizáció fő hajtóerejét az Egyesült Államok, illetve az ott székelő nemzetközi intézmények jelentik, és az alapelvekben végső soron az USA érdekei érvényesülnek, mivel a világgazdaság legjelentősebb szereplője is az Egyesült Államok. Williamson saját maga is elismerte, hogy a felülről oktrojáltság érzete miatt sokkal szerencsésebb lett volna a washingtoni jelzöt elhagyni, és egyszerűen általános konvergencia, vagy fejlesztési reformok névvel illetni az intézkedéscsomagot. A lényegen azonban ez nem változtatott volna, hiszen az USA világgazdasági és világpolitikai szerepvállalásai, és a neoliberális modell negatív hatásai és kudarcai ugyanígy elvezettek volna a Washingtonnal szembeni ellenérzések kialakulásához, bárhogynak is nevezik el a programot. Ahogy azt sem vitatta korábban senki, hogy a világgazdaság legfontosabb szereplője, legjelentősebb hatalma az Egyesült Államok – a modell tehát teljesen jogosan kapta a washingtoni konszenzus elnevezést.

A pekingi konszenzus kifejezéssel épp a fentiek miatt nagyon óvatosan bánnak Pekingben, nem akarván azt az érzetet kelteni, hogy saját modelljüket és főképp érdekeiket hasonlóan propagálják a világban, hasonlóképp kihasználva a globalizáció és a világgazdasági pozíciójuk adta előnyöket, mint az Egyesült Államok – miközben a gyakorlat teljesen érthető módon éppen ezt mutatja. Ugyanakkor a dolgozat elméleti bevezetőjében megfogalmazott és a harmadik fejezetben mindvégig szem előtt tartott harmadik lehetséges értelmezése a pekingi vs. washingtoni konszenzus témakörnek éppen ezt a kérdést feszegeti, vagyis hogy hogyan alakulnak át, tolódnak el a világgazdaság (és ezáltal a világpolitika) súlypontjai Washington és Peking között. Nem véletlen, hogy a pekingi konszenzus kifejezést is leggyakrabban nem a gazdasági modellre, nem is a fejlődőknek nyújtott mintára használják, hanem abban az értelemben, hogy érzékeltessék Kína növekvő világgazdasági befolyását.

Jelenleg a világ közgazdászai és gazdaságpolitikai döntéshozói között leginkább abban van konszenzus, hogy nincs aktuális „konszenzus”, mely egyértelmű

útmutatásul szolgálhatna valamennyi ország és régió számára. A válság kapcsán egyre többen beszélnek a washingtoni konszenzus végéről, értve ez alatt a fogalom lehető legszélesebb értelmezését, vagyis a neoliberális gazdaságpolitika és az azt támogató nemzetközi intézményrendszer szükségszerű átalakulását, csak úgy, mint az előzőekben is tárgyalt plusz tartalmat, az USA és általában véve a fejlett világ szerepének hanyatlását, abban viszont nincs széles körű megegyezés, hogy mi válthatja fel a korábbi modellt. Míg sokan elismeréssel beszélnek Kína felemelkedésének útjáról, a pekingi konszenzus egyik fő problémája, hogy még Pekingben sincs róla konszenzus. Egyrészt a kínai vezetés óvatosan használja, csak úgy, mint a kínai modell kifejezést, mivel – jogosan – úgy vélik, hogy ezzel azokat az előzőekben tárgyalt félelmeket erősítenék, melyek Kína erősödő világgazdasági szerepével párhuzamosan növekvő nyomásgyakorlási lehetőségétől tartanak, aláásva ezzel a sokszor hangoztatott pekingi célt, a békés felemelkedést.

Ennek némiképp ellentmond, hogy bár a pekingi konszenzus kifejezést továbbra sem szívesen használják, Kínában is kezdi a média, valamint az elemzők egy része is büszkén hangoztatni a kínai modell sikerességét. Konszenzus abban az értelemben továbbra sincs, hogy pontosan melyek ennek a modellnek az összetevői, de általában az erős központi hatalmat, a piacgazdasághoz való eklektikus és pragmatikus viszonyt, valamint az állami tulajdon és beavatkozás kiemelt jelentőségét valamennyi elemző említi. A shanghai világkiállítás kapcsán több kötet is megjelent kínai prominens pártpropagandisták tollából, többek között „Kína-modell: egy új fejlesztési modell a Népköztársaság hatvan évéből” illetve a valamivel visszafogottabb „Kína-modell. Tapasztalatok és nehézségek” címmel.²⁷

Másrészt pedig magában a pekingi konszenzus definíciójában sincs pontos megegyezés, hiszen már a Ramo-féle koncepcióban is rengeteg hiányosságot és önellentmondást fedezhetünk fel. A következő fejezet az eredeti definíció bemutatása mellett ezeket veszi sorra.

---

27 The China model. The Beijing consensus is to keep quiet. The Economist, 2010. május 6.
<http://www.economist.com/node/16059990>

2.3. A pekingi konszenzus

A pekingi konszenzus kifejezést sokan és egymástól relatíve távol eső értelemben is használják, leggyakrabban épp nem az eredetileg Ramo által definiált értelemben, hanem sokkal általánosabban, többek között arra használva ezt a kifejezést, hogy a neoliberális és piaci fundamentalizmusra épülő gazdasági modell helyett az állam domináns szerepét hangsúlyozzák. Ez a definíció nagyjából egybevág a kutatásban alkalmazott második lehetséges értelmezési móddal (melyet a 2. fejezet elején ismertettünk), miközben a fejlődő világot értelemszerűen az izgatja elsősorban, hogy számukra mi és milyen formában alkalmazható a modellből (ez az első értelmezési lehetőség a kutatásunkban), a világ egészét és általában a közvéleményt pedig leginkább a harmadik lehetséges értelmezés (Pekingbe tolódik-e a világ új gazdasági súlypontja) érdekli. Ez a rész elsősorban a modellkérdéssel foglalkozik, a harmadik lehetséges értelmezést a következő fejezet vizsgálja részleteiben.

A konszenzus-divat 2000-es években tapasztalható térhódítása és Kína világgazdasági szerepének egyértelmű növekedése mellett nem véletlenül kapott óriási figyelmet a pekingi konszenzus kifejezés. Az egészen a 2008-as válság kirobbanásáig jellemzően akadémiai vita a világgazdasági válság, valamint az ezzel párhuzamosan jelentkező modellválság és a neoliberális gazdasági modell további lehetőségeit megkérdőjelező kritikák kapcsán hirtelen az érdeklődés kereszttüzebe került. Bár a kritikák jelentős részével, és a változás irányába ható tényezők jelenlétével és hatásaival nagyrészt egyet kell értsünk (ezekre később, a gyakorlatban megnyilvánuló konfliktusok részletes elemzése kapcsán is kitérek), maga a pekingi konszenzus elnevezés és annak tartalma is több szempontból is megkérdőjelezhető. Ebben és a következő két fejezetben az eredeti elképzelés bemutatása mellett kitérünk annak kritikájára és továbbfejlesztési lehetőségeire is.

A fogalom megalkotója és a kérdés ilyen formájú tematizálása egy, a Kína-kutatók előtt korábban ismeretlen szakértő, Joshua Cooper Ramo, a Time magazin korábbi vezető szerkesztőjének névéhez fűződik, aki 2004-ben a londoni Foreign Policy

Centre által megjelentetett tanulmányában²⁸ részletesen kifejtette, hogy a világgazdaság új „fizikája”, fejlődési lehetőségei és jövőbeni modellje a washingtoni konszenzus helyett egyre inkább a pekingi konszenzus szerint működik. Szembetűnő, hogy Ramo a „fizika” szót használja több helyütt is tanulmányában, sőt utal egyrészt Einstein egyik dilemmájára, miszerint amit egy adott témáról gondolunk, nagyban meghatározza a megfigyeléseinket, tehát sokszor már eleve a konklúzióinkból kiindulva próbáljuk meg felépíteni az érvrendszerünket. Másrészt egyik fejezetének a Heisenberg-társadalom címet adta, utalva a Heisenberg-féle határozatlansági relációra,²⁹ amit erre a kontextusra alkalmazva érthetünk úgy, hogy mivel a kínai gazdaság és társadalom állandó és dinamikus változásban, mozgásban van, így teljes megismerésére, pláne kívülről vizsgálva, kevés esélyünk van. De hasonló problémával szembesülnek a kínai elemzők is, akik pedig éppen a részletekben hajlamosak elveszni és nem látni ettől a kínai modell lényegét. Ramo maga is megjegyzi, hogy a Kína-kutatók és főképp a Kínával kapcsolatos döntéshozók, politikai szereplők hajlamosak igencsak elnagyolt szempontok és scenáriók mentén tekinteni Kínára, ami saját mozgásterüket is jelentősen leszűkíti. Bár igaza van abban, hogy a szélsőséges, jellemzően túlságosan pozitív vagy túlságosan negatív értékelések veszélyesek, ő maga is elköveti azt a hibát, hogy kiterjedt elemzésében kihagy fontos, ám a szempontrendszerébe kevésbé illeszkedő tényezőket, önellentmondásba keveredik, valamint mindvégig érzékelhetően az elismerés, sőt helyenként a rajongás hangján szól Kína teljesítményéről. Erre a koncepció kritikája kapcsán visszatérünk, az viszont mindenképpen új szint és újfajta interdiszciplinaritást visz az elemzésébe, hogy a közgazdasági és politológiai elemzések nyelvezetében nem megszokott kifejezéseket és hasonlatokat is alkalmaz az esszéjében – például az innováció kapcsán is a „sűrűség” jelentőségéről beszél.

Ramo három főbb pontban ragadja meg az általa pekingi konszenzusnak nevezett modell lényegét: innováció; fenntartható és egyenlő fejlődés; valamint

---

28 Ramo [2004]

29 A kvantummechanika megismerhetőségre vonatkozó egyik alapvető tételét Werner Heisenberg monda ki 1927-ben, miszerint létezik egy elméleti határ bizonyos fizikai mennyiségek egyszerre, teljes pontossággal való megismerhetőségére. Ilyen mennyiség-pár például a hely és az impulzus, vagyis minél pontosabb értékét ismerjük az egyiknek, annál pontatlanabb meghatározását tudjuk csak adni a másiknak.

önrendelkezés. Az eredeti modell megértéséhez tehát vegyük sorra a fenti tényezőket, ahogy Ramo értelmezte őket.

2.3.1. Innováció

Ramo szerint a kínai gazdasági és társadalmi átalakulás elsődleges kulcsa az innováció. Ennél azonban sokkal tovább megy, megállapítja, hogy Kína egyértelmű mintát szolgáltat a fejlődő országoknak azáltal, hogy megmutatta, hogy a közhiedelemmel ellentétben fejlesztéspolitikájukban nem a már biztonságosan működő iparágakra és ezáltal az innováció kevésbé újító szintjeire kell összpontosítaniuk, hanem a legújabb, feltörekvőben lévő iparágakat kell megcéloznuk – példaként a rézhuzalokat állítva szembe az üvegszál optikai kábelekkal. Álláspontja szerint csak így oldható meg, hogy a változások gyorsabban hozzák meg a pozitív eredményeket azoknál a negatív hatásoknál és problémáknál, amelyeket szükségszerűen szintén létrehoznak – a Ramo által kedvelt fizika nyelvén szólva ezáltal csökkentve a reformok súrlódási veszteségeit.

Véleménye szerint a reformok utáni Kína „DNS-ének” meghatározó eleme a tudás-alapú változás, szemben az ideológia-alapú változással – ez vezethetett a bámulatos fejlődéshez, melyben a meghatározó elem a teljes tényező-termelékenység (total factor productivity – TFP) jelentős növekedése.³⁰ Ramo a TFP-t a gravitációhoz hasonlítja, abból a szempontból, hogy miközben kiterjedt vizsgálatok foglalkoznak vele és a modern gazdaság egyik kulcsfontosságú eleme, mégis valahol misztikus és nehezen meghatározható, mi adja ezt a minőségi változást, ami nem magyarázható az inputok növelésével.

Végül egy tényezőt mégis azonosít, amely mindenképpen hozzájárul a TFP növekedéshez: ez az oktatás. Példaként hozza a vidéki pártvezetők iskolai végzettségében két évtized alatt bekövetkezett markáns változást, miszerint 1982-ben még csak 20 % volt a felsőfokú végzettségűek aránya, míg 2002-re csaknem valamennyien, 98 %-os arányban rendelkeztek diplomával. A posztgraduális

---

30 A Nobel-díjas közgazdász, Robert Solow által elsőként definiált TFP onnan ered, hogy a termelési függvényt kibővíti a multiplikatív, növekvő hozadékot eredményező technológiai haladással, amely megnöveli az inputok határtermékét. Ez a minőségi változóként elemezhető teljes tényező-termelékenység – angol elnevezéséből (total factor productivity) rövidítve TFP. (Solow [1956])

végzettségűek aránya pedig mindössze két év alatt (2001 és 2003 között) több mint megduplázódott (12,9 %-ról 29 %-ra nőtt).³¹ Hasonló mértékben nőtt a társadalom egyéb szféráiban is a magasan képzettek aránya, 2004-ben Kína már 12000 saját egyetemén doktori végzettséget szerzett hallgatóval büszkélkedhet. A pekingi vezetés nyilvánvalóan felismerte, hogy a fejlődés ezen szintjén mindenképpen magasan kvalifikált emberi erőforrás szükséges a további innovációhoz.

2.3.2. Fenntartható és egyenlő fejlődés

Kína fejlődésében kulcsfontosságú a társadalmi stabilitás, melynek alapját a töretlen gazdasági növekedés adja. Az ország elmúlt 200 évének történelmét vizsgálva minden 5 éves periódusra jutott ugyanakkor egy-egy jelentősebb társadalmi megmozdulás, felfordulás. Nem véletlenül figyel a pekingi vezetés egyebek mellett az infláció és a reáljövedelmek alakulására, hiszen a rendszer társadalmi legitimitációját már nem az ideológia, hanem a kompetens irányítás tartja fenn, vagyis hogy mennyire képes a gazdaságpolitika biztosítani a fejlődés, és a reformok stabilitása révén minél szélesebb tömegek kiemelését a szegénységből.

A fejlődés fenntarthatóságával azonban több szempontból is akadnak problémák, a legnagyobb kihívást a környezetszennyezés jelenti. Ramo szerint azonban úgy tűnik, Kínában is kezd teret hódítani az a szemlélet, ami nem egyedül a GDP növekedésének mértékét tekinti fő indikátornak – többek között erről ír több helyütt Hu Angang, a Tsinghua Egyetem professzora is. Hu egészen odáig megy, hogy a kizárólag a GDP alapján mért növekedést a washingtoni konszenzus egyik megkérdőjelezhetetlen alapvetésének tekinti és „fekete GDP” növekedésnek nevezi, szembeállítva a hatalmas környezeti pusztítással korrigált „zöld GDP” adattal, valamint a Kínában szintén jelentős károkat okozó korrupcióval korrigált „transzparens GDP” növekedéssel.³² Teng Hsziao-ping 1992-ben tett híres kijelentésére reflektálva, miszerint „mindegy, hogy a macska fekete vagy fehér, a lényeg, hogy megfogja az egeret”, Hu kifejti, hogy koránt sem mindegy a macska színe, egyre inkább fontos, hogy a macska zöld és átlátszó legyen, és úgy tűnik, ezt

---

31 Cheng Li [2003]: Educational and Professional Backgrounds of Current Provincial Leaders. China Leadership Monitor No.8. p.3.

32 Hu Angang [2001]: Future Economic Growth of China Depends on TFP. National Studies Report, no.46.

a kormányzat is kezdi felismerni.³³ Hu egy átfogó rendszert vezetne be a GDP-re alapuló indikátor helyett, ebben a 30 elemből álló összetett indexben olyan adatok alapján mérné a kormány teljesítményét, mint a foglalkoztatottsági ráta alakulása, az energiafelhasználás és –függés kérdése, a környezetszennyezés mértéke, a vidékről a városokba irányuló munkaerőtranszfer mértéke és abszorpciója, vagy a társadalombiztosítási rendszer fejlettsége. A szimplifikált GDP-alapú növekedési adatok tarthatatlanságával kapcsolatban az utóbbi időben egyébként is kezd konszenzus kibontakozni, az elmúlt években az ENSZ különböző intézményei, leginkább a Világbank és a UNDP is egyre kiterjedtebben foglalkoznak a téma konceptualizálásával, melyet leginkább az „inkluzív növekedés” kifejezéssel írnak körül, habár egyöntetűen elfogadott definíció még erről sem született.³⁴

Ramo koncepciójára visszatérve, a tanulmányban ez a második elem van egyrészt a legkevésbé kidolgozva és alátámasztva, másrészt ez tartalmazza a legnyilvánvalóbb ellentmondásokat már önmagában is, amellet természetesen, hogy mi mindenről nem esik szó az elemzésben.

2.3.3. Szuverenitás és önrendelkezés

A kínai vezetés nem csak a békés felemelkedést hangoztatja a céljai között, hanem azt is számtalanszor hangsúlyozza, hogy kiemelkedően fontos a szuverenitás és az önrendelkezés tiszteletben tartása. Ezzel nyilván elsősorban az Egyesült Államoknak szeretne üzeni, de valamennyi olyan szereplőnek is szól ez, beleértve nem csak országokat, hanem nemzetközi intézményeket, mint például a WTO-t, vagy az IMF-et, amelyek megkísérlik befolyásolni Kína gazdasági irányításának, politikai rendszerének, vagy társadalmi berendezkedésének bármely szeletét.

Ramo úgy véli, hogy a pekingi konszenzus egyik fő attraktivitását épp ez adja a fejlődő országok számára, akiknek nem csak a washingtoni konszenzusból van

---

33 Hu egyetemi pályafutása mellett (a japán Keio Egyetem mellett a Harvardon is tanított, illetve jelenleg is tanít Hong Kongban is) nem áll távol a politikai döntéshozóktól sem – vezető szerkesztője volt a vezető pátfunkcionáriusoknak készített rendszeres elemzéseknek (az idézett National Studies Report), valamint dolgozott egy meghatározó think tank-nek (Center for China Study) is.

34 A témában született egyik legfrissebb publikáció: Ranieri, Rafael – Ramos, Raquel A. [2013]: Inclusive Growth: Building up a Concept. International Center for Inclusive Growth, UNDP. Working Paper, March 2013

elegük, hanem abból is, hogy folyamatosan mások elvárásainak, kívülről jövő receptjeinek és érdekeinek feleljenek meg. Ramo szerint azoknak az országoknak a gazdasági fejlődése, melyek leglátványosabban figyelmen kívül hagyták a washingtoni konszenzust – India és Kína, szerinte legalábbis – önmagáért beszél, csak úgy, mint azoké, csak éppen negatív előjellel, melyek megpróbálták betartani azt, mint például Argentína és Indonézia.

Ramo szerint Kína érzékelhetően növekvő puha hatalmát (bár ő nem használja a soft power kifejezést, helyette „kulturális láncreakcióról” beszél) is ez a megközelítés okozza. A fejlődő országok nem csak gazdasági teljesítménye és láthatóan működőképes koncepciója miatt tekintenek rá mintaként, hanem abból adódóan is, hogy Peking képes a saját útját járni és külső befolyástól mentesen felépíteni saját világgazdasági és világpolitikai súlyát. Az egyre inkább önellentmondásossá váló fejezetben a szerző továbbá kifejti, hogy Kína saját nemzeti büszkesége és biztonsága miatt érzi fontosnak a kínai modell propagálását a világban, akár a fejlődő, akár a fejlett országok között, és amikor párbeszédet kezdeményez a Nyugattal, az koránt sem arról szól, hogy ő keresné a Nyugat elismerését, hanem kölcsönösségi alapon megpróbálja megértetni Kína működésének lényegét, de egyúttal befolyásolni is szeretné a Nyugatot.

2.4. A pekingi konszenzus kritikája

Szembetűnő, hogy egyrészt a Ramo által meghatározott elemek egyike sem kizárólag kínai sajátosság, de még csak nem is feltétlenül a legjellemzőbb elemei a Kína által követett modellnek, másrészt ez a három tényező messze nem fedti le a kínai fejlődési út összes lényeges tényezőjét, harmadrészt pedig számos ellentmondás feszül az egyes fejezeteken belül is és a fejezetek között is. Kezdjük tehát az ellentmondásokkal.

Az *innováció* fejlődésben betöltött kiemelkedő szerepével egyet kell értsünk, ugyanakkor Ramo egyrészt mintha szinte utópisztikus szerepet szánna ennek a tényezőnek, Arif Dirlik éles hangú kritikájában meg is jegyzi, hogy mintha a fejlődés „Szilikon-völgy modelljét” látná Kínában megvalósulni,³⁵ ami nyilvánvalóan messze van a valóságtól. Bármennyire is igyekszik Kína a kutatás-fejlesztést és a legmodernebb iparágakat húzóágazattá tenni, ez csak a legutóbbi két ötéves terv óta³⁶ kap ekkora hangsúlyt, korábban a világ alapvetően az olcsó, tömeges, és leginkább szakképzetlen munkaerőt igénylő, nem túl magas minőséget képviselő termékeiről ismerte Kínát, és bár ez a kép lassan kezd megváltozni, a tömegtermelés továbbra is fontos elem maradt.

Másrészt pedig Ramo említést sem tesz arról, hogy szintén az olcsó és tömeges munkaerő volt az a meghatározó tényező, ami miatt a transznacionális vállalatok sorra települtek át Kínába, és mivel a kapacitások tömeges kiépítése később történt, mint a fejlett országokban, így a modernebb technológia a relatíve továbbra is olcsó kínai munkaerővel együtt a jelenlegi túltermelési válság idején is garantálja a versenyképesség megmaradását. A TNC-k és a külföldi tőke tehát meghatározó szerepet játszottak és játszanak Kína modernizációjában, erről azonban Ramo megelégedzik.

---

35 Dirlik [2007]

36 Konkrétan 2006 januárjától, vagyis az esszé megírásának idején, 2004-ben Ramo erre még semmiképpen sem célozhatott.

Harmadrészt hasonlóan hallgat arról a közismert tényről, hogy Kína finoman fogalmazva sem tesz meg mindent a szellemi tulajdonjogok védelme érdekében. A kritikák nem is elsősorban a szabályozási rendszert illetik, hiszen ezen a téren a WTO-tagság óta történtek jelentős előrelépések, komoly hiányosságok vannak azonban továbbra is a szabályok értelmezésében és pontos betartatásában. Mivel ennek legfőbb kárvallottja épp az Egyesült Államok, nem meglepő, hogy az ő részéről érkezik a legtöbb megkeresés a WTO-hoz ennek kapcsán, illetve a Kongresszus Kína-bizottsága is valamennyi éves jelentésében kiemelten foglalkozik az üggyel. Az USA és más fejlett világbeli és az innováció terén élenjáró versenytárs számára a legaggasztóbb, hogy a pekingi kormány nemcsak szemet huny a szellemi tulajdonjogok durva megsértése felett, hanem egyenesen erre ösztönzi a kínai vállalatokat. Washington ennél is tovább megy: azzal vádolja Kínát, hogy kvázi a hivatalos fejlesztéspolitika szintjére emeli az ipari kémkedést és a különböző technológiai fejlesztések lemásolását, ezzel gyakorlatilag hasonló utat járva, mint Japán tette a 80-as és 90-es években, csak még jelentősebb károkat okozva az USA-nak. A legfrissebb kongresszusi jelentés ugyanakkor szerénynek értékeli a 2006 óta tartó innovációs politika eredményeit, Kína egyelőre inkább „második generációs innovációt” vagy „kreatív imitációt” tudott megvalósítani.³⁷ A téma jelentősége és a két ország konfliktusában betöltött kiemelt szerepe miatt erre egy külön fejezetben még kitérünk.

Ami a pekingi konszenzus második pontját, a *fenntartható és egyenlő fejlődést* illeti, Ramo itt elsősorban a fenntartható résszel, és azon belül is a környezeti fenntarthatósággal foglalkozik, azzal sem túlságosan részletekbe menően, míg a társadalmi egyenlőség kérdését nemcsak nagyvonalúan figyelmen kívül hagyja, hanem még a fejezeten belül is ellentmondásba keveredik. Ugyanott állítja a Világbank által mért Gini-koefficiensre hivatkozva, hogy „jövedelmi eloszlását tekintve az elmúlt 25 évben Kína az egyik legegyenlőbb társadalomból az egyik legegyenlőtlenebbé vált”,³⁸ ahol amellet érvel, hogy szemben a társadalmi

---

37 U.S.-China Economic Review Commission [2012]: p. 420.

38 Ramo [2004] p. 24.

hatásokra érzéketlen washingtoni konszenzussal, a pekingi modell a társadalmi igazságosságot és egyenlőséget tartja szem előtt.³⁹

Ramo valamennyi általa is elismert problémára (környezetszennyezés, társadalmi instabilitás, korrupció, a kormány iránti bizalomvesztés, és munkanélküliség) az innovációt látja megoldásnak, miközben ő maga is arról ír, hogy épp az általa fetisizált innováció által hozott rendkívül gyors változások hozták ezeket a problémákat. A válasz erre azonban csupán még több és még gyorsabb innováció, hogy a koncepció ezen eleméről szóló alfejezetben ismertetett módon, mindez gyorsabban hozzon eredményt, mint ahogy maguk a problémák létrejönnek. A fenti problémákat azonban nem csupán veszélyforrásként és melléktermékként kellene felismerni, mivel ennél sokkal többről, strukturális kérdésekről van szó. Mindez tipikusan a neoliberális gazdaságirányítás és az export-orientált fejlesztéspolitika eredményeként jött létre, és jöllehet Kína valóban tesz most már erőfeszítéseket ezen negatív melléktermékek (elsősorban a társadalmi hatások) mérséklésére, ennek hátterében csupán az a pragmatizmus áll, amellyel a rezsim az egész reformot irányítja – ahogy korábban is említettük, a társadalmi feszültségek a saját legitimitását kérdőjeleznék meg. Az viszont szintén tagadhatatlan, hogy a kínai vezetés szeme előtt hosszú időn keresztül egyedül a GDP növekedés célja lebegett, minden más célt ennek rendeltek alá, mivel ezt (okkal) kiváló eszköznek látták több száz millió ember szegénységből történő kiemelésére, azonban a társadalmi és ökológiai hatásokat elhanyagolva, most súlyos problémákkal kell szembenéznük.

Ahogy Dirlik is kiemeli, bár szilárdan tartja magát az a mítosz a harmadik világ vezetői és a fejlődő országokkal foglalkozó közgazdászok egy része között, hogy az integrált (UNDP terminológiával: inkluzív) fejlődés a kínai modell sajátosságaihoz tartozik, jelenleg ez jobban tükrözi Peking vágyait, mint a realitásokat.⁴⁰ Ez alapján tehát sokkal inkább tűnik a pekingi konszenzus a washingtoni keretein belül, annak főbb szabályai és elvei szerint működő, de annak negatív társadalmi és politikai hatásait mérsékelni kívánó változatnak, mint egy önálló, attól jelentősen különböző alternatívának.

---

39 Ibid. p. 22.

40 Dirlik [2007] p. 4.

A *szuverenitás* kérdésének tárgyalásakor az első ellentmondás ott figyelhető meg, hogy Ramo épp ennek hangsúlyozása miatt tartja igazán vonzónak a kínai modellt a fejlődő világ számára. Abban igaza van, hogy a washingtoni konszenzus zsákutcának bizonyult a számukra, és Kína reményt adhat nekik, hogy létezik más út is, sőt akár kifejezett nyerteseivé is válhatnak a globalizációnak, azonban tévedés lenne azt gondolni, hogy Kína útja bárki számára nyitva áll. Nehéz elképzelni, hogy a jelentős adósságteherrel küzdő, ásványkincsekben nem bővelkedő, gyenge központi kormányzattal, esetleg hosszú évtizedek óta belső konfliktusokkal is sújtott országok miként tudnának profitálni Kína példájából.

Másrészt Kína sem jótékonyági intézményként közelít a többi fejlődő országhoz. Ramo esszéje azt a benyomást kelti, mintha Kína az általa előidézett „kulturális láncreakció” folytán (talán pontosabb ehelyett a Joseph Nye által bevezetett soft power kifejezést használni) egész Ázsiában töretlen népszerűségnek örvendene, ami nagyon messze áll a valóságtól, ezek az országok alapvetően versenytársként tekintenek Kínára, nem is beszélve a történelmileg is terhelt viszonyokról, mint például a Kína-Japán kapcsolat. Az afrikai országokkal szintén igencsak ellentmondásos Peking viszonya. Bár való igaz, hogy a kínai tőke sokkal kevésbé érzékeny ideológiailag vagy akár az emberi jogokat tekintve, mint például az európai, ahol számtalan kondicionalitás határozza meg az együttműködés lehetséges kereteit, azonban ezek az országok is kezdenek ráébredni, hogy Kína valójában semmivel sem viselkedik kevésbé agresszívan vagy profitéhesen, és semmivel sem előnyösebb szerződéseket kényszerít rájuk, mint bármely korábbi hatalom, mellyel dolguk volt.

A szuverenitás és önrendelkezés hangsúlyozásának hatása ugyanakkor messze túlmutat Kína saját függetlenségének deklarálásán. Épp ez az a pont, melyen a kínai modell alternatívát nyújt a washingtoni konszenzussal szemben: azzal, hogy önmagában már az eltérő fejlődési modell léte és sikere is új alternatívák keresésére sarkall. Emellett nem elhanyagolható szempont, hogy saját felemelkedésével teljesen átszabja a világ gazdasági és világpolitikai környezetet, melyhez a többi országnak is alkalmazkodnia kell. Ahogy egy amerikai Kína-elemző, Colleen Lee nagyobb időintervallumot áttekintve megjegyzi, az Egyesült Államok álma mintegy másfél évszázadon keresztül az volt, hogy Kínát

kapitalistává formálja, majd amikor ez az átalakulás végbement, az álom rémálommá változott.⁴¹ Az USA ugyanis értelemszerűen úgy képzelte, hogy a globalizáción, mint hajtóerőn keresztül megvalósuló, egész világra kiterjedő kapitalista transzformáció a fejlett kapitalista államok égisze alatt fog megvalósulni, a „globalizáció kínai sajátosságokkal” már egyáltalán nem az érdeke. Ugyanakkor egyre inkább úgy tűnik, hogy teljes egységesítő hatású globalizáció helyett a lokalizált kapitalizmusok többféle formája él egymás mellett, ezáltal egyrészt egyesítve, másrészt viszont meg is osztva a világot.⁴²

2.5. A kínai modell

Miután Ramo gondolatmenetét követve meghatároztuk az általa felvázolt modell főbb erősségeit és gyengeségeit, ezek összegzése, az eredeti koncepcióból hiányzó elemek számbavétele, valamint a kínai modellre vonatkozó kiterjedt szakirodalom segítségével megkísérelünk felvázolni egy átfogóbb és pontosabb kínai gazdaságpolitikai modellt. A 2.2. fejezetben körüljárt definíciós kérdést követve nem a „konszenzus” kifejezést alkalmazom, az ott is ismertetett okokból. Egyrészt nincs „konszenzus” a valóban jól csengő és szuggesztív kifejezés tartalmát illetően, vagyis sem Pekingben, sem általában az elemzők körében nem tisztult le, mit lehet pekingi konszenzus alatt érteni – annyi bizonyos, hogy a legkevésbé a Ramo által eredetileg definiált fogalmat. Másrészt nem „konszenzus” abban az értelemben, hogy nem a fejlődő országok általános problémáira keresi a gazdaságpolitikai választ, hanem kifejezetten Kína sajátosságaiból indult ki, és a kérdés inkább fordítva merült fel: a kínai sikereket látva a fejlődő országokat kezdte érdekelni a kínai út alkalmazhatósága.

Magyar nyelven két Kína-kutató, Tóth Barna és Jordán Gyula tollából is születtek átfogó elemzések a kínai modell témakörében. Tóth egyetlen mondatban összefoglalta a modell általa fontosnak tartott lényegi elemeit, miszerint: „A kínai modell egy, a világméretű modernizációs folyamatba illeszthető felzárkózási

---

41 Lee, C. [2005]

42 Dirlik [2007] p. 5.

modell, amely a világ legnagyobb népességű, legrégebb folyamatos civilizációval rendelkező, független országában, sajátos történelmi körülmények közepette alakult ki a kapitalista világfejlődés globalizációs szakaszában, s amely minden addigi felzárkózási kísérletnél nagyobb eredményeket mutatott fel viszonylag rövid idő alatt a kínai nép és a világ előtt.”⁴³

A fenti definícióból jól láthatóak a kínai modell sajátosságára utaló érvek, melyek mind időben, mind világgazdasági körülményeit tekintve, leginkább pedig belső adottságai szempontjából teszik egyedivé a kínai fejlesztési stratégiát.

A kínai szerzők jelentős része⁴⁴ hosszas történelmi, civilizációs, és társadalmi elemzéssel magyarázza a kínai modell jellegzetességeit, Zhang Weiwei például olyan tényezőket is említ modelljében, mint a Teng Hsziao-ping által felelevenített régi kínai bölcsességet, „az igazságot a tényeken keresztül keresni”, vagy a hagyományokból eredően a nép életének előtérbe állítását – véleménye szerint emiatt indultak először vidéken a reformok.⁴⁵

Az állam, közelebbről vizsgálva pedig a nép és a hatalom viszony általában valamennyi szerzőnél kiemelt szerepet kap, a kínai elemzők jelentős részénél azonban jellemző egyfajta gátlástalan apologetika, mellyel a témát tárgyalják. Legjellemzőbb példája ennek Pan Wei 2009-es könyve,⁴⁶ melyben az általa Kína modellnek nevezett utat három alrendszerre osztotta: 1. a nemzetgazdasági, 2. a népen alapuló politikai, 3. az állami rendszer szociális modellje. A 2. alrendszer négy fő pillérének ismertetésétől eltekintenek, azonban többek között olyan állításokkal találkozhatunk ezek között, miszerint a pártot olyan alapvetések irányítják, mint például „a hatalmat a nép érdekében gyakorolni”, vagy „a népet szolgálni”, illetve egy „korszerű, önzetlen és egységes vezetői csoportot” választani. Pan Wei könyvét nem véletlenül terjesztették hivatalos álláspontként világszerte a Konfuciusz Intézetek, míg ő maga is számtalan helyen tartott előadást a témában.

---

43 Tálás [2011] p. 311.

44 Erről egy összehasonlító elemzés található többek között: Bandurski, David B. [2011]: Zhang vs. Yang on the China Model. 2011.03.29. <http://cmp.hku.hk/2011/03/29/11205/>

45 Zhang [2011]

46 Pang Wei [2009]

Azonban nem csak Kínán belül ismerik el a kompetens autoriter hatalomgyakorlás lehetőségét és egy Kínához hasonló méretű és adottságú ország esetén a szükségszerűségét is. Francis Fukuyama több esszéjében is a „*felelős autoritarizmus*” rendszereként beszél Kínáról, melyet nem csak az erős centralizáltság, és eredményorientáltság, hanem a fejlett adminisztráció, valamint a felelősség hangsúlyozása tesz hatékony irányítási rendszerré. Fukuyama is említést tesz Kína több ezer éves hagyományairól, melyben a politikai rendszert mindig is csak egy igen fejlett és központosított bürokrácia tudta megfelelően működtetni. Ez a rendszer azonban szükségképpen magában rejti annak a lehetőségét, hogy egy „rossz uralkodó”, vagy „rossz vezető” kerüljön az élre, akit a rendszer csupán formálisan működő fékeivel és ellensúlyaival nem tud kordában tartani. Véleménye szerint az utolsó ilyen „rossz vezető” Kína élén Mao Ce-tung volt, akit egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig nem tudott még a pártvezetés sem befolyásolni.⁴⁷ A párt azóta a kollektív vezetés elvével és a kiválasztás rendszerének szigorú kontrolljával igyekszik biztosítani a megfelelő irányítást – a jelenlegi, friss kínai vezetés szinte kizárólag korábbi megbízható, vezető pártfunkcionáriusok gyerekeiből tevődik össze, de korábban is jellemző volt, hogy a vezetők kijelölték utódaikat, így biztosítva a folytonosságot. A rendszer tehát szükségszerű és működőképes is Kína esetében, sőt Fukuyama szerint egyenesen csodákra képes az ország a megfelelő irányítás mellett, az azonban kérdéses, hogy mi biztosítja a „jó vezetők” folyamatos újratermelődését.

Ha már megemlítettük a kínai szerzők jellemző elfogultságát, egy egészen szélsőséges véleményt idézzünk a másik oldalról is: Naisbitt odáig megy, hogy a kínai rendszert „*vertikális demokráciának*” nevezi, ahol nem csak a kormány felülről lefelé irányuló, top-down vezetése valósul meg, hanem véleménye szerint a nép alulról felfelé irányuló részvétele is.⁴⁸ A rendszer kétségtelen előnyét Naisbitt is megfogalmazza, miszerint ez a fajta politikai rendszer megszabadítja a politikusokat a választási kényszerektől és a választások mozgatta gondolkodástól, így hosszú távú stratégiai tervezést tesz lehetővé.

---

47 Fukuyama, Francis [2012]

48 Naisbitt, John and Doris [2010]

A fenti, rövid szakirodalmi áttekintésből is látszik, hogy az állam kiemelkedően fontos szerepe és befolyása minden elemzés kiindulópontja, emellett szinte minden értékelés (a kínai szerzők pedig különösképpen) hangsúlyozza a kínai sajátosságok meghatározó szerepét, a kínai út különlegességét. Ezek után tehát megkíséreljük összefoglalni a kínai modell legfontosabbnak tartott elemeit.

2.5.1. Az állam központi szerepvállalása

Az általam felvázolt modell kiindulópontja a kínai szerzőktől eltérően nem a kínai történelmi vagy civilizációs meghatározottság, hanem a távol-keleti fejlesztő állam modellje, a „kis tigriseknek”, vagy „kis sárkányoknak” is nevezett államok modernizációs útja. Ebből a szempontból tehát nem teljesen példa és előkép nélküli a kínai fejlődés útja,⁴⁹ bár ettől még valóban sajátosnak és egyedinek nevezhetjük egyéb jellemzői miatt. A távol-keleti példa azért is sokkal inkább releváns, mint a fejlesztő állam más régióbeli, pl. európai (ld. Írország) megjelenési formái, mert az erősen centralizált állam modellje miatt sokkal több párhuzam figyelhető meg Kínával, míg az alapvetően export-orientált fejlesztési politika miatt az alkalmazott eszközrendszer is hasonló.

Az állam erőteljes szerepe megfigyelhető a politikai és a gazdasági irányításban is. A *gazdaságpolitika* legfontosabb eszköztára: a protekcionizmus, szelektív iparpolitika, szelektív tökevonás, állami árszabályozási mechanizmusok, export-ösztönzés állami támogatásokkal valamint erősen kézben tartott árfolyam-politikával. Az állam *tulajdonosként* is erőteljes befolyást gyakorol, az állami vállalatokon és az állami tulajdonban lévő bankrendszeren keresztül, valamint az így megvalósuló hitelezési politikán és ösztönzők rendszerén keresztül is. A gazdasági tervezés *top-down* rendszere az ötéves tervek szerint működik, ahol ugyanakkor van helye visszacsatolásnak és korrekciónak, még ha a nem vagy nem tökéletesen megvalósuló célokat kényszeredetten is ismeri be a vezetés. A fejlett országokra jellemző *szociális ellátórendszerek* kiépítéséről ugyanakkor szó sincs,

---

49 Sőt, ha még messzebbre megyünk, láthatjuk, hogy korábban mind az USA, mind a fejlett országok alkalmaztak hasonló fejlesztéspolitikai eszközöket, mint amelyekkel a távol-keleti „kis tigrisek” vagy „kis sárkányok” is éltek.

egyedül az *oktatási rendszer* támogatása élvez prioritást, mint a humán erőforrás fejlesztésének és a további gazdasági növekedésnek a záloga.

Az állami vállalatok a gazdaságpolitika legfontosabb eszközének tekinthetők, a kínai kormány nem csupán a számukra kedvező piaci környezet kialakításával, hanem az állami bankrendszeren keresztül biztosított olcsó tőkével is erősíti helyzetüket, miközben tulajdonosként és közvetlen vagy közvetett irányítóként is meghatározza gazdasági döntéseiket. Az állami vállalatok kiemelt szerepe miatt vizsgálatuknak egy külön fejezetet szentelünk.

2.5.2. Evolúciós szemlélet

Ez alatt a *fokozatosság, szelektivitás és pragmatizmus* együttesét értem. Amikor Kína 1978-ban a reformok útjára lépett, megkockáztathatjuk, hogy még maga sem tudta, mi is a cél, hova fog eljutni a következő évtizedek során. Teng Hsziao-ping reformokra használt híres metaforája, miszerint „átkelni a folyón, kitapogatva a köveket” utal arra is, hogy mindig csak a következő lépés a biztos, tehát a fokozatosság, óvatosság és folyamatos alkalmazkodás szükséges a folyamat sikerre viteléhez. A ma általánosan használt „szocializmus kínai sajátosságokkal” (amelynél sokkal közelebb áll a valósághoz a „kapitalizmus kínai sajátosságokkal”) elnevezés is csak a 90-es évek elejétől vált használatossá.

Ezt a szemléletet követte Kína a *liberalizáció* kapcsán is. Miközben az előző pontban vázolt erős állami kontroll és fejlesztéspolitika volt a kiinduló modell, fokozatosan és szelektíven liberalizálta piacát, átalakítva az export és az import szerkezetét, illetve különleges gazdasági övezeteket, speciális tengerparti területeket hozva létre a külföldi tőke vonzására, ahol tulajdonképpen szintén egyfajta kísérlet folyhatott és az így szerzett tapasztalatokat fokozatosan más területekre is átvitték. Míg a nyitással szükségképpen együtt járó nyugati hatások, eszmék lefékezésére folytatott propaganda a „burzsoá liberalizmus” leküzdéséről beszélt, a 90-es évektől kezdve, ahogy egyre erőteljesebben kapcsolódott Kína a világ gazdaság vérkeringésébe, úgy használta egyre inkább a burzsoá liberalizmus eszköztárát gazdasága fejlesztésére.

2.5.3. Társadalmi stabilitás

A rendszer társadalmi beágyazottságával kapcsolatban szintén párhuzam vonható más távol-keleti államokkal, mivel az autoriter politikai irányítás társadalmi elfogadottsága a kínai szerzők által is hangsúlyozott történelmi és civilizációs okokból adódóan meglehetősen stabil. Az ideológiai legitimációt ugyanakkor felváltotta a kompetenciára épülő, és bár a kínai vezetők rendszeresen, szinte rituálisan megismételik ugyanazokat az ideológiai szövegeket, ezeket már inkább egyfajta díszletként, kötelező kellékként tekinthetjük.

Annál fontosabb azonban a társadalmi stabilitás kérdése, aminek a töretlen gazdasági fejlődés lehet a garanciája. A kínai társadalomban igen erős félelem él a káosszal, a belső felfordulással szemben, aminek okai egyrészt a jelentős etnikai, nyelvi, regionális különbségekben keresendők, másrészt pedig a történelmi tapasztalatok is azt mutatják, hogy Kínában a béke és a prosperitás együtt jár, azonban az ópiumháború óta jellemzően mindössze 8-9 éves összefüggő békeidő jutott, ezért is ekkora kincs az elmúlt mintegy 35 év stabilitása és prosperitása. A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek ugyanakkor intő jelnek tekinthetőek: az 1989-es Tienanmen téri megmozdulások alapját is a drasztikusan növekvő infláció és a megugró jövedelmi egyenlőtlenségek generálták.

A kínai modell tehát nem a kínai szerzők által sugallt „felsőbbrendűsége”, „magasabb értékrendszere” miatt haladja meg a washingtoni konszenzusban oly sokszor elítélt társadalmi érzéketlenséget, a megszorítások és a strukturális átalakítások negatív hatásaival szembeni közönyt, hanem leginkább az előzőekben tárgyalt pragmatizmusa és a társadalmi stabilitás rendszerszintű igénye miatt. A 2009-es gazdaságélénkítő program mögött is meghatározó érvként az a félelem állt, hogy amennyiben a világgazdasági válság miatt kínai nagyvállalatok kényszerülnek tömeges elbocsátásokra, akkor az a rendszer legitimációját és stabilitását ássa alá.

2.5.4. Vegyes rendszer

A fentiek alapján egy korábban példa nélküli modernizáció útja rajzolódik ki, amelyben sajátos módon keverednek bizonyos összetevők – az autoriter irányítás a szabadversenyos kapitalizmus elemeivel, a TNC-k és a külföldi tőke a kínai szabályozórendszerrel, a masszív állami vállalatok a mára a GDP 65 %-át adó és a lakosság 80 %-át foglalkoztató kis- és középvállalatokkal.⁵⁰ Ráadásul a modernizáció folyamata messze nem volt egységes, így a kínai modell megalkotásánál is szembesülünk azzal a problémával, hogy *melyik* modellt vegyük alapul. Az először a mezőgazdaságra fókuszáló és nagyban alulról felfelé irányuló reformok időszakát közvetlenül a folyamat beindítása után, vagy a 80-as évek nagyobb fokú politikai liberalizációját is hozó időszakát? Vagy esetleg az állami vállalatok Zhu Rongji nevéhez fűződő, 90-es évek végén végrehajtott átalakítását? Vagy a már említett kis- és középvállalkozásokat, és a létrehozatalukat támogató szabályozói környezetet a 90-es években? Vagy éppen a jelenlegi trendet („goujin mintui”), miszerint az állami szektornak kell nagyobb teret engedni a magánszektor visszaszorítása révén? És ha nehéz az egyes időszakokon átívelő általános trendeket felírni, akkor hasonlóképpen nehéz dolgunk van az egyes régiók közti különbségek tekintetében, ami alapján beszélnek többek között kuangtungi vagy csungkingi modellről. Ezek alapján látható, hogy gazdasági modellek és struktúrák egymás mellett éléséről és színes kavalkádjáról van szó, amiben az összetartó erő az előzőekben tárgyalt pragmatizmus és fokozatosság.

Összességében tehát egy olyan rendszer bontakozik ki, amelyet a szakirodalom leginkább autoriter modernizáció, állami kapitalizmus, vagy **autoriter kapitalizmus** néven szokott megjelölni. Az is jól látható azonban, hogy a kínai modell definíciójában nem véletlenül nincs sem az elemzők, sem a politikusok körében egyetértés, mivel ez sokkal kevésbé tekinthető koherens modellnek, mint a washingtoni konszenzus, hanem fő jellemzője épp az állandó kiigazítás, alkalmazkodás és pragmatizmus. Ez viszont nem külső nyomásra, hanem hangsúlyozottan a szuverenitás tiszteletben tartásával megy végbe, vagyis Kína saját maga dönti el, mikor milyen gazdaságpolitikai lépésre szánja el magát.

---

50 Lo-Shevtsova [2012] p. 35.

Bár Kína saját politikai érdekei miatt hajlamos megfedkezni róla, de modernizációját elsősorban annak köszönheti, hogy fokozatosan és sikeresen kapcsolódott be a globalizációs folyamatokba, ha úgy tetszik, a megfelelő fejlettségi pontokon szelektíven alkalmazta a washingtoni konszenzus egyes elemeit: magántulajdon bevezetése és ezáltal a vállalkozói szféra megteremtése, kereskedelmi liberalizáció, tőkemozgások, pénzpiacok részbeni liberalizációja, dereguláció – míg más elemekben, mint például a fiskális fegyelem kérdése soha nem is állt távol a konszenzusban foglaltak megvalósításától. Ettől természetesen még messze nem azonos a két gazdasági modell, épp a fejezetben vázolt egyedi jellemzőkből adódóan, arra viszont valószínűleg az Egyesült Államok sem gondolt volna a kapitalista átalakulás korábbi propagálása során, hogy egy ilyen jellegű vegyes rendszer a gyakorlatban megvalósítható és sikeres modell lehet.

2.6. Valóban „modell” lehet-e a kínai út?

Mivel a fenti kérdés nem tartozik a dolgozat fő kutatási irányaihoz, így ezt csak érintőlegesen tárgyaljuk, és csak abban a kontextusban, ami tömören választ ad az elméleti bevezetőben tárgyalt lehetséges definíciók közül az elsőre. A kérdés természetesen vetődik fel, hiszen egyrészt a washingtoni konszenzus eleve olyan céllal jött létre, hogy modellt szolgáltasson a latin-amerikai országoknak, más kérdés, hogy az alapelvekre aztán teljesen általános receptként tekintettek, és mind a fejlődőkre összességében, mind Kelet-Közép-Európa átalakuló gazdaságaira nézve alkalmazhatónak vélték. Másrészt maga a kínai modell egy „antimodell”, népszerűségét, és mintaként történő kezelését épp a washingtoni konszenzus elutasításának köszönheti, amiből adódóan számos ország, nem is feltétlenül csak a fejlődő világból kifejezetten ez utóbbi alternatívájaként tekint rá.

A lelkesedés jelentős része tehát nem is elsősorban Kínának szól, hanem az eddigi modernizációs stratégiák kudarcából ered. Emellett abból a speciális helyzetből adódik, hogy egy olyan világpolitikai pillanathoz érkeztünk, amiben a Nyugat általános, normatív vezető pozíciója az utóbbi mintegy 200 éves időszak mélypontjára süllyedt – köszönhetően számos tényezőnek, többek között a Bush

adminisztráció unilateralizmusából táplálkozó, de úgy tűnik, Obama alatt sem mérséklődő általános Amerika-ellenességnek, az elhúzódó és sikeresnek nem éppen nevezhető amerikai beavatkozásoknak,⁵¹ a globális válságból való kilábalás nehézségeinek és az ennek kapcsán minden eddigénél jobban megkérdőjelezett kapitalizmus-modellnek, az eurózána válságának, a Bretton Woods-i intézmények gyengeségének, és nem utolsósorban Kína, valamint más nem-nyugati hatalmak felemelkedésének.

Azt azonban még a kínai út lelkes hívei is elismerik, hogy nehezen lehetne egy átfogó, koherens gazdaságpolitikai modellnek nevezni. Mégis jelentős hatást gyakorol már csupán létével és bizonyított megvalósíthatóságával, annak ellenére, hogy a kínai fejlődés számos olyan külső és belső sajátosságra épül, amely miatt már önmagában nehezen lenne másolható. Külső tényezőként említhetjük a globalizáció kiteljesedésével a világ gazdaság sokkal erősebb integráltságát, mint ami a kínai reformok indításakor és első egy-két évtizedében jellemző volt, amiből adódóan nehezen lenne elképzelhető, hogy bármely, dinamikus fejlődést megcélzó ország ennyire kis területen és szelektíven érintkezzen a világ gazdasággal. A fejlesztő állam eszköztára folyamatosan szűkül, a globális nemzetközi szervezetekhez (főképp a WTO-hoz) való csatlakozás és az ebből származó haszon fejében fokozatosan le kell mondaniuk gazdaságpolitikai eszköztáruk jelentős részéről – a kereskedelem-politika, vámvédelem, exportösztönzés, állami támogatások, vagy éppen a tőke mozgások liberalizációja terén, de egyre inkább úgy tűnik, hogy az árfolyamok alulértékeltségével történő exportösztönzés terén is szűkül a mozgásterük. A belső feltételrendszer sajátosságaihoz pedig elég megemlítenünk a hatalmas munkaerő-piac adta lehetőségek mellett azt a tényezőt, amelyben a kínai modellt tárgyaló szinte valamennyi elemzés egyetért: az állam erőteljes szerepét. Ehhez azonban egy erős, megfelelő társadalmi legitimitációval rendelkező, autoriter állam kell, amely rendelkezik azokkal a kompetenciákkal és

---

51 A beavatkozások tekintetében már most érzékelhető a gazdasági válság és általában az USA gazdasági visszaesésének hatása. Washington azon van, hogy minél előbb lezárja hosszú évek óta húzódozó háborúit, és jól érzékelhető volt a líbiai és a mali beavatkozás kapcsán is, hogy az USA nem ragaszkodik ahhoz, hogy vezető szerepet játsszon az adott akcióban. Kérdés persze, hogy hosszabb távon milyen aktív világpolitikai szerepet vállal és mennyire tartja fenn a korábbi „világ csendőre” szerepet, más ország – beleértve Kínát is – viszont egyelőre biztosan nem válik hasonlóan aktív hatalommá.

erőforrásokkal is, amelyek egy ilyen jelentős változás levezényléséhez szükségesek. Bár a fejlődő országok egy részétől egyáltalán nem idegen az autoriter állam modellje, a belső és külső feltételrendszer azonban összességében már jelentősen különbözik.

A fentiek miatt Kína példája még azoknak a feltörekvő országoknak sem hasznosítható közvetlenül, melyeket összefoglaló néven E7 (Emerging7) szokott emlegetni a szakirodalom, ez a csoport a BRIC országokon kívül magában foglalja még Mexikót, Indonéziát és Törökországot. A meglehetősen heterogén összetételű csoportosítás alapja a dinamikus fejlődés mellett ezen országok jelentős mérete, és világgazdasági súlya, mely alapján a világ össznépeségének csaknem felét, összes GDP-jének majdnem negyedét, míg az összes export több mint ötödét tették ki 2011-ben.⁵²

Kína, bár büszke sikereire és az említett pártpropaganda kiadványok is a kínai modell különlegességét hangsúlyozzák, nem érdekelt saját útja „modellként” történő terjesztésében. A Nyugat tapasztalatából is okulva, és saját pragmatizmusából fakadóan sem kíván semmiféle normatív szerepet betölteni, mivel félő, hogy ezzel aláásná konkrét céljai megvalósulását, mint például az ásványkincsekhez való hozzájutás vagy az exportpiacok kiterjesztése. Ráadásul a kínai modell fejlődő világbeli népszerűsége is főként a politikai elitre korlátozódik, míg az ottani munkaerő inkább a kínai tőke kizsákmányoló hatását, a kisvállalkozások pedig a kínai vállalatok kiszorító hatását érzékelik a saját bőrükön.

Bizonyos szempontokból mégis tud Kína konkrét alternatívát nyújtani. Először is, a washingtoni konszenzusban kíváncsúnak tartott gyors átalakulás, „big bang” helyett megvalósított evolúciós szemlélet hasznos lehet például az intézményi reformok véghezvitele terén. Kína példája megmutatta, hogy az intézményi letisztultságnál sokkal fontosabb az intézményi hatékonyság. Két konkrét megoldást is említhetünk, amelyek nem éppen piackonformak, és nem is a letisztultság és az átláthatóság a legfőbb jellemzőjük, mégis fontos és hatékony

---

52 Ahearn, Raymond J. [2012]: Rising Economic Powers and U.S. Trade Policy. Congressional Research Service, Dec 3. 2012.

intézményi újításnak bizonyultak. Az egyik ilyen megoldást a 80-as években a vidéki városokban és falvakban bevezetett különleges, vegyes vállalkozási forma, a családi felelősség rendszerének bevezetése jelentette. Az egyéni gazdálkodáshoz olyan felemás formában tértek vissza, hogy a kommuna földjét felosztották művelésre az egyes parasztgazdaságok között, miközben annak tulajdonjoga a kollektíváé maradt. A paraszt a kollektívával kötött szerződésben vállalta a kollektívával és az állammal szembeni kötelezettségek teljesítését, miközben teljes felelősséget, és egyben szabadságot is nyert az egész termelési folyamat felett. A kötelezettségek teljesítése utáni termékmennyiséggel viszont szabadon rendelkezett, felélhette vagy értékesíthette, így érdekeltté vált a mezőgazdaság modernizálásában és a termelékenység növelésében.

Másik ilyen felemás intézményi újítás az 1985 és 1994 között létező kettő árrendszer, amely külön hatósági árat határozott meg a tervezett kvótákra, és egy másikat a piaci tranzakciókra. Ennek negatív hatása természetesen a korrupció burjánzása volt, mivel a kvótákhoz rendelt árak a piacinál alacsonyabbak voltak, így a kvóták felett rendelkező hivatalnokoknak ez arbitrázslehetőséget biztosított. Ugyanakkor hatékony ösztönzőnek is bizonyult az árrendszer az állami vállalatok számára, mivel a többlettermelést jó áron értékesíthették, miközben a gyenge állami vállalatok sem egyből csődöltek be, mert a kvóták rendszere és a hatóságilag biztosított ár megvédte őket – ezáltal a munkahelyeket is, ami fontos volt a társadalmi támogatottság és a már sokat emlegetett stabilitás biztosításához. Emellett a rendszer még az infláció féken tartásához is hatékonyan hozzájárult, vagyis összességében **a megfelelő időben és a megfelelő formában alkalmazott piactorzító intézmények hozzájárultak a piacgazdaság fejlődéséhez** – ez a megoldás azonban nyilvánvaló ellentétben állt volna a washingtoni konszenzus elképzeléseivel.

Másik ilyen hatékonyságnövelő, ám a washingtoni konszenzus szellemiségével ellentétes példa lehet a kormányzati tisztviselők motiválása. Bár a Világbank is elismeri a modernizációs stratégiában az állam kulcsfontosságú szerepét,⁵³ azzal már nem foglalkozik, hogyan lehetne ösztönözni a tisztségviselőket a reformok

minél hatékonyabb végrehajtására. Kínában a gazdasági növekedésből közvetlenül is profitálnak a kormányzati tisztviselők azáltal, hogy a prosperáló régiókban magasabb fizetést és egyéb bónuszokat kapnak.⁵⁴

Ahogy a fejlődő országok is kezdik egyre inkább felismerni,⁵⁵ Peking elsősorban tehát nem konkrét gazdasági receptekkel vagy egy koherens modellel mutathat példát számukra, hanem azzal a filozófiával, amellyel a pragmatizmus és a fokozatosság elvét követve, saját szuverenitásukat hangsúlyozva végrehajtották az eddigi reformokat. A kínai modell jelentősége tehát éppen abban rejlik, hogy a kulturális relativizmus és a szuverenitás megerősítésén keresztül a gazdasági modellek normatív univerzalizmusa helyett a fragmentálódás irányába mutat.

3. fejezet: Az állami tulajdon szerepe a kínai modellben

Az állam különleges gazdasági szerepe a kínai modellben nem ér véget az egyes gazdaságpolitikai eszközök alkalmazásánál, a piaci folyamatok fékezésénél és befolyásolásánál, melyek közül egy kiemelten fontos szegmenst, a monetáris politikát a következő fejezetben külön is elemzünk. Azonban a modell lényegi eleme a szoros állami ellenőrzésen és a közvetlen vagy közvetett állami tulajdonon keresztül véghezvitt modernizáció, így az állami vállalatok szerepét érdemes mélyebben is megvizsgálnunk. Ehhez először is definiáljuk az állami vállalatok fogalmát, meghatározzuk gazdasági súlyukat, a modellben betöltött szerepüket, majd az Egyesült Államok ezzel kapcsolatos panaszait, érdekellentéteit.

3.1. Az állami vállalatok definíciója

Az állami vállalatok (az angol nyelvű szakirodalomban state-owned enterprises; SOEs) definíciója amennyire egyértelműnek tűnik első ránézésre, annyira sok érdekes kérdést vet fel valójában. A kínai állam saját maga úgy határozza meg ezt a kategóriát, mint ahol az eszközök és a tulajdonjogok, valamint irányítási jogok összessége az állam kezében van. Az állam nevében a tulajdonjogokat gyakorló és a felügyeletet ellátó szerv ezen vállalatok felett legtöbbször a SASAC (State-

---

54 Yang Yao [2011] pp.29-30.

55 Sanusi [2012]

owned Assets Supervision and Administration Commission of the State Council), kivéve a pénzügyi intézményeket, melyek esetében a China Banking Regulatory Commission (CBRC), a China Insurance Regulatory Commission (CIRC), ill. a China Securities Regulatory Commission (CSRC) rendelkezik a felügyeleti jogokkal, emellett bizonyos szektorokban az állami vállalatok irányítását a megfelelő minisztérium látja el (pl. a kereskedelmi, az oktatásügyi, vagy a tudományos és technológiai minisztérium). A fenti felsorolás azonban csak a **központi állami vállalatok** esetében érvényes, emellett ugyanis léteznek a **helyi vagy tartományi kormányzat tulajdonában** lévő vállalatok is, melyek irányítását a tartományi SASAC-ok látják el. Ezek mintegy harmincat tesznek ki az összesen nagyjából 300 SASAC közül.

Ezeknek az irányító szerveknek a jelentőségét már csak ezért sem szabad lebecsülni, mert szerepük a holdingokéhoz hasonló: ők birtokolják az állami vállalatok részvényeit, melyek korábban közvetlenül állami tulajdonban voltak. A SASAC-okat az Állami Tanács 2003 márciusi rendeletével hozták létre, melyet 2009-ben kiegészítettek azzal, hogy az egyes SASAC-ok birtokolják az állam nevében a vállalatok részvényeit és ők felelnek egyúttal a további reformok irányításáért.⁵⁶ Az erős központosítás azonban továbbra is megfigyelhető: a kormányzat által közvetlenül irányított központi SASAC felügyelete alatt működik Kína valamennyi nem-pénzügyi mamutvállalata, konkrétan 121 állami vállalat, melyek túlnyomó többsége a stratégiai minősített iparágak, úgymint a telekommunikáció, a repüléstechnológia, energiaszektor vagy éppen az építőipar területén tevékenykedik. Ezzel a kínai központi SASAC messze a világ legnagyobb és legkoncentráltabb „holdingja”, eszközeinek összértéke már 2003-ban meghaladta a 6300 milliárd renminbit, ami mai árfolyamon számítva több, mint 1000 milliárd dollár.⁵⁷

---

56 Deng et. al. [2011] p. 11.

57 State-Owned Assets Supervision and Administration Commission (SASAC), the People's Republic of China [2003]: China State-owned Assets Management System Reform Entering New State. <http://www.sasac.gov.cn/n2963340/>

Egy másik tanulmány, a Brussels Institute of Contemporary China Studies elemzése 2006-ban 1200 milliárd euróra becsülte az értéküket

A fenti definíció azonban koránt sem teljes, mivel csak a 100 %-osan állami vagy tartományi/helyi kormányzati tulajdonban lévő vállalatokat sorolja ebbe a kategóriába. Ebből adódóan nem szerepelnek a kínai állami vállalatokkal foglalkozó hivatalos statisztikákban azok a részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok, vegyes tulajdonú vállalatok, melyeknél a többségi tulajdonos az állam, vagy éppen valamely állami vállalat. Sőt, az állam bizonyos esetekben még akkor is döntő befolyással lehet a cégek irányítására, ha a tulajdonrésze nem éri el az 50 %-ot. A fenti esetek többségében az állam mellett magánszemélyek a részvényesek és a céget valamelyik tőzsdén jegyzik. Egyes becslések szerint az összes nem-pénzügyi szektorban tevékenykedő vállalat 70 %-ában az állam a legfőbb tulajdonos azáltal, hogy a részvények legalább 10 %-át birtokolja.⁵⁸ Az állami tulajdonú vállalatok (SOE) meglehetősen szűken értelmezett definícióját ezekkel a kategóriákkal kiegészítve szokás megkülönböztetni „állami beruházású” vállalatokat (state invested enterprises, SIE). Hogy a képet még ennél is jobban árnyaljuk, a kínai statisztikai hivatal definícióját is érdemes figyelembe vennünk, amely az úgynevezett SHE – state holding enterprises – állami többségű részvénytulajdonú vállalatok fogalmát alkotta meg, mely alatt azokat a vállalatokat értjük, melyekben relatív többségi tulajdonosként az állam szerepel. Ha valamennyi itt felsorolt kategóriát figyelembe vesszük, akkor összesen legalább 100000 állami, vagy államilag befolyásolt céget kapunk, melyek között természetesen igazi mamutvállalatok is bőven szerepelnek.

Az egyszerűség kedvéért a fejezet során állami vállalatként utalunk a fent felsorolt definíciók közül valamennyire, hiszen elemzésünk szempontjából elsősorban az a lényeg, hogy a vállalat döntéseiben az állam akarata érvényesüljön. Ahol esetleg külön jelentősége van, hogy mekkora is az állami tulajdon aránya, ott azt jelezzük.

3.2. Az állami vállalatok szerepe a kínai modellben

A fenti definíciós nehézségek miatt, valamint az erre vonatkozóan hiányos kínai statisztikák jóvoltából igen nehéz megbecsülni az állami vállalatok GDP-hez hozzáadott értékét. Ebben a tekintetben még a legfőbb vetélytársáról minden lehetséges információt begyűjtő és elemző Egyesült Államok, sőt még a WTO is

---

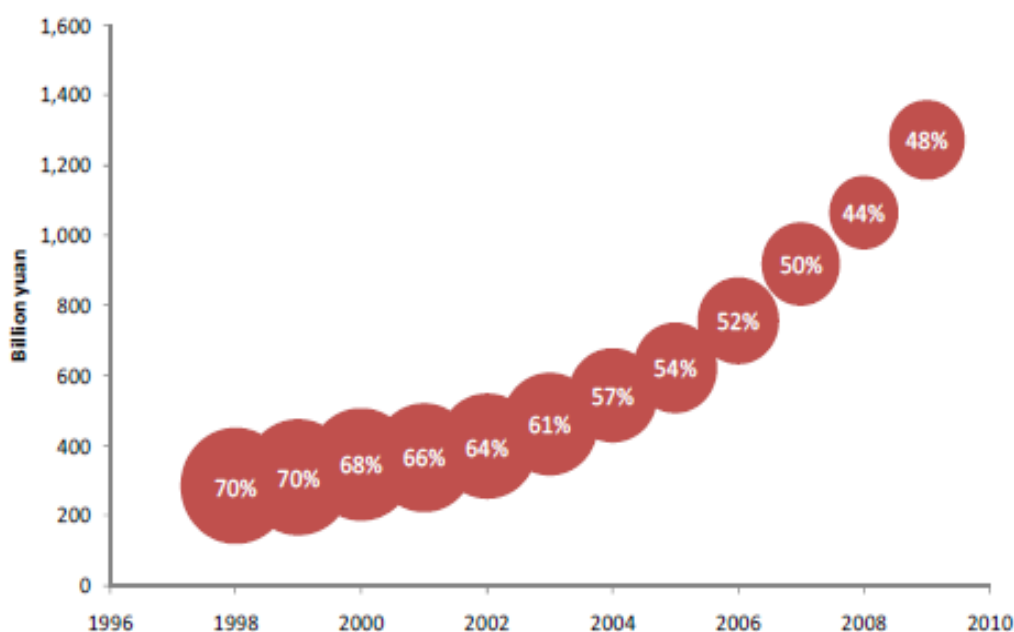
58 Szamosszegi – Kole [2011] p.10.

viszonylag a sötétben tapogatózik. Az USA ettől függetlenül rendszeresen (és tegyük hozzá, saját szempontjából mindenképpen joggal) elmarasztalja éves kongresszusi jelentéseiben és azok háttéranyagaiban Pekinget az állami vállalatok kivételezett helyzete miatt.

Kiindulópont lehet a városi alkalmazottaknak fizetett bérekben az állami vállalatok aránya, ami a kínai statisztikai adatok alapján bár csökkenő tendenciát mutat, még mindig igen jelentős, mintegy a felét teszi ki az összes kifizetett jövedelemnek. Ez az arány a kilencvenes évek közepén, amikortól az adatsor indul, azonban még sokkal jelentősebb, 75 %-os volt⁵⁹. Még teljesebb képet adhat az az adat, ami a tulajdonosi struktúrájában állami többségű (tehát az előzőekben meghatározott definíció szerinti SOE és SHE) vállalatok áfafizetési és egyéb adófizetési kötelezettségeiből befolyt bevétel arányát vizsgálja, erre vonatkozik az 1. ábra.

1. ábra: Állami többséggel irányított vállalatoktól származó adóbevételek (ÁFA és egyéb adók)

Forrás: Kínai Központi Statisztikai Hivatal

A grafikonon is jól látható az a trend, mely szerint jelentősen csökkenően van az állami vállalatok aránya, miközben a GDP-hez való hozzájárulásuk (az adófizetési kötelezettségek emelkedéséből kiindulva) így is jelentősen nő. Ez a fenti arány egyébként nagyjából jól közelítheti is a nemzeti össztermékhez való hozzájárulásukat, ami önmagában is jelentős hányad, de az állami vállalatok szerepe túlmutat azon, hogy konkrétan mennyivel részesülnek a kibocsátásból.

Ezek a cégek ugyanis kulcsszerepet játszanak a kínai gazdaságpolitika elképzeléseinek megvalósításában. Nem csak konkrét adókedvezményekkel, hitelekkel, vissza nem térítendő támogatásokkal stb. segíti őket a kormány, hanem a gazdaság számos területére exkluzív belépőkártyával rendelkeznek. Az, hogy a közbeszerzéseket egyértelműen rájuk szabják, lehet, hogy bosszantja az Egyesült Államokat, de nem különösebben meglepő és nem is tér el jelentősen a fejlett országok gyakorlatától, még ha azok ezt különféle módszerekkel finomítani ill. rejtteni is próbálják. Azonban a kormány által meghatározott kiemelt jelentőségű iparágakba csakis rajtuk keresztül érkehetnek külföldi befektetők, méghozzá úgy, hogy a tulajdonosi arányuk nem haladhatja meg a 25 %-ot, vagyis a stratégiai döntések egyértelműen a kínai állam kezében maradnak.

A legfontosabb hét stratégiai iparág, melyekben a kínai államnak kizárólagos tulajdona és teljes kontrollja kell, hogy legyen: a fegyver- és haditechnológia, az energiaipar, az olaj- és petrokémiai szektor, a telekommunikáció, a szénipar, a polgári légiközlekedés és a hajózás. Peking emellett öt kiemelt szektort is megjelölt, ahol az államnak többségi tulajdona és irányítása kell, hogy érvényesüljön, de ezekbe az iparágakba kisebbségi tulajdonosként beengedik a magántőkét is, beleértve a külföldi cégek kínai leányvállalatait is. A kiemelt szektorok közé tartozik a gépipar, az autógyártás, az információs technológia, az építőipar és a vas-, acél- és egyéb fémipar.⁶⁰ Ezen iparágak fejlődését és kiemelt szerepét már korábban, a 10. ötéves terv (2001-2005) kapcsán alapozták meg, és a jelenleg aktuális 12. ötéves terv (2011-2015) során is megerősítették, kiegészítve a

---

60 SASAC [2006]: Guiding Opinion on Promoting the Adjustment of State-Owned Capital and the Reorganization of State-Owned Enterprises

zöld energiával, valamint a bio- és nanotechnológiával, melyek területén Kína szintén világszintű vezető szerepre törekszik. Ezek a dokumentumok is nyíltan kimondják, hogy a stratégia iparágakat az állami cégeken keresztül kell fejleszteni, és növekedésüket állami támogatásokkal, preferenciákkal, kedvezményes hitelekkel stb. támogatni.⁶¹

A fenti iparágakra vonatkozó statisztikák is azt mutatják, hogy az állami vállalatok kiemelt szerepet töltenek be ezekben. A védelmi ipar kivételével, amelyről nehéz a hivatalos statisztikákból teljes képet alkotni, a legtöbb esetben rendelkezésre állnak részletes adatok, így az egyes vállalatok audit jelentéseire alapozva láthatjuk, mekkora részesedése van az állami vállalatoknak ill. az állam által kontrollált cégeknek az egyes szektorokban.⁶² Jellemzően erősen koncentrált iparágakról van szó, vagyis pl. a telekommunikációs szolgáltatások csaknem egészét, 96,2 %-ot összesen három cég fed le, a hajózás területén szintén három vállalat osztozik a piac 60 %-án, az autóiparban hat állami nagyvállalat adja a hazai gyártású gépjárművek csaknem $\frac{3}{4}$ -ét, hasonlóan a polgári repüléshez, ahol viszont csak három vállalat osztozik a bevételek 75 %-án.⁶³

Bár a bankszektor nem szerepel hivatalosan a stratégiai minősített területek között, és a fejezet elején vázoltak alapján egy teljesen különálló irányítási struktúra alá is tartoznak, azonban hasonló mértékű állami túlsúly jellemzi őket is. Az állami bankok és a többségi állami tulajdonban lévő pénzügyintézetek szintén az összes pénzeszköz mintegy $\frac{3}{4}$ -ét birtokolják⁶⁴, ezzel az állami befolyás a világ valamennyi jelentősebb gazdaságát figyelembe véve Kínában a legjelentősebb.⁶⁵ Másrészt kulcsszerepük van az állam által biztosított pénzügyi csatornák

---

61 US-China Economic and Security Review Commission [2011a] p. 88.

62 Állami tulajdonú alatt ebben az esetben nem a kínai hivatalos definíciót, hanem a többségi állami tulajdonú vállalatot értjük, míg állami kontroll alatt jellemzően 30-50 %-os állami részesedést, ami azonban a legnagyobb tulajdoni hányadot jelenti.

63 US-China Economic and Security Review Commission [2011b]: pp. 35-39. Mivel az egyes vállalatok audit jelentései legtöbb esetben csak kínaiul elérhetőek, így az ezek alapján készült kongresszusi jelentésre támaszkodtunk, az adatok jellemzően 2010-re vonatkoznak.

64 Deng et. al. [2011] p. 24.

65 McKinsey Global Institute [2006] Putting China to Work: The Value of Financial System Reform. McKinsey and Co. p. 35.

működtetésében, kedvezményes hitelek nyújtásában, adósságelengedésben és egyéb pénzügyi eszközök biztosításában.

3.3. Az állami vállalatok részére juttatott támogatások rendszere

A kínai modell teljesebb megértéséhez tekintsük át a következőkben, hogy milyen formában támogatja a gazdaságpolitika az állami tulajdonú vállalatokat.

3.3.1. Adópolitika

A kínai kormány hosszú ideje alkalmaz alacsonyabb adókulcsokat abban az esetben, ha a vállalatok bizonyos beruházásokat eszközölnek, adott termékeket gyártanak vagy meghatározott szolgáltatásokat nyújtanak, egyes régiókban terjeszkednek, vagy más olyan tevékenységeket végeznek, amiket önmagában a piaci ösztönzők nem eléggé támogatnának. Emellett ugyanakkor nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy hosszú évekig Kína a külföldi vállalatokat is adókedvezményekkel támogatta,⁶⁶ természetesen hasonló feltételrendszer és célzott ösztönzők mellett, valamint figyelembe véve, hogy a stratégiai iparágak irányítása az állam kezében maradjon.

A 2008-as adóreform, amelyet részben a WTO-nál kezdeményezett panaszok is ösztönöztek, 25 %-on egységesítette a társasági adókulcsot, a korábbi kedvezményes adókulcsok kivezetésre kerültek, ugyanakkor csökkenő mértékben, de még mindig éreztetik a hatásukat. Ennek a hatásnak a mérése meglehetősen nehéz és megbízható adatok csak azon vállalatok esetében állnak rendelkezésünkre, melyek részben külföldi tulajdonban vannak. Így pl. az amerikai tőkebefektetéseket is tartalmazó kínai állami cégek kötelesek évente egy ún. F-20-as formanyomtatványt kitölteni, melynek segítségével könnyebben betekintést nyerhetünk az állami támogatások formájába és mértékébe.

3.3.2. Szabványok, sztenderdek, adminisztratív előírások, egyéb piacra jutási korlátok

A kínai kormány azonban továbbra is megtalálja a módját, hogy a hazai állami vállalatokat versenyelőnyhöz juttassa. Jó példa erre a telekommunikációs szektor,

---

66 Naughton, Barry [2006]: The Chinese Economy: Transition and Growth. p. 411.

ahol a külföldi cégeket olyan, a világon sehol másutt nem használt technológiai előírások és sztenderdek betartására kötelezték, ami a többletköltségek mellett egyúttal azt is jelenti ezen vállalatok számára, hogy a szabadalmak használatáért épp legnagyobb versenytársaiknak, a három nagy kínai állami telekom cégnek fizethetnek jelentős összegeket royalty formájában. 148 59. old. USCC

Emellett számos adminisztratív szabályozás esetén juthatnak előnyhöz a hazai állami vállalatok, ilyenek pl. a munkaügyi vagy környezetvédelmi előírások, melyeknél a kínai nagyvállalatok jellemzően kivételeket és átmeneti vagy hosszabb idejű felmentéseket élveznek, ezáltal jelentős piaci előnyökhöz jutva. 147

3.3.3. Tőkeinjekciók és közvetlen tőketranszferek

A közvetlen kormányzati juttatások általában nem öltenek kirívóan nagy mértéket, ez alól is vannak azonban kivételek. A Sinopec vállalat például 2008-ban 50,9 milliárd renminbit kapott a hatósági árkontroll miatt kieső olajbevételei kompenzálására, mivel a cég nem tudta a kőolaj világpiaci árának emelkedésével párhuzamosan növelni az eladási árakat.⁶⁷ A tőkeinjekciók sokszor nem közvetlenül az államtól, hanem a cég állami tulajdonban lévő anyavállalatától érkeznek, mint például a China Southern és China Eastern esetében. Mindkét légitársaság jelentős adósságot halmozott fel egyrészt a gyors terjeszkedésnek, másrészt a világgazdasági válságnak köszönhetően, aminek enyhítésére az előbbi rekordösszegű, 1,5 milliárd dollárnyi tőkeinjekciót kapott 2010 őszén.⁶⁸ A fentiekhez hasonló, akár méretében is összevethető tőketranszferek ugyanakkor a fejlett piacgazdaságoktól, azon belül épp az Egyesült Államoktól sem idegenek – elég csak a válság kapcsán jelentős állami támogatásokat kapott autóiparra és a bankszektorra utalnunk.

3.3.4. A termelési tényezők mesterségesen alacsony ára

A kínai kormány a nyersanyagok preferenciális allokációjával, ill. a piaci árnál olcsóbb elektromos áram biztosításával is igyekszik helyzetbe hozni saját vállalatait. A kínai alumíniumipari óriás, a Chalco pl. nem csak azt ismeri el, hogy

---

67 China Petroleum and Chemical Corp [2011] Form-20 for 2010. p. 37.

68 China Southern Airline Corporation Limited [2011]: Form F-20 for 2010. p. 10.

olcsóbban jut áramhoz, hanem azt is megemlíti éves jelentésében, hogy bár a kormány épp kivezeti ezen kedvezményeket, de egyúttal más formában vissza is hozza azokat, ugyanis a legnagyobb hazai termelővállalatok számára lehetővé teszi, hogy alacsonyabb áron, közvetlenül az elektromos áramot előállító cégektől vásárolhassanak áramot.⁶⁹ Emellett főként a tartományi szintű, helyi állami vállalatok esetén kifejezetten jellemző gyakorlat, hogy a cég telephelyéhez ill. zöldmezős beruházásokhoz szükséges földterületet nem ipari épületek építésére alkalmas telek formájában és főképp költségeiben, hanem mezőgazdasági földterületként tudják megvásárolni. A tőkéhez való kedvező hozzájutási lehetőségeket a következő alponthan külön részletezzük.

3.3.5. Kedvező tőkéhez jutási lehetőségek

Mint azt fentebb kiemeltük, a kínai kormány az utóbbi években már nem elsősorban közvetlen tőkefinanszírozáson keresztül, hanem az állami tulajdonú bankrendszer segítségével juttatja tőkéhez az állami vállalatokat, Mind a központi, mind a helyi állami vállalatok esetében jellemző gyakorlat ez, annyi különbséggel, hogy a központi állami vállalatok már csak méretüknél fogva is jobban illeszkednek az ötéves tervekben is kiemelt stratégiai célokhoz, így még inkább a figyelem középpontjában állnak.

Alapvetően három formáját különböztethetjük meg az állami bankrendszeren keresztüli tőkejuttatásoknak ill. előnyöknek:

a, kedvezményes hitellehetőségek: a piacinál alacsonyabb kamatokon elsősorban a már említett stratégiai ill. kiemelt jelentőségű iparágakban tevékenykedő cégeket hitelez az állami bankrendszer. Ezzel kapcsolatban az USA kereskedelmi minisztériuma már többször kezdeményezett eljárást is a WTO-nál, ettől azonban ez a gyakorlat továbbra is él.

b, az adósságok elengedése, átütemezése: számos tanulmány mutatott már rá, hogy az állami bankok nem a vállalatok fizetési képessége és az általános piaci logika szerint nyújt hiteleket, amihez az is hozzátartozik, hogy ha egy állami vállalat nem

---

69 Aluminium Corporation of China Limited [2011]: Form F-20 for 2010. p. 37.

képes időben törleszteni, akkor ettől függetlenül is kaphat további hiteleket, számos esetben pedig elengedik adósságának jelentős részét vagy pedig egészét.⁷⁰

c, hitelképtelen vállalatok finanszírozása: ez elsősorban a távolabbi, belső-kínai területeken tevékenykedő vállalatokat érinti. A kormány végrehajtott már olyan programot is, amelynek célja felvállaltan az észak-keleti gyengélkedő állami cégek feltőkésítése volt, miközben ezek a vállalatok rendelkeztek már eleve is a legnagyobb beragadt hitelállománnyal.

A fentiekből azért egyértelműen kitűnik, hogy a mértékben eltérés mutatkozik ugyan, de ezen eszköztárak nagy népszerűségnek örvendenek az egyébként a piac mindenhatóságát fenn hangoztató országokban is. A válság kapcsán különösen előtérbe kerültek olyan korábban nem jellemző eszközök, mint például bajba jutott nagyvállalatok (ld. autóipar) számára nyújtott állami tőketranszferek, ahol sem a piaci folyamatok, sem a versenyképességi kritériumok nem igazán nyomtak latba, hanem elsődleges szempont volt a válság által amúgy is sújtott munkaerőpiac stabilizálása, illetve a vállalat megmentése egy esetleges külföldi felvásárlástól (ez utóbbi végül nem minden esetben sikerült).

Az állami vállalatok számára nyújtott jelentős piaci előnyök ugyanakkor valóban komoly versenyhátrányt okoznak az Egyesült Államoknak azáltal, hogy a kínai kormány 1) a stratégiai iparágakban kizárólag kínai állami vállalatok működését engedélyezi 2) a közbeszerzéseknél és állami beruházásoknál erőteljesen előnyben részesíti a kínai vállalatokat 3) az állami támogatások és kedvezményes hitelek révén akár az USA, akár harmadik országok piacain mesterségesen előnyös helyzetbe hozza a kínai állami vállalatokat.

Az így okozott hátrány nem véletlenül hosszú idők óta kiemelten fontos pontja az amerikai kongresszus Kínával foglalkozó bizottságának és a jelentések háttérét adó elemzéseknek, valamint időről időre feltűnik a WTO témái között is, azonban a kínai gazdaságpolitika olyan kulcsfontosságú eleméről van szó, amelyben Peking

---

70 Price, Alan H., Lighthizer, Robert E. és Schagrin, Roger B.: Petition for the Imposition of Antidumping and Countervailing Duties: Certain Oil Country Tubular Goods from the People's Republic of China [2009] p. 51.

egész biztosan nem fog engedni, hanem az általa kívánatosnak tartott ütem szerint fog csak változásokat bevezetni.

Azonban ne feledjük el, hogy nincs fejlesztő állam állami támogatás, kedvezményes tőketranszfer, piactorzító adópolitika, protekcionizmus, államilag kézben tartott árfolyam-politika stb, és általában véve államilag erősen befolyásolt gazdasági rendszer nélkül, sőt a fenti kifogásolt eszköztárat a neoliberais gazdaságpolitika jelenlegi zászlóshajói fejlettségük egy bizonyos szakaszán maguk is felhasználták, valamint a válság következtében ismét hajlandóságot mutattak bizonyos elemeinek alkalmazására. A „látható kéz” koncepció jelenleg növekvő népszerűségéhez ugyanakkor Kína sikere sem elhanyagolható mértékben járult hozzá, vagyis versenytársai sok esetben épp azt kritizálják, amiből maguk is ihletet merítenek. Kína helyzete abból a szempontból viszont különlegesnek mondható, hogy a szocialista tervgazdálkodás és a teljes állami tulajdon miatt egy sajátságos, a fejlett világra egyáltalán nem jellemző állapotból indult ki, így a liberalizáció viszonylagos előrehaladtával is még erősen államközpontú kapitalizmust működtet.

A modell másik kiindulópontja, a már tárgyalt autoriter politikai rendszer szintén erősen megkülönbözteti Kínát a fejlett világtól, főképp ennek a rezsimnek a társadalmi beágyazottsága és támogatottsága, melynek okairól már szintén esett szó.

3.4. A kormányzat, a kommunista párt és az állami vállalatok összefonódása

Ahogy azt korábban bemutattuk, az állam közvetlen kontrollt gyakorol az állami vállalatok felett a SASAC-okon keresztül. Ezen belül is a legnagyobb állami vállalatok valamennyien a központi SASAC irányítása alá tartoznak, ami viszont közvetlenül a Kínai Kommunista Párt (KKP) vezetőiből álló Államtanács felügyelete alatt áll. Így tehát a pártnak közvetlen befolyása van az állami vállalatok irányítására, rendszerint ők nevezik ki az igazgatótanács és a menedzsment tagjait. Ezáltal a kínai kommunista párt Központi Szervezési Osztálya (zhongzubu) a világ legnagyobb és legjelentősebb befolyással rendelkező emberi erőforrás központja, miközben nem csak Kínán kívül, hanem a hivatalos

köröket leszámítva még az országon belül is alig hallani róluk, ill. a működésükről bármit.⁷¹

Az osztály valamennyi párttagról részletes dossziéval rendelkezik és gyakorlatilag a Kínában létező összes jelentősebb vezetői pozícióról ő hozza meg a személyi döntést. A központi nómenklátúra lista a Kínai Népköztársaság legfontosabb 5000 pozícióját tartalmazza, úgymint a miniszteri és miniszterhelyettesi, tartományi kormányzói, párttitkári, vállalatvezetői posztokat, de emellett ide tartoznak még az egyetemi rektori, akadémiai elnöki és a jelentősebb think tank-ek élére történő kinevezések, de a médiában betöltött fontosabb pozíciók is.⁷² A nagyobb állami vállalatok vezetői posztjai (pl. vezérigazgató, elnök, párttitkár) rangban nagyjából a miniszteri ill. miniszterhelyettesi pozícióknak felelnek meg. Ez a három funkció az egyébként hivatalosan, amelyre a Központi Szervezési Osztály közvetlen ráhatással rendelkezik (ebből legtöbbször kettőt össze is vonnak, tehát a párttitkár és a vezérigazgató ugyanaz a személy), a menedzsment többi szintjére elvileg a SASAC nevezi ki a megfelelő jelölteket, ugyanakkor mivel az minden esetben konzultál a Központi Szervezési Osztállyal, így gyakorlatilag itt is ez utóbbi akarata érvényesül.

Az állami vállalatok vezetőinek döntő többsége tehát a KKP listázott és leginkább megbízható tagjai közül kerül ki,⁷³ a legnagyobb vállalatok 130 legmagasabb pozícióban lévő valamennyi vezetője párttag volt 2011-ben.⁷⁴ Más formában is megfigyelhető átjárás a vezető tisztségek között: a vállalatok vezetői közül sokan korábban a KKP Központi Bizottságának tagjai voltak, amely a Politbürot is megválasztja, illetve számos vállalati vezető lesz később tartományi vezető, vagy fordítva. A párt tehát nem csak a gazdaság ütőerén tartja rajta a kezét, hanem a jól fizető és hatalmas befolyást jelentő vállalati és egyéb állami vezető tisztségeken keresztül kiépített patrónusi rendszer folyamatos kontrollt és lojalitást biztosít számára. Azt mondhatjuk tehát, hogy a kormány, a párt és az állami vállalati szféra

---

71 Richard MCGregor [2010]: *The Party: The Secret World of China's Communis Rulers*. New York, HarperCollins Publishers, p. 69.

72 Shambaugh, David [2000]: *The Modern Chinese State*. Cambridge University Press, p. 173.

73 A kínai kommunista pártnak összesen több, mint 80 millió tagja van, ami a teljes lakossághoz viszonyítva nem is annyira jelentős, nagyjából 6 %-os arány.

74 Cheng, Li [2011]: *China's Midterm Jockeying: Gearing Up for 2012*. China Leadership Monitor 34. p. 21.

úgy működik együtt, mint egyfajta „trojka”, ahol a felek kölcsönösen segítik egymás érdekeinek érvényesülését.

A párt iránti lojalitás minden esetben felülírja a konkrét vállalat iránti lojalitást. Jól mutatja mindezt az is, ahogy a Központi Szervezési Osztály „sakkozik” a különböző vezetőkkel. 2011 áprilisában például a három legnagyobb olajipari vállalat vezetőit cserélték meg, ill. helyezték át más pozíciókba. Ennek következtében a Sinopec korábbi vezérigazgatója és egyúttal párttitkára (ez sem elhanyagolható, hogy létezik ez a funkció, sőt a top menedzseri beosztás elengedhetetlen velejárója) Fujian tartomány helyettes párttitkára és kormányzója lett. Helyét a CNOOC (China National Offshore Oil Corporation) korábbi elnöke és egyúttal párttitkára vette át, míg az ő helyére egy harmadik olajipari vállalat, a CNPC (China National Petroleum Corporation) korábbi elnökhelyettese érkezett.⁷⁵

A kommunista párt befolyása ráadásul nem korlátozódik a szorosabb értelemben vett állami szférára, hanem még a teljesen magántulajdonban lévő cégekre is kihat, mivel azok vezetői is gyakran a párt tagjai közül kerülnek ki, vagy később kerülnek közelebbi kapcsolatba a KKP-vel.⁷⁶

3.5. Mennyire hatékony az állami vállalatok vezetése?

Jogosan merül fel ezek után a kérdés, hogy mennyire hatékony a vállalatvezetők ilyen formában történő kiválasztása, és ezáltal az állami szektor irányítása. A SASAC feladata a vezetők rendszeres, évenkénti értékelése, melyre egy elviekben jól működő rendszert dolgozott ki: minden közép- és felsővezető ad egy meghatározott szempontrendszer szerinti önértékelést, és emellett a kollégáktól és beosztottaktól is kérnek egy részletes értékelést. Ez a rendszer nem sokban különbözik (elviekben) a fejlett piacgazdaságokban működő multinacionális cégek módszerétől, talán annyiban igen, hogy a vezetőnek három éven át kell rossz visszajelzéseket kapnia ahhoz, hogy elmozdítsák.⁷⁷ Ezzel párhuzamosan a SASAC rendszeresen értékeltet az adott vállalatnál 10-10 alacsonyabb szinten lévő

---

75 US-China Economic and Security Commission [2012]: p. 49.

76 Ibid.

77 US-China Security and Review Commission [2012] p. 49.

középvezetőt is, akiket kapott pontjaik szerint rangsorolva egyfajta „várólistára” tesznek és amennyiben bármilyen okból üresedés lenne a felettük lévő pozíciókban, akkor a lista élén állókat léptetik elő.

Az elviekben működőképes és a fejlett piacgazdaságokéhoz hasonlító rendszer a gyakorlatban azonban elég erősen megkérdőjelezhető. A lojalitás és az erős hierarchikus függés légkörében igencsak kérdéses, hogy mennyire őszinte és kritikus visszajelzések érkeznek. Mivel a rendszer meglehetősen önálló és önszabályozó, és a közvetlen felettes iránt mutatott lojalitás gyakran minden más objektív szempontot (pl. teljesítmény) felülír, így számos problémára és vezetői inkompetenciára egyszerűen nem derülhet fény.

Egy másik probléma a vezetők kiválasztásával, hogy mivel azt pártfunkcionáriusok és bürokraták végzik, még ha rendelkeznének is minden szükséges információval, akkor sem lennének érdekeltek a leginkább megfelelő vezetők kiválasztásában. Így a legfontosabb szempont törvénytörően a személyes kapcsolatrendszer lesz.

Az ösztönzők hiánya a vezetők szempontjából is egyértelműen rontja a teljesítményt, különösen hosszú távon. Az előzőekben vázolt kinevezési rendszer a bürokratákat szükségszerűen a vállalatvezetők fölé helyezi, vagyis a legjobb elismerése a cégvezetők teljesítményének az, ha maguk is bürokratává, az állami döntéshozatali rendszer részesévé, leginkább a kormány tagjává vagy valamely tartomány vezetőjévé válhatnak. Ez a cél sokszor már önmagában is melegágya a korrupciónak és csak a rövid távú célokat szem előtt tartó irányításnak, vagy akár a vállalat eredményeit kozmetikázó jelentéseknek. A kínai statisztikák híresen rossz megbízhatósága is elsősorban erre a szemléletre és viselkedésformára vezethető vissza, a Kínai Központi Statisztikai Hivatal legtöbbször egyáltalán nem vétkezik a dologban, ellenben a cégvezetők és tartományi vezetők nagyon is, mivel megfelelési kényszertől és egyéni karriervágyuktól hajtva gyakran egyszerűen meghamisítják az adatokat. De még ha nem is közölnek valótlan eredményeket, a

csupán rövid távú célok miatt a cég teljesítménye akkor is gyakran jelentősen visszaesik, amint a vezetőjét kinevezik valamely kormányzati pozícióra.⁷⁸

Szintén az ösztönzőrendszer súlyos hiányossága, hogy a jobban teljesítő cégek éléről a vezetőket még nagyobb valószínűséggel mozdítják el, mint az alulteljesítők éléről. Ennek oka szintén a fent vázolt kinevezési rendszerben keresendő: minél magasabb profitabilitással rendelkezik egy cég, annál inkább valószínű, hogy egy állami vezető szemet vet rá, hogy a saját emberét juttathassa a poszthoz, majd megkérhesse mindenek az árát. Az aktuálisan pozícióban lévő vezetők tehát saját érdekükben akkor járnak a legjobban, ha nem túl jól és nem is túl rosszul teljesít az általuk irányított vállalat.

A vállalatirányításra és a pénzügyi fegyelemre ösztönzőleg hathatna még, ha az állami cégek felett fenyegetőleg ott lebegne a csőd lehetősége. Mivel azonban az állami tulajdonú bankrendszernek nincs megfelelő ereje a jelentős adósságot felhalmozó állami vállalatok megfékezésére, és sem gazdaságilag, sem politikailag nem is érdekelt abban, hogy az általuk hitelezett vállalatok hivatalosan csődbe menjenek, így ez a piacgazdaságokban egyébként jól működő mechanizmus kiiktatásra kerül. Bár számos tanulmány jut arra a következtetésre, hogy a megoldás mindegyike az lehetne, ha minél gyorsabb ütemben privatizálnák az állami vállalatokat, a kínai kormánynak láthatóan mindez nem célja.

3.6. Az állami szektor reformja és jövője

Kína következő hat évre vonatkozó piaci orientációjú reformjait és tágabb elképzeléseit a kommunista párt Központi Bizottságának 2013 novemberében tartott harmadik plénumán fogalmazta meg. Az ülésről kiadott dokumentum végül csalódást keltett, köszönhetően talán az azt megelőző elég magas várakozásoknak is. Amerikai elemzők ugyanis nyolc kulcsfontosságú területet is megjelöltek, ahol véleményük szerint jelentős változások várhatóak, úgymint az adópolitika, a

---

⁷⁸ A cégvezetők más formában is komoly károkat okozhatnak a vállalatnak. Kínában is terjed a cégek kiürítése, lecsupaszítása, vagyonának kimazsolázása (asset stripping). Mivel Kínában a nyugdíjkorhatár a férfiak számára még mindig 60 év (a nőknek pedig 55 év, de mindkét korhatárt hamarosan 5 évvel készülnek megemlíni, mivel rohamosan öregszik a társadalom), így az 59 éves korban elkövetett gazdasági bűncselekmények száma aránytalanul megugrik. Ezt nevezik az „59-es jelenségnek”.

pénzügyi szektor, az állami tulajdon, a földtörvények, a társadalombiztosítás, az innováció, a külföldi befektetések és a kormányzati korrupció kérdésköre.⁷⁹ A felfokozott várakozásokat aztán meglehetősen lehűtötte a plénum, ami számos kérdésben igencsak tágan és óvatosan fogalmazott, beleértve az állami vállalatok reformját is.⁸⁰

A plénum által elfogadott dokumentum meglehetősen piacbarát retorikát alkalmaz, úgy fogalmaz többek között, hogy „a kormány feladata a nem-állami szektor feltétel nélküli ösztönzése, támogatása és fejlődésének elősegítése”,⁸¹ azonban nem fejt ki részletesen, mit is ért konkrétan ösztönzés alatt, és úgy tűnik, inkább a retorika szintjén marad a piaci reformok tekintetében. Ugyanakkor kijelenti, hogy Kínának „ragaszkodnia kell a közösségi tulajdon által meghatározott gazdasághoz, támogatnia kell az állami tulajdonú szektor domináns szerepét, és folyamatosan erősítenie kell az állami szektor versenyképességét, gazdasági kontrollját és befolyását”.

Néhány területen viszont nem maradt adós a plénum a konkrétumokkal. Az állami vállalatok osztalékfizetési arányát például a jelenlegi 5-15 %-ról a nyereség 30 %-ára kell emelni 2020-ra. A magántulajdonú cégek piacra lépését több irányból is igyekeznek megkönnyíteni: egyrészt franchise-ok formájában, másrészt a „láthatatlan akadályok” és „felesleges szabályozások” kiiktatásával. Emellett bizonyos állami vállalatok esetén engedélyezik a részvények nagyobb arányú magánkézbe kerülését. valamint összességében törekednek a nagyobb átláthatóságra és elszámoltathatóságra az állami szektorban, többek között a csődtörvény kidolgozásával. A hatóságilag szabályozott energia-, nyersanyag-, elektromos áram és telekom árakat fokozatosan felszabadítják és az árkontrollt csak a közművek szolgáltatásai esetében tartják fenn. Az állam által uralt természetes monopóliumok területén jelentősebb reformokat ugyanakkor csak a közlekedés terén vezettek be, ahol elválasztották egymástól az infrastruktúrát ill.

---

79 US-China Economic and Security Review Commission [2013]: China's Third Plenum May Be More than Just Talk, Washington D.C. 2013. nov. 8. link!!!! third plenum

80 Bár a harmadik plénum hagyományosan a gazdasági kérdésekkel foglalkozik, jelen esetben azonban a szokásoktól eltérően részletesen kitér a politika, a kultúra, a társadalom és a környezet kérdéseire is. A kommuniké tartalmából itt csak az állami szektorral kapcsolatos lépéseket elemezzük.

81 Salidjanova, Nargiza – Koch-Weser, Jacob [2013]: Third Plenum Economic Reform Proposals: A Scorecard. p. 3.

magát a közlekedési szolgáltatást nyújtó vállalatokat, mindez jól összeeseng a 2013-as év során megreformált korrupciós ügyeiről híres közlekedési minisztérium radikális átalakításával is.

Úgy tűnik tehát, hogy a kínai vezetés is tisztában van azzal, hogy a további modernizáció és gazdasági fejlődés megkívánja, hogy az állami szektor mellett a magánvállalatokra is a növekedés fontos forrásaként tekintsenek. Ugyanakkor az is egyértelműen látszik, hogy a reformok semmiképpen nem veszélyeztetik az állami vállalatok dominanciáját. Összevetve mindezt az aktuális, 12. ötéves tervvel, valamint figyelembe véve, hogy a megjelölt stratégiai és kiemelt iparágak, melyekben nyíltan az állami tulajdon túlsúlya kívánatos, lefedik a gazdaság igen jelentős részét, kijelenthetjük, hogy a kínai gazdaságpolitika a jövőben is alapvetően az állami vállalatokra alapozva és erős állami kontroll mellett képzei el a gazdaság fejlesztését.

3.7. Magántulajdonú vállalatok

Végezetül tekintsük át röviden az állami szektor mellett meghúzódó, ugyanakkor Kína jövője szempontjából rengeteg lehetőséget rejtő magánszektor működését. A magántulajdonú vállalkozási szektor relatív fejletlenségének oka egyértelműen az állami szabályozók és ösztönzők rendszerében keresendő. Maga a korábbi jogszabályi háttér, az 1993-as társasági jog is eleve az állami vállalatokra és a központilag irányított, tervutasításos rendszer logikájához illeszkedett. A gazdasági társaságokra vonatkozó szabályok lényegében mindenkire nézve ugyanazok voltak, mindegy, hogy mekkora nagyságú, milyen szektorban tevékenykedő vállalatról volt szó. A törvény a tulajdonosok és a vezető tisztségviselők feladatköreit is részletesen és kötelezően előírta, így a társasági alapító okirat lényegében nem volt több, mint a hiányzó adatok kitöltése egy előre meghatározott formanyomtatványon.⁸² A 2006 januárjában életbe lépett új társasági törvény már szakít a korábbi szemléletmóddal, amely a magánvállalatokról gyakorlatilag nem is vett tudomást, és a jogszabály csaknem 90

---

82 <https://digital.lib.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/600/16PacRimLPolyJ1.pdf?sequence=1>

Steven M. Dickinson [2006]: Introduction to the New Company Law of the PROC
US-China Security and Review Commission [2012] p. 49.

%-ának átdolgozásával már sokkal rugalmasabb keretet biztosít a vállalatok működéséhez.

Az állami cégek más módon is előnyöket élveznek. Egy kínai think tank, az Unirule megállapította, hogy az általa vizsgált 992 állami vállalat átlagos adóterhe 2007 és 2009 között 10 % volt, szemben a magánvállalatok által fizetett 24 %-kal. Emellett az állami vállalatok az osztalékfizetésnél is könnyebb helyzetben voltak: 2009-ben például csupán profitjuk 6%-át fizették ki osztalék formájában tulajdonosuknak, az államnak, míg a többit nagyrészt további beruházásokra fordíthatták, annak ellenére, hogy bizonyos szektorokban (pl. acélipar) így is jelentős kiaknázatlan felesleges kapacitások vannak.⁸³

Megállapíthatjuk tehát, hogy a magántulajdonban lévő vállalatok az állam által biztosított jogszabályi és üzleti környezet nehézségeinek **ellenére**, a reformfolyamat egyik **melléktermékeként** jöttek létre, nem pedig a létrehozásuk és megerősítésük jelentette az átalakulás fő célját. Ez a „melléktermék” azonban fontos potenciált jelenthet még a későbbi növekedésben, ahogy látható a magánszektor növekvő szerepe a foglalkoztatásban, úgy lehet a nemzeti össztermék előállításában is egyre jelentősebb része.

A globális gazdasági válság azonban Kínában is hozott változásokat. 2008 után egyértelműen megnőtt az állami szerepvállalás nem csak a fejlett világban, hanem Kínában is. A fiskális élénkítő programok mellett az állami vállalatok korábbinál is erőteljesebb támogatásában is megnyilvánul mindez. A Kína-elemzők körében az utóbbi évek során gyakran elhangzó szófordulat jól megragadja a fentieket a következő kifejezésben: **„guo jin min tui”** – vagyis **az állam előrenyomul, miközben a magánszektor visszaszorul**. Elemzők szembe is állítják mindezt a korábban kínai részről is gyakran hangoztatott **„guo jin min ye jin”** kifejezéssel, ami nagyjából annyit jelent, hogy **az állam és a piac együtt, közösen fejlődnek**.

4. fejezet: A kínai monetáris politika kapcsán felmerülő érdekek és konfliktusok

A fejezet a korábban vázolt koncepcióval összhangban olyan főbb konfliktuspontokat vizsgál részletesen, melyekben jelentőse eltérés mutatkozik a két modell között. Az elemzés során kitérünk nem csak a különbségekre, hanem arra is, hogy a válság miként rajzolja át, hogyan közelíti egymáshoz az elméleti keretként bemutatott koncepciókat, és hogyan alakítja át a világgazdasági erőtereket a két ország viszonyában. Emellett természetesen vizsgáljuk nem csak a konfliktusokat, hanem az interdependenciákból fakadó együttműködési lehetőségeket és kényszereket is.

Azért a monetáris politikára, az árfolyam-politikára és a jüan nemzetközi szerepének kérdéskörére esett a választásom a két különböző modell egyes elemeinek részletesebb vizsgálata során, mert ez egy olyan a terület, ahol tetten érhető a kínai út valamennyi fontos jellemzője. Egyrészt az állam által erősen kontrollált politikákról van szó, másrészt a fenti kérdéskörök szorosan összefüggnek más területekkel is, mint például a tőkepiacok zártsága, külföldi beruházási lehetőségek, külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg alakulása, hogy csak néhányat említsünk, ezeket azonban a disszertáció keretei között csak abból a szempontból vizsgáljuk, hogy hogyan függnek össze a monetáris politika alakulásával, illetve milyen konfliktusokat nyitnak meg a két ország viszonyában. Harmadrészt az „**à la carte liberalizáció**” menete is kiválóan követhető a fenti példákon keresztül, ahogy Kína fokozatosan, a számára megfelelő fejlettségi szinten és világgazdasági környezetben alkalmazza a washingtoni konszenzus egyes elemeit. Negyedik szempontként pedig megemlíthetjük, hogy a jüan nemzetközi szerepének változása mind gyakorlati gazdasági, mind szimbolikus jelentőségű, a kínai gazdaság erősödése egyre reálisabbá teszi valutája növekvő nemzetközi térnyerését is.

4.1. Monetáris politika és árfolyam-politika

4.1.1. Az árfolyamvita háttere

Peking és Washington között az egyik legrégebb óta húzódó és leginkább feltüzelt vita a valutaárfolyamok körül zajlik. Az USA rendszeresen megvádolja Kínát azzal, hogy nemzeti valutája (renminbi, RMB vagy CNY, Chinese Yuan)⁸⁴ mesterségesen alacsonyan tartott árfolyamával az exportösztönzés nem megengedett eszköztárhoz nyúl. A rugalmas és rögzített vagy irányított árfolyamok kérdésében általános elvi síkon is régóta zajlanak közgazdasági viták, melyben az USA egyértelműen az előbbi mellett foglal állást. A rugalmas árfolyamok kívánalma ugyan ebben a formában nem szerepel a washingtoni konszenzus alaptézisei között,⁸⁵ a konszenzus szellemének viszont, valamint a sokkal inkább elterjedt széles értelmezésének, mely szerint a piaci fundamentalizmus és a neoliberalizmus lehet az alapja a gazdaság fejlődésének, már sokkal inkább egy rugalmas árfolyam felel meg.

A következő fejezetet tehát az alábbi állítás (4. hipotézis) tesztelésének fogjuk szentelni: *A kínai részről mesterségesen alacsonyan tartott árfolyam a fő oka az USA Kínával szembeni tartós kereskedelmi és folyó fizetési mérleg hiányának.* Mielőtt azonban megpróbálnánk tisztázni, hogy mennyire állják meg a helyüket az amerikai részről gyakran elhangzó vádak, valójában milyen előnyökhöz juthatott Kína a hosszú időn keresztül rögzített árfolyamon keresztül, illetve hogy milyen árfolyam lehetne reális, tekintsük át röviden a valutaárfolyamok gazdaságpolitikai eszközként történő alkalmazásának jelentőségét, elsősorban az Egyesült Államok és főbb gazdasági partnerei szempontjából.

A valutaárfolyamok alakítása mindig is kiemelkedő szerepet kapott a gazdaságpolitika, főként az iparpolitika eszköztárában. Már a klasszikus

---

84 A renminbi a kínai valuta hivatalos elnevezése, míg a jüan a valuta kínai köznyelvben használt egysége.

85 A washingtoni konszenzus konkrét szövege csak arról tesz említést, hogy az árfolyamnak olyannak kell lennie, ami biztosítja a gazdaság versenyképességét – ennek a gazdaságpolitikai célnak egy alulértékelt rögzített árfolyam nagyon is megfelelhet.

aranydeviza-rendszerben (Eichengreen definíciója szerint ez a Bretton Woods I)⁸⁶ is előfordult, hogy tudatosan alulértékelt valuta segítségével kívántak bizonyos államok nemzetközi versenyképességükön javítani. Ez akkoriban egyrészt a rögzített árfolyamok miatt egyszerűbben is mehetett, másrészt a jelenlegi kutatás szempontjából azért is jelentenek érdekes történelmi példát, mert nagyobb gazdaságok is sikerrel alkalmazták, nem csak a későbbiek során az ázsiai kistigrisek. Többek között ez segítette hozzá Japánt és Németországot is ahhoz, hogy történelmi mércével mérve rövid, két-három évtizedes időtáv alatt újjáépítsék az iparukat és a világ gazdaság jelentős szereplőjévé váljanak.

Abból a szempontból viszont nem releváns az összevetés, hogy az Egyesült Államoknak a fenti országok a hidegháborús rendszerben fontos szövetségesei voltak, tehát gazdasági növekedésük Washington érdeke is volt, ráadásul nem is fenyegették az amerikai hegemoniát. Az USA számára a 70-es években jelentett először problémát a dollár túlértékeltsége, amikor az amerikai gazdaság egyéb okok miatt is válságba került (ebben külső és belső okok egyaránt szerepet játszottak, úgymint az olajválság, az elhúzódó vietnámi háború, de a Great Society program is), így került sor az aranydeviza rendszer megszüntetésére, aminek következtében a dollár már szabadon lebeghetett, vagyis árfolyama leértékelődhetett más valutákkal szemben. Ha pedig ez nem ment végbe automatikusan, vagy épp az USA érdekeivel ellentétes folyamatok játszódtak le, akkor Washington nyomás alá vette legfőbb kereskedelmi partnereit, hogy tárgyalások útján érje el a leértékelődést, mint például az 1985-ös Pláza egyezmény megkötésével.⁸⁷

---

86 Eichengreen, Barry (2008): *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. 2nd edition, Princeton. Princeton University Press

87 A Pláza egyezmény a New York-i Plaza Hotelről kapta a nevét, ahol a világ akkori öt legnagyobb gazdasága – az USA, Japán, Nagy-Britannia, Franciaország és az NSZK – megegyezett, hogy a következő években fokozatos jegybanki intervenciókat hajtanak végre a dollár leértékelődése érdekében. Az egyezmény háttere az volt, hogy 1980 és 1985 között a fenti országok valutájával szemben átlagosan csaknem 50 %-kal értékelődött fel a dollár, főként a FED és Paul Volcker sikeres monetáris politikájának és kamatemeléseinek köszönhetően, aminek a segítségével az USA túljutott a 70-es évek stagflációs válságán. A pénzügyi szektor volt ennek az erősödésnek a nyertese, és a Reagan kormányzat sokáig figyelmen kívül hagyta a legfontosabb ipari lobbik (pl. autógyártók, telekommunikációs szektor) nyomását, hogy a dollár árfolyamának leértékelésével állítsa helyre nemzetközi versenyképességüket, mivel a leértékelés ellentétben állt volna a kormányzat antiinflációs törekvéseivel. Amikor viszont a nyomásgyakorlás odáig fajult, hogy a Kongresszus is komolyan fontolóra vette protekcionista törvények

Az Eichengreen által Bretton Woods II-ként definiált rendszerben az 1980-as és 90-es években viszont további feltörekvő országok rögzítették valutájukat az amerikai dollárhoz, kereskedelem- és iparpolitikai érdekektől vezérelve többnyire szándékosan alulértékelve. A fejlődés útja hasonló volt az ebbe a csoportba tartozó távol-keleti, majd latin-amerikai országok esetében is: az erőteljes iparosodás és gazdasági növekedés fő hajtóereje értelemszerűen az export lett. Kína ebben a csoportban jó ideig nem képviselt külön kategóriát, ami egyrészt annak köszönhető, hogy az 1978-as gazdasági reformok bevezetésétől a valóban jelentős eredmények érzékelhetővé válásáig megfelelő időnek kellett elteltetnie, másrészt az USA számára sem volt előnytelen ez a pozíció: a többi feltörekvő országhoz hasonlóan Kína olcsó fogyasztói termékekkel látta el, miközben a deficitet folyó fizetési mérleg finanszírozójaként is fontos szerepet töltött be. Emellett nem elhanyagolható tényező, hogy az olcsó termékek döntően hozzájárultak nem csak az amerikai infláció alacsonyan tartásához, hanem a lakosság fogyasztási színvonalának és jövedelme reálértékének fenntartásához is.⁸⁸ Ez a helyzet a 2000-es évekre azonban a nagy „globális egyensúlytalanság” kialakulásához vezetett, ami a jelenlegi válság kifejlődésében is fontos szerepet játszott, mivel folyamatosan olcsó pénzt pumpált az amerikai gazdaságba.

4.1.2. Rugalmas vs. rögzített árfolyam – érvek és ellenérvek

Arról, hogy melyik típusú árfolyamrendszer tekinthető optimálisnak, hosszú idő óta erősen megoszlanak a vélemények, melyek erősen tükrözik mindig a világ gazdaság adott fejlettségi szintjét és a monetáris politika gyakorlatának hullámzását is. Az aranystandard rendszer a nemzetközi pénzügyi tranzakciók szabályozása mellett egy monetáris horgonyt is biztosított, miközben az ezt használó országok nem csak árszínvonalukban és gazdasági fejlettségükben tértek

---

beiktatását, Washington végül mégis a leértékelés irányába lépett. A Pláza egyezmény sikeresnek tekinthető a nyugat-európai kereskedelmi partnerekkel szembeni deficit csökkentése tekintetében, viszont nem hozta meg a várt eredményeket Japánnal szemben, annak ellenére, hogy 1985 és 1987 között 51 %-kal csökkent a dollár yennel szembeni értéke. Számos elemző szerint hozzájárult viszont az erősen exportvezérelt japán gazdaság recessziójához, ami pedig expansionista monetáris politikára kényszerítette, ez pedig végső soron a japán ingatlanpiaci és tőzsdei buborék képződéséhez, majd kipukkadásához és Japán úgynevezett „elveszett évtizedéhez” járult hozzá. A dollár végül már túlzott gyengülésének az 1987-es Louvre egyezség, majd pedig a FED agresszív kamatpolitikája vetett véget.

⁸⁸ Azt a kérdést, hogy mennyiben járult hozzá Kína gazdasági fejlődése az amerikai munkaerőpiaci helyzet romlásához és a vállalatok versenyképességének romlásához, külön vizsgáljuk majd.

el egymástól, hanem abban is, hogy milyen gazdasági és pénzügyi sokkoknak, válságoknak voltak kitéve. Mindenesetre az aranystandard rendszerbe és a rögzített árfolyamokba, valamint az abszolút konvertibilitásba vetett hit az első világháborút megelőzően még szilárd volt, a külgazdasági passzívumok helyreállításában akkor még nem játszott szerepet a monetáris politika.

Bár az országok sorra megpróbálták visszatérni a két világháború közti időszakban a rögzített árfolyamokhoz és az aranystandard rendszerhez, a végső kegyelemdöfést a rendszernek a világgazdasági válság adta meg. A kereskedelmi protekcionizmus nem csak Európában, hanem a későbbi gazdasági liberalizáció legfontosabb fellegvárának számító Egyesült Államokban is jelentős gazdaságpolitikai eszközzé vált. A New Deal idején Washington 40 % közelébe emelte az importra kivetett vámok átlagos értékét, míg az árfolyam tekintetében az ún. rugalmas aranystandard rendszert vezette be, vagyis az arany árát 40%-kal leértékelve 1934. jan. 1-jén 35 dollárban rögzítette az arany unciánkénti árát, viszont már nem vállalt garanciát a korlátlan aranykonvertibilitásra, valamint az új rendszerben a FED gazdaságpolitikai céljainak megfelelően már befolyásolhatta a dollár árfolyamát.

A háború után újjászerveződő nemzetközi pénzügyi rendszer (Bretton Woods-i rendszer, Eichengreen definíciójában BW I) középpontjában már a dollár állt. A rendszer megalkotása körül alapvetően egyetértés bontakozott ki a britek és az amerikaiak között arról, hogy az új nemzetközi gazdasági intézményrendszert a multilateralizmus és a szabadkereskedelem alapjain kell létrehozni. Abban viszont már eltérés volt a felek között, hogy milyen szerepet szánnak az aranyaknak illetve az árfolyamok kiigazító szerepének. Az amerikaiak hatalmas aranytartalékaikat nem akarták kikapcsolni a nemzetközi vérkeringésből, hiszen ezek a készletek ígérték az amerikai dollárkövetelések megtérülését. A háború után Washington a Fort Knox-i tartalékoknak köszönhetően korlátlan mértékben helyezhetett ki hiteleket a világ bármely részére.

Az arany eltérő szerepe és a különböző gazdaságpolitikai célok és lehetőségek miatt az árfolyamok kérdését is tekintve is vita bontakozott ki. Az USA célja a korábbi aranyparitás háborút követő fenntartása volt, míg az angolok részéről

tárgyaló Keynes ezt a megoldást vitatta, kétségbe vonva a rendszer működőképességét. Többször hangsúlyozta, hogy a háború utáni árfolyamokat nem lehet maradandóan rögzíteni, szükség van a paritások periodikus felülvizsgálatára, meg kell határozni a beavatkozás küszöbeit, a beavatkozó intézményt és lehetőségeit. A rendszer végül alapvetően az amerikai elképzeléseknek és érdekeknek megfelelően alakult, nem csak az árfolyamok és az arany kérdésében, hanem sok egyéb tekintetben is.⁸⁹ Ennek értelmében a dollár aranyra való átválthatóságának megőrzése mellett a többi valuta értékét a dollárhoz rögzítették.

Ahogy a Bretton Woods-i rendszer egyre erőteljesebb nyomás alá került a 60-as években, úgy kerültek előtérbe ismét a rugalmas és rögzített árfolyamokkal kapcsolatos elméleti viták és gyakorlati elképzelések. Az 1971-ben létrejövő új árfolyamrendszer (Eichengreen értelmezésében BW II) megszüntette a dollár aranykonvertibilitását és a legnagyobb valuták között lebegő árfolyamokat alkalmazott, ugyanakkor a többi valuta számára a kérdés itt még koránt sem dőlt el. A 90-es évek elején több közgazdasági elmélet is a feltörekvő gazdaságokban a rögzített árfolyamok mellett foglalt állást, hogy ennek segítségével megtörjék a magas, vagy akár hiperinflációt. Az ázsiai pénzügyi válság ismét az elméletek újragondolására készítette a közgazdászokat és gazdaságpolitikai döntéshozókat, mivel többen is úgy vélték, hogy a nagyobb, a világgazdaság vérkeringésébe jobban bekapcsolódott gazdaságok számára a rugalmas árfolyam jobban segíthet a pénzügyi sokkhatások mérséklésében. Kína ugyanakkor épp ebben az időszakban (1994-től egészen 2005-ig) kötötte valutáját szorosan a dollárhoz, ami segített számára az ázsiai válság hatásainak kivédésében.

A fenti összefüggést a **lehetetlen szentháromság** néven is szokás emlegetni. A közgazdaságtanban több ilyen lehetetlen trilemma is létezik, aminek a lényege, hogy három kívánatos gazdaságpolitikai cél között olyan trade-offok érvényesülnek, melyek értelmében közülük rendre csak kettő teljesülhet egyszerre, a harmadikat kényszerűen fel kell adni. A leghíresebb ilyen trilemma épp a fent említett kérdést vizsgáló 1962-ben alkotott Mundell-Fleming modell lényege, vagyis hogy egy nyitott gazdaságban egyszerre nem teljesülhet a rögzített

---

⁸⁹ A dollár kulcsvaluta szerepére nehezedő kihívásokra, a nemzetközi pénzügyi rendszer átalakításának lehetőségeire és Kína ezzel kapcsolatos érdekeire a későbbiek során még kitérünk.

árfolyam, a szabad tőkeáramlás, valamint a monetáris politika önállóságának a tétele. A rugalmas árfolyamok fő előnye éppen az, hogy az adott ország nagyobb monetáris politikai autonómiára tehet szert, mivel nem rögzíti fixen az árfolyamát más országokéhoz. Az utóbbi évtizedek gazdasági válságai ugyanakkor arra is ráirányították a figyelmet, hogy a rugalmas árfolyam a sokkhatásokat is eredményesebben teríti, mivel megosztja az alkalmazkodás terhet a külgazdasági szektor és a hazai gazdaság között. A másik oldalról megközelítve, a rögzített árfolyam erőteljesen csökkenti vagy teljesen ki is küszöböli az árfolyamok volatilitását. Ez viszont nem ösztönzi a pénzpiacokat arra, hogy kockázatos pénzügyi termékekkel és eszközökkel operáljanak, vagyis a gazdasági kockázatokat a kormányzati szektor irányába tereli.

Egy másik szempont, amit a két árfolyam-politika összevetésénél érdemes megvizsgálni, az a kiszámíthatóság és átláthatóság kérdése. A rögzített árfolyam ez alapján eredményes választás lehet olyan gazdaságok számára, melyeknek alacsonyan fejlett a pénzügyi intézményrendszere, így a horgonyvaluta és a mögötte álló hiteles központi bank és monetáris politika révén pénzügyi hitelességet és kiszámíthatóságot „importálhatnak” az országba. A rögzített árfolyam-politika hívei emellett megjegyzik, hogy a fix árfolyamok a tranzakciós költségeket is csökkentik, valamint jelentősen mérséklék a hosszú távú árfolyamkockázatokat.

Ugyanakkor a rögzített árfolyammal rendelkező országok esetében a kiigazítás csak lassan mehet végbe és elég jelentős rugalmasságot kíván a hazai árak tekintetében. A fix árfolyamok merevsége túlságosan korlátozhatja a monetáris politika mozgásterét, miközben jelentős prociklikus nyomás alá helyezi a fiskális politikát is. Ahogy többek között Ilzetzki és Vegh⁹⁰ is rámutat, a fejlődő országok jelentős része nem csak rögzített árfolyamokat alkalmaz, hanem prociklikus gazdaságpolitikát is követ (ellentétben a fejlett országok többségében alkalmazott anticiklikus gazdaságpolitikával), vagyis a fellendülés idején további kormányzati ösztönzőket alkalmaz, míg mindez a válság idején üt vissza igazán, amikor nincs

---

90 Ilzetzki, Ethan and Vegh, Carlos A. [2008]: Procyclical Fiscal Policy in Developing Countries: Truth or Fiction? NBER Working Paper No. 14191, July 2008 <http://www.nber.org/papers/w14191>

olyan tartalék, melyhez lehetne nyúlni a válság enyhítése és a minél hatékonyabb gazdaságélénkítés érdekében.

További kockázat a fix árfolyamok esetében, hogy a valutára irányuló nyomás megelőzése érdekében az ezt alkalmazó országok gyakran jelentős és nem csak a piacot torzító, hanem akár saját fejlődésüket is hátrányosan befolyásoló korlátozásokat vezetnek be a tőke mozgásokra vonatkozóan – lásd a lehetetlen trilemma fentebbi tételét, illetve Kína gyakorlatát. Természetesen ilyen korlátozások a rugalmas árfolyamok esetén is előfordulhatnak, a rögzített árfolyamok csupán ennek a kockázatát növelik meg.

Mindezek tükrében nem lehet egyértelműen állást foglalni sem a rögzített, sem a rugalmas árfolyamok mellett, a gazdaság fejlettségi szintje és a konkrét gazdaságpolitikai célok adhatnak azonban támpontot arra vonatkozóan, hogy mikor melyiket érdemes alkalmazni. A jelenlegi nemzetközi pénzügyi rendszerben az általános közgazdasági vélekedés és a gyakorlat szerint is a nagyobb, fejlett országok valutáinak egymással szemben lebegniük kell, ezzel mérséklék leginkább a válságok okozta sokkhatásokat. Csaknem az összes kereskedelmi és pénzügyi tranzakció a dollár, az euró vagy a jen valamelyikében zajlik és ezekben a valutákban tárolják a külföldi valutatartalékok 95 %-át. Ezek mellett a fejlett pénzügyi intézményrendszerrel és gazdasággal rendelkező nagyobb országok is, mint például az Egyesült Királyság, Kanada vagy Ausztrália is rugalmas árfolyamokat alkalmaznak.

Ezzel szemben szintén nagyjából egyértelmű a helyzete az alacsony jövedelmű, fejletlen pénzügyi szektorral rendelkező országoknak, mivel számukra jó megoldás lehet a nemzeti valuta szigorú rögzítése valamelyik főbb valutához, ezáltal javítva a pénzügyi stabilitást és a rendszerbe vetett bizalmat is. Nem ennyire egyértelmű a kérdés viszont a feltörekvő gazdaságok, különösen a nagyobb országok (pl. BRIC országok, vagy Mexikó, Dél-Korea) esetén, mivel egyrészt ezeknek a világgazdasági szerepe folyamatosan nő, miközben ők is egyre inkább integrálódnak a világgazdasági folyamatokba, ráadásul a pénzügyi szektoruk is szükségképpen fejlődik. Nehéz tehát eldönteni, hogy hol van az a pont, amikor ezek az országok még „fejlődőnek” minősülnek és a rögzített árfolyamok

alkalmazásával nem csak saját stabilitásukhoz, hanem a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásához is hozzájárulnak, és mikortól minősülnek már olyan jelentősebb szereplőnek, akinek a világgazdasági szerepe és integrációja a rugalmas(abb) árfolyam bevezetését kívánja meg.

Brazília példáját említhetjük ennek kapcsán, ahol bár a 2002-es választások előtt jelentős leértékelési nyomás nehezedett a reálra, a rugalmas árfolyamrendszer sikeresen vette az akadályt. Ilyen esetben ugyanis a külgazdasági szektor is viseli a kiigazítások költségének egy részét, ahelyett, hogy a fix árfolyammal túlságosan nagy nyomás nehezedne a belföldi keresletre. A rugalmas árfolyam természetesen nem csodaszer, sőt ebben az esetben még erősebben jelentkezik az igény nem csak a hiteles és kiszámítható fiskális és monetáris politikára, és önálló, erős pénzügyi intézményekre, hanem az inflációs célokhoz igazított kamatpolitikára is.

Végül röviden térjünk ki az IMF árfolyamrendszerekkel kapcsolatos véleményére és ajánlásaira. Az IMF nem szabja meg, milyen fajta árfolyamot használjanak a tagjai, viszont szigorúan ellenőrzi, hogy az adott árfolyamrendszer mennyire konzisztens mind az adott ország gazdasági lehetőségeivel, mind a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásával. Az USA folyamatosan javaslatokat tesz ugyanakkor az IMF árfolyam-felügyeleti rendszerének tökéletesítésére és szigorítására, melynek alapvető célja az árfolyamok rugalmasságának növelése lenne.⁹¹ A G20-ak legutóbbi, 2013. február közepén Moszkvában tartott találkozásán is az egyik központi téma az árfolyam-politika volt, amelyről külön nyilatkozat is készült. Ebben egyértelműen elítélték az árfolyamok manipulációját és kijelentették, hogy egyetlen ország sem használhatja versenyképességének növelésére az árfolyamot. Christine Lagarde az IMF részéről határozottan üdvözölte a nyilatkozatot.

4.1.3. A kínai árfolyam-politika

Washington vádjai abból a szempontból semmiképpen nem alaptalanok, hogy a kínai gazdasági növekedés a reformok kezdetétől erősen támaszkodik az árfolyam-

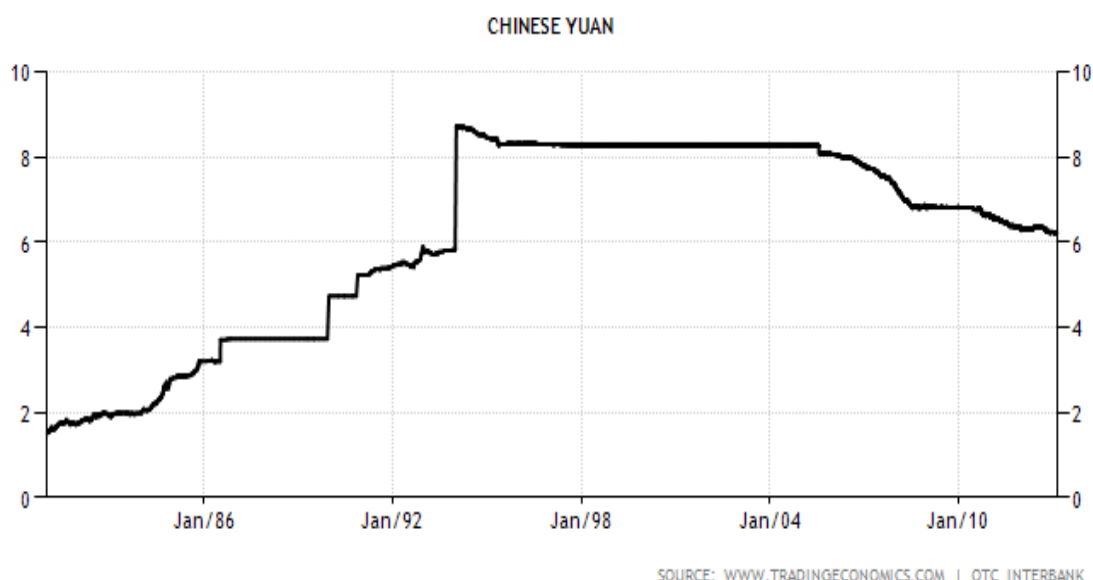
---

91 Working with the IMF to strengthen exchange rate surveillance. Remarks by Treasury Under-Secretary for International Affairs Timothy D. Adams at the Americal Enterprise Institute, Feb 2, 2006 www.treas.gov/press/releases/js4002.htm

politikára. Song, Storesletten és Zilibotti ugyanakkor kijelentik, hogy az amerikai érvelés gyöngye lábakon áll, hiszen a kínai kereskedelmi többlet immár több, mint két évtizede fennáll, míg az árfolyam olyan lapos volt, mint egy „palacsinta”⁹². Az említett hasonlat viszont legalább két dolgot figyelmen kívül hagy: egyrészt egy sor leértékelődési folyamatot, különösen a reformok kezdete és a kilencvenes évek első fele közti időben, ami összességében hozzájárult, hogy 1981 és 1994 között a RMB/USD árfolyam 1,5-ről 8,7-8-8-es szintekre gyengüljön, és épp a kereskedelmi többletbe fordulás éveitől, vagyis a kilencvenes évek első felétől tartósan rögzítve is maradt az árfolyam, és csak a 2005-ös árfolyam-politikai lazítások után kezdett valamelyest erősödni, miközben az USA már folyamatosan felhívta a figyelmet a jelentősen alulértékelt renminbire. (2. ábra)

2. ábra: A jüan/dollár árfolyam alakulása 1981 és 2013 között

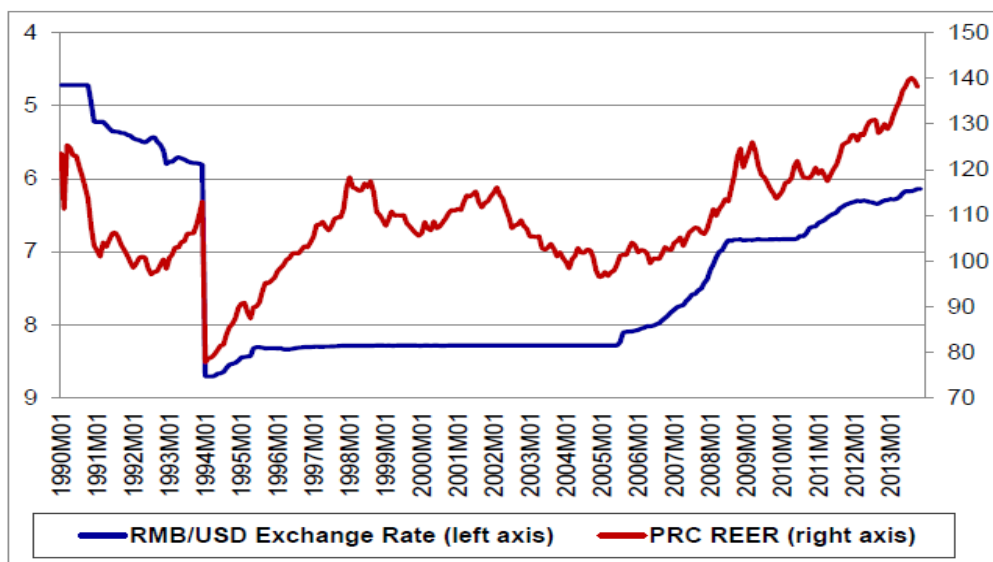
Forrás: <http://www.tradingeconomics.com/china/currency>

Másrészt azt is figyelmen kívül hagyja, hogy bár a nominális árfolyam 1994 óta már valóban nem gyengült tovább – mivel 2005-ig a jüant fixen a dollárhoz rögzítették, majd az azóta tartó időszakban a dollárt lecserélték egy valutakosárra és a 2008-2010 között tartó dollárhoz rögzítés után fokozatosan nagyobb rugalmasságot engedélyeznek az árfolyamnak, így az utóbbi időszakban már

92 Song, Zheng – Storesletten, Kjetil – Zilibotti, Fabrizio (2010): The „real” causes of China’s trade surplus voxEU, 2 May.

folyamatos erősödés figyelhető meg – azonban ez az erősödés csupán a nominális árfolyamra érvényes, a reál effektív árfolyam⁹³ mozgása ettől jelentősen eltérhet és bizonyos időszakokban el is tér. (3. ábra) A számítások és a felértékelésre vonatkozó amerikai javaslatok ettől függetlenül alapvetően a nominális árfolyamra vonatkoznak, hiszen Kínának azt van lehetősége közvetlenül befolyásolni.

3. ábra: A jüan/dollár árfolyam és a reál effektív árfolyam változása

PRC = People's Republic of China, REER = real effective exchange rate, RMB = renminbi, USD = US dollar.

Forrás: International Monetary Fund, fogyasztói árindexekkel súlyozott árfolyamok

Tekintsük át röviden, hogy milyen főbb szakaszai voltak napjainkig a kínai árfolyam-politikának, Peking milyen gazdaságpolitikai lépésekben jutott el a különböző fontosabb fordulópontokig, és ennek milyen hatásai vannak a jelenlegi helyzetre nézve.

A jüan dollárhoz viszonyított árfolyamát a volatilitás és az azt meghatározó politika alapján öt főbb szakaszra lehet osztani (ld. 1. ábra):

93 A reál effektív árfolyam a nominális effektív árfolyam (vagyis az árfolyamnak a fontosabb valutákkal szembeni változásának súlyozott átlaga) korrigálva a kosárban szereplő valuták átlagos ár-vagy költségindexével.

1. 1979-1994: a reformok kezdetétől az egységes (rögzített) árfolyam kialakításáig
2. 1994-2005: dollárhoz rögzített árfolyam, növekvő alulértékeltség
3. 2005-2008: irányított, csúszó-szerű árfolyamrögzítés
4. 2008-2010: ismét dollárhoz kötött árfolyam
5. 2010-től napjainkig: kontrollált, csúszó felértékelés

1979-1994: a reformoktól az egységes árfolyamig

A Népköztársaság 1949-es megalakulásától egészen a 70-es évek végéig Peking rögzített árfolyamot alkalmazott, mely az importfüggés csökkentése érdekében felülértékelte a jüant. Az állam az árfolyam szabályozása mellett nem csak a központi tervutasításos rendszeren keresztül, hanem a kivitel és a behozatal közvetlen szabályozása és a tőkeáramlás szoros ellenőrzése által is teljes kontroll alatt tartotta a gazdaságot.

Az árfolyam gyengítésére a reformok kezdetétől csak fokozatosan került sor, először ugyanis még meg kellett oldani a pénzpiacokat sújtó komoly korlátozások fokozatos (és máig nem teljes körű) liberalizációját is. A mintegy másfél évtizedes folyamat ugyanakkor számos, piacgazdasági szemmel nézve furcsa tényezőt tartalmazott.

Először is lazítani kellett a kereskedelmet és a folyó fizetési mérleget érintő tranzakciókra vonatkozó korlátozásokon. 1979-ben az Államtanács olyan rendelkezést hozott, amely értelmében a külkereskedelembé bekapcsolódott cégek, illetve tartományi vagy helyi kormányzati tulajdonosaik a valutában realizált profitjuk egy részét valutában megtarthatták, míg azt korábban teljes egészében a kínai központi bank részére kellett átutalniuk. Hasonló rendszert vezettek be az árukereskedelmi forgalmon kívüli, mint például a turizmusból vagy a kikötői díjakból származó, szintén valutában realizált bevételekre is.

A központi irányítás azonban továbbra is erősen megmaradt: kezdetben az egyes termékcsoportok kereskedelmére is különböző árfolyamokat határoztak meg, sőt számos termék esetén csak egy korábbi, rendszerint múltbeli exportadatokra alapuló szint feletti növekményből származó valutabevételeket lehetett csak

megtartani. Később ezt a rendszert folyamatosan felváltotta a regionális alapon működő árfolyam-megkülönböztetés. Az erős kontroll és az állami cégek dominanciája következtében a központi kormányzat kezében összpontosult viszont továbbra is az exportból származó bevételek döntő többsége.⁹⁴

A leértékelés, mint a gazdaságélénkítés és exportösztönzés eszköze folyamatosan nyert teret. 1981-től kettős árfolyamot határoztak meg: egy belső elszámolási árfolyamot, amely 2,8 renminbin rögzítette a dollárhoz viszonyított árfolyamot, miközben a hivatalos árfolyam ennek alig több mint a fele, 1,5 RMB volt, vagyis a belső árfolyam bevezetése csaknem 100 %-os leértékelést jelentett, mivel az összes kereskedelmi tranzakciót ezek után ebben számolták el.⁹⁵ A hivatalos árfolyamot csak lassan közelítették a belsőhöz, amely így végül 1984 elejére érte el a 2,8-as szintet, hogy aztán 1985 elején a két árfolyamot egyesítsék, eltörölve a belsőt.

Ahogy az 1. ábrán is kiválóan nyomon követhettük, a leértékelés a 80-as évek elejétől folyamatos volt, 1986 közepére 3,2 RMB, 1989 decemberére 4,7 RMB volt a dollárral szembeni árfolyam. A következő négy év során is folyamatos leértékelési hullámok követték egymást, amíg 1993 végére a jüanért már 5,8 dollárt kellett adni. Ekkor jött egy újabb adminisztratív csavar, amelynek megértéséhez a kínai pénzügyi piacok 80-as évekbeli működéséhez kell rövid kitérőt tennünk.

A pénzügyi piacok szoros állami felügyelete is a kínai gazdaságpolitika szerves része, mely csak lassan lazult az idők során. Az, hogy egyáltalán beszélhetünk bármiféle pénzügyi piacról, szintén a reformok kezdetéhez kapcsolódik, egész pontosan 1980 októberétől engedélyezték, hogy azok az exportra is termelő vállalatok, melyeknek saját importigényük kielégítéséhez szükséges valutamennyiség felett is keletkeztek valutatartalékaik, azt egy állami ügynökségen keresztül eladhassák. Ez az állami szerv a mai napig létezik, csak az államigazgatás hierarchiájában betöltött helye és az elnevezése változott meg. Kezdetben State Administration of Exchange Control (Állami Árfolyam-ellenőrző Központ) néven közvetlenül az Államtanács alá

---

94 Lardy [1992] pp. 51-57.

95 Morris Goldstein, Nicholas R. Lardy [2009]: Evolution of China's exchange rate regime in the reform era http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4167/01ie4167.pdf
<http://www.tradingeconomics.com/china/currency>

rendelve működött, majd 1993-tól a kínai központi bank irányítása alá tartozik, 1997-től pedig az angol elnevezése megváltozott (míg a kínai ugyanaz maradt), State Administration of Foreign Exchange (SAFE) néven azóta is rengeteg dokumentumban találkozhatunk vele.

Úgynevezett swap központokat hoztak létre, és a külföldi kereskedelmi engedéllyel is rendelkező belföldi és multinacionális vállalatok kizárólag itt kereskedhettek devizával, egészen pontosan az ún. deviza bizonylattal (foreign exchange certificate). Ez egy korlátozottan felhasználható fizetési eszköz volt, melyet kifejezetten a külforgalmi elszámolás céljából hoztak létre, hogy ezzel is visszaszorítsák a valuták feketekereskedelmét. Ez utóbbi cél azonban nem teljesült maradéktalanul. A hivatalosan megállapított valutakurzus olyannyira nem tükrözte a realitásokat, hogy a valóságban egyrészt a jóval gyengébb swap árfolyamokon zajlott a kereskedelem jelentős része, másrészt pedig a „kis tigrisekhez” hasonlóan Kínában is kialakult egy szintén jóval gyengébb, feketepiacon jegyzett árfolyam is.

A kormány továbbra is fenntartotta mind a tőketranzakciókra, mind a folyó fizetési tranzakciókra a szigorú devizakorlátozásokat, a forgalom döntő többségét pedig az állami tulajdonú kínai vállalatok bonyolították le. Közben viszont egyre jelentősebb szerephez jutottak a keleti part mentén létrehozott speciális gazdasági övezetek.⁹⁶ A pénzpiaci részvétel korlátozása mellett ugyanakkor egészen 1988-ig minden tranzakciót a kormány által naponta megállapított árfolyamon kellett végrehajtani. 1988-tól kezdődően először a legfontosabb piacon, Shanghaiban, majd fokozatosan másutt is egy walrasi aukciós rendszert vezettek be, vagyis aukció segítségével a kereskedelem megkezdése előtt minden egyes nap egy piactisztító árat állapítottak meg, majd az egész napi kereskedelemnek azon az áron kellett zajlania.⁹⁷ A szigorú korlátozások ellenére is 1990-re már 13 milliárd dollár

---

96 A speciális gazdasági övezetekben (Special Economic Zones) kialakított kedvező gazdasági klíma, mint pl. adókedvezmények, lazább megfelelési követelmények, a devizagazdálkodás nagyobb szabadsága stb., eredményként az országba érkező külföldi működőtőke több mint 83%-a ezekben a speciális gazdasági övezetekben került beruházásra egészen az ezredfordulóig. A legvonzóbb provinciák Guangdong (28%), Jiangsu (12%), Fujian (12%), Shanghai (5%), Beijing(4%) és Tianjin (4%) voltak, ahol zárójelben a működőtőke beruházásának aránya szerepel (Fu, 2004).

97 Lardy [1992] p. 63.

értékben folytak pénzügyi tranzakciók.⁹⁸ Ahogy lazultak a kormány árfolyamrögzítési kísérletei, úgy lett egyre nyilvánvalóbb a hivatalos árfolyam alulértékeltisége, mivel a swap központokban zajló kereskedésen folyamatos prémiumot lehetett realizálni a hivatalos árfolyamhoz képest.

Ezt a helyzetet a kormány egy olyan huszárvágással oldotta meg, hogy a korábban létező kettős, egyrészt a swap piacokra alkalmazott, másrészt a normál hivatalos árfolyamot 1994. január 1-jével egyesítette, méghozzá a korábbi határidős árfolyamra, 8,7 RMB/USD értékre ugorva az addigi 5,8-as szintről.

Makin szerint⁹⁹ az a kínai körökben általánosan hangoztatott vélekedés, hogy ez a mintegy 35 %-os gyengülés már nagyjából a piaci realitásokat tükrözte, nem állja meg a helyét, a renminbi a kilencvenes évek során továbbra is masszívan alulértékelt maradt. Mások (Fernald, Edison és Loungani)¹⁰⁰ azzal érvelnek, hogy eddigre a Kínában tevékenykedő vállalatok már olyan masszív profitra tettek szert, hogy az összes valuta-tranzakció mintegy négyötöde a határidős piacokon, tehát 8,7-es RMB árfolyamon zajlott, és csak a maradék egyötöd ment 5,7-es árfolyamon. Ez alapján, a két különböző árfolyamot súlyozva a valutaforgalommal, az effektív árfolyamgyengülés mindössze 7 %, nem 35.

Az árfolyam leértékelésének ténye lehet a magyarázata a kereskedelmi egyenleg meglepő deficitbe fordulásának is 1993-ban. Korábban, 1990 és 92 között ugyanis már enyhén pozitívban zárt, és ehhez a tendenciához 1994-ben is visszatért. Azonban ahogy nyilvánosságra került még 1993-ban az árfolyam egyesítésének terve, ez nyilvánvalóan kereskedelmi tranzakcióik átütemezésére készítette azokat a gazdasági szereplőket, akik ezt megtehették, vagyis az importőröket arra ösztönözte, hogy hozzák előre vásárlásaikat, mivel később jóval magasabb árat kellene érte fizetniük, míg az exportőröket éppen kivárára motiválta.

---

98 Morris Goldstein, Nicholas R. Lardy [2009]: Evolution of China's exchange rate regime in the reform era, p. 5.

99 Makin, Anthony J. [1997]: International Borrowing, Lending And Interest Rates. Economic Papers, The Economic Society of Australia, Vol. 16, pp. 58-64.

100 Fernald, John G. Edison, Hali J. and Loungani, Prakash [1998]: Was China the First Domino?: Assessing Links Between China and the Rest of Emerging Asia. FRB International Finance Discussion Paper No. 604. March

1994-2005: szigorúan a dollárhoz rögzített árfolyam

A korábbi folytonos kiigazítások helyett 1995 közepe óta a renminbi árfolyamát szorosan a dollárhoz rögzítették.¹⁰¹ Egyes számítások szerint nagyjából ez az időszak, vagyis a 90-es évek közepétől a 2000-es évek elejéig terjedő időszak volt az, amikor leginkább a reál effektív árfolyam közelében tartózkodott a renminbi-dollár árfolyam. Ez az érvelés arra támaszkodik, hogy bár a nominális árfolyam végig a dollárhoz rögzített maradt, a dollár felértékelődése ebben az időszakban véletlenszerűen éppen olyan mértékű volt, amely nagyjából egyensúlyban tartotta Kína folyó fizetési mérlegét.¹⁰² Ez alapján 1995 és 2002 eleje között, amikor is a dollár árfolyama elérte a csúcspontját, a reál effektív árfolyam 24 %-kal erősödött.¹⁰³

Ezzel éles ellentétben, 2001 óta egészen más eredményeket hozott a nominális árfolyam dollárhoz rögzítése. A kínai gazdaság töretlen növekedése is alátámasztja Perkins és Rawski érvelését¹⁰⁴, miszerint a teljes tényező termelékenység (TFP) nem eshetett vissza számottevően a 90-es évekhez viszonyítva, ami a számításaikra alapozva konkrétan 3,2 százalékos éves növekedést jelent 1995 és 2000 között, míg csaknem ugyanennyit, 3,1 százalékos éves változást 2000 és 2005 között. Ez alapján 2005-re már legalább 20 %-kal lehetett alulértékelve a jüan, ami hozzájárult a kínai termékek nemzetközi versenyképességének rohamos javulásához és az azóta megugró kereskedelmi és folyó fizetési többlet kialakulásához is. (ld. 4. és 5. ábra) Nem véletlen tehát, hogy az amerikai politikusok és közgazdászok is éppen az elmúlt évtized során kezdték egyre vehemensebben támadni Kínát árfolyam-politikája miatt, hiszen ez az időszak

---

101 Hu Xiaolian [2010a, 2010b], Kína egyik legbefolyásosabb nője, a kínai jegybank kormányzó-helyettese, úgy fogalmazott a People Bank of China honlapján megjelent írásában, hogy a jüan 1994-től a piac keresleti-kínálati viszonyainak megfelelően irányítottan lebegett – annak ellenére, hogy sem az adatok, sem a közgazdasági elemzések nem támasztják ezt alá. Ugyanakkor tény, hogy csak 1997 júniusában deklarálták először az árfolyam rögzítését (8,28 jüan/dollár árfolyamon) az ázsiai pénzügyi válság hektikus és kiszámíthatatlan környezetére hivatkozva.

102 A dollár nominális effektív árfolyama 1992 és 2002 között szinte töretlenül emelkedett és a periódus végére megközelítette a 80-as évek közepén elért rekordszintet.

103 Morris Goldstein, Nicholas R. Lardy [2009]: Evolution of China's exchange rate regime in the reform era, pp.9-10.

104 Dwight H. Perkins, Thomas G. Rawski [2008]: Forecasting China's Economic Growth to 2025. In: Loren Brandt and Thomas G. Rawski (ed.) [2008] China's Great Economic Transformation. New York: Cambridge University Press, p. 839

valóban a kínai valuta folyamatos és egy ideig erőteljesen növekvő alulértékelttségét hozta.

4. ábra: Kína folyó fizetési mérlege (milliárd dollár)

Forrás: <http://www.tradingeconomics.com>

5. ábra: A kínai folyó fizetési mérleg GDP-hez mért aránya

Forrás: <http://www.tradingeconomics.com>

Az infláció vizsgálata ugyanakkor elengedhetetlen az árfolyamvitával kapcsolatos pontos kép megalkotásához. Kínában a 80-as évek végén, illetve a 90-es évek közepén is igen magas, vágtató infláció (20-25 %) alakult ki. Mivel tőkepiac gyakorlatilag ekkortájt nem létezett Kínában, így a monetáris kínálat mai értelemben vett, nyíltpiaci műveletekkel történő befolyásolására nem volt lehetőség. A kormány a kereskedelmi bankok számára előírt hitelplafonok gyakori újratervezésével próbálta befolyásolni a pénzpiaci kínálatot, ami azonban komoly

inflációs kilengéseket okozott. A jelentős áremelkedés a társadalmi feszültségek fokozódásában (pl. Tienanmen téri események) is érezte a hatását. Így nem véletlen, hogy az infláció újbóli megugrása (1992-től) után az árak megfékezése a pekingi vezetés fő prioritása lett. A továbbra is fejletlen kötvénypiac azonban alkalmatlan volt a nyíltpiaci műveletekkel történő beavatkozásra, így a monetáris politika egyéb eszközeit, pl. hitel kontingens megállapítása, betét és hitelkamatlábak állami szabályozása, kötelező tartalékráta szabályozása alkalmazták az inflációs várakozások lehűtésére. A dollárhoz rögzítés azonban ezeknél is hatékonyabb eszköznek bizonyult, ezáltal sikerült az alacsony amerikai inflációs szintet importálni a kínai gazdaságba, és hatékonyabban kisimulhattak a keresleti sokkok.

Az árfolyam-politika átalakításával párhuzamosan a gazdasági reformfolyamatok is felgyorsultak. A folyó fizetési tranzakciókra vonatkozó devizakorlátozások leépítése, az adórendszer reformja, a külkereskedelem liberalizációja mind hozzájárult ahhoz, hogy Kína sorozatosan kétszámjegyű gazdasági növekedést produkáljon. 1996-ban Kína ratifikálta az IMF Alapokmányának VIII. cikkelyét, mellyel vállalta az egységes árfolyam fenntartását és a folyó fizetési tranzakciókra vonatkozó árfolyam-korlátozások leépítését, és formálisan is bejelentette, hogy be kívánja vezetni a jüan folyó fizetési konvertibilitását. A teljes konvertibilitásra azonban még azóta is várni kell, erről részletesebben a yüan nemzetközi pénzügyi rendszerben betöltött szerepe kapcsán lesz szó.

A 2000-es évek változásai

A 2000-es évek több fontos fejleményt is hoztak. Először is Kína ekkor vált a világ vezető exporthatalmává, melyet a 2001-es WTO-csatlakozással elháruló kereskedelmi akadályok is segítettek. Az igazi gazdaságpolitikai irányváltást azonban az jelentette, hogy a „Go global” stratégia értelmében nem csak a protekcionizmusnak intett búcsút Kína, hanem az új cél a tőkeexportőri pozíció kiépítése lett. Az állam korábbi beruházás-ellenőrző funkciója így tőkeexport-ösztönző szereppé alakult át.¹⁰⁵ Ennek következtében nem csak a kereskedelmi

---

105 Artner [2009]

mérleg aktívuma, hanem a folyó fizetési mérleg többlete is meredeken emelkedett (4. ábra). A kettős külgazdasági többlet tetemes devizaeszköz állomány, főképp amerikai dollár felhalmozásával járt.

Miközben Kína fokozatosan a világ „műhelyévé”, feldolgozóipari központjává vált, az Egyesült Államok nem csak növekvő külkereskedelmi hiányt érzékelt a kínai relációban, hanem feldolgozóiparának növekvő munkanélküliségét is. Ennek oka, hogy a kínai egységnyi bérköltségek az amerikaiénál alacsonyabb ütemben nőttek (illetve más számítások szerint akár relatíve csökkentek is), így a kínai gazdaság versenyképessége fokozatosan nőtt az USA-val szemben. Már ekkor megszólaltak azok a hangok Washingtonban, melyek az amerikai gazdaság lassulásáért az ázsiai országot okolták, különösen annak árfolyam-politikáját. Schumber és Graham szenátorok már 2003-ban egy olyan beadvánnyal fordultak a kongresszushoz, amiben büntetővámok és magasabb import tarifák bevezetésére sürgették a kormányzatot. Az intézkedésekre végül nem került sor, mert az árfolyam valamelyest erősödni kezdett. Peking állítása szerint a két dolog nem függött össze, az árfolyam erősödése egy jól megtervezett gazdaságpolitikai folyamat része, amellyel csak a korábbi reformokat folytatták és a 2005-ös árfolyamlazítást készítették elő.¹⁰⁶

Kína végül piaci és politikai (főleg amerikai) nyomásra 2005 júliusában bejelentette, hogy feloldja a jüan több mint egy évtizede fennálló dollárhoz rögzített árfolyamát, minek következtében azonnal 2,1 %-kal, majd a következő 3 évben további 19 %-kal erősödött a kínai nemzeti valuta. Az irányított csúszó-szerű leértékelés (IMF terminológia szerint: crawl-like peg) ugyanakkor napi szinten először csak $\pm 0,3$ %-os, majd 2007 júniusától $\pm 0,5$ %-os elmozdulási lehetőséget jelentett a jüan számára. Ezt szélesítették ki 2014 márciusában 2 %-ra, ami a renminbi további erősödéséhez vezetett.

A rugalmasabbá váló árfolyamrendszer hatásai azonban elmaradtak mind az amerikai várakozásoktól, mind attól a folyamattól, amit a klasszikus közgazdasági

---

106 A csúszó árfolyamrendszer bevezetését megelőzően 2003-tól fokozatosan készítették fel a bankokat az árfolyam volatilitásából eredő sokkok kezelésére, a bankrendszerben bevezették a részvénytársasági formát, az állami tulajdonú vállalatok esetében reformokat hajtottak végre, és számos nagyvállalat (és bank) külföldi jegyzése vette kezdetét (Hu, 2010).

modellek értelmében várhatnánk. A fokozatosan felértékelődő kínai valuta ugyanis nem vezetett a folyó fizetési többlet eltűnéséhez, épp ellenkezőleg, minden addiginál erősebb növekedés vette kezdetét, melyben Kína kereskedelmi mérlegtöbblete is a korábbihoz hasonló szerepet játszott. Nem tűnt el tehát, sőt még csak nem is mérséklődött az összesen mintegy 21 %-os felértékelődés hatására sem a kereskedelmi többlet, sem a folyó fizetési mérleg aktívuma. A 3. és 4. ábrán látható jelentős visszaesés majd csak a válság hatására következik be, vagyis adódik a következtetés, hogy vagy nem az árfolyam volt a fő tényező, vagy legalábbis a 21 %-os felértékelődés távolról sem volt elég. Mindkettő igaz lehet, de az első a fő ok, amire még kitérünk.¹⁰⁷

Az erősödő volatilitás miatt¹⁰⁸ 2008 szeptemberében Peking úgy döntött, hogy gyakorlatilag 6,83-as szinten rögzíti a RMB/USD árfolyamot és ismét szorosan a dollárhoz rögzíti valutáját, hogy fokozza a kínai gazdaság relatíve romló versenyképességét a világgazdasági válság közepette. Érthető okokból ez váltotta ki a legtöbb kritikus hangot Washington részéről, így a kritikákat és azok jogosságát külön is megvizsgáljuk.

4.1.4. A válság és az árfolyamvita

A gazdasági válság kiélezte a korábban is jelen lévő ellentétet, és a kölcsönös függés egyre nyilvánvalóbbá válása mellett a fenyegetettség érzetének erősödéséhez is vezetett. Ennek köszönhetően felerősödtek az Egyesült Államokban azok a hangok, melyek mind határozottabban követelték a renminbi azonnali, legalább 10, de akár 20-25 százalékos felértékelését, ellenkező esetben kereskedelmi szankciókkal fenyegetve Pekinget.

A jüan felértékelését sürgető befolyásos intézmények sorából is kiemelkedik a Peterson Institute for International Economics (PIIE), amely korábban is kiemelte az árfolyam jelentőségét a kínai növekedésben, egy 2007-es tanulmánykötetében pedig rámutat, hogy az árfolyam rugalmasabbá tétele (ami nyilvánvalóan jelenleg

---

107 Az gyenge jüanárfoham hatásaival kapcsolatos tévhitekről és Kína monetáris politikájának további részleteiről kiváló elemzést ad Gábor Tamás [2012] doktori értekezése

108 Konkrétan a Lehman Brothers összeomlását követő bizonytalan gazdasági helyzet okozta az erős nyomást a jüanon is.

az erősödést jelentené) nélkül nem lehetséges a belső fogyasztás által vezérelt gazdasági növekedésre való átállás az export-orientált növekedés helyett.¹⁰⁹ Emellett fontos makrogazdasági eszköztől esik el Kína az árfolyam rögzítése által, mivel a központi bank a rugalmas árfolyam-politikával nagyobb mozgásteret nyerne a belföldi kamatlábak megállapítására, ami a beruházások mérséklése és a fogyasztás ösztönzése mellett a makrogazdasági ciklusok mérséklésének lehetőségét is magában hordozná, emellett a beruházások csökkentése nélkül a növekvő fogyasztás inflációhoz vezetne.¹¹⁰

A válság elmélyülése óta az amerikai közgazdász-társadalom nem fukarkodott a kínai árfolyam-politikát illető jelzőkkel. C. Fred Bergsten, a már említett PIIE igazgatója az USA képviselőházának bizottsága előtt tett szakértői meghallgatásán „égbekiáltó protekciónizmusnak” nevezte a renminbi alulértékeltségét, melynek következtében Kína jelentős munkanélküliséget exportál a világ más részeibe, beleértve nem csak a hagyományos fejlett világot, vagyis az USA-t és Európát, hanem számos feltörekvő gazdaságot is, Brazíliát, Mexikót, Indiát, vagy Dél-Afrikát.¹¹¹ Véleménye szerint Kína árfolyam-politikája minden nemzetközi normát sért, és kívánatos lenne az akár 25-40 százalékos felértékelés is, ami számításai szerint 100-150 milliárd dollárral csökkentené az amerikai folyó fizetési mérleghiányt és 600000-1200000 új munkahely teremtéséhez járulna hozzá a feldolgozóiparban.

Bergsten az említett meghallgatáson az általa javasolt akciótervben nem csak azt szögezte le, hogy árfolyam-manipulátornak kell nevezni Kínát és meg kell kezdeni vele tárgyalni az árfolyam kérdéséről, hanem egy erőteljes nemzetközi nyomásgyakorlás lehetőségét is felvázolta. Ehhez egyrészt meg kéne szerezni az IMF-ben a súlyozott szavazati arányok 51 %-át, ami nem lehetetlen, lévén, hogy a korábban is említett feltörekvő országokat is érinti az árfolyam-vita, és így el lehetne érni, hogy az IMF különleges vagy ad hoc bizottságot küldjön Kínába a helyzet rendezésére. Másrészt a WTO-t is fel lehetne használni hasonló céllal,

---

109 A belső fogyasztás növelésének lehetőségeire és realitásaira később még kitérünk.

110 Lardy, Nicholas R. [2007]: p.14.

111 Bergsten, C. Fred [2010]: Correcting the Chinese exchange rate: An action plan. Testimony before the Committee on Ways and Means, US House of Representatives. March 24.

vagyis egy széles körű nemzetközi támogatással elérni, hogy vitarendezési panel alakuljon annak vizsgálatára, hogy Kína megsérti-e az Alapokmány XV. paragrafusában foglalt kötelezettségét, mely szerint árfolyam-változtatással nem sérti meg az egyezmény előírásait.

A leghíresebb amerikai közgazdász, aki különösen a válság elmélyülése óta hangosan sürgeti a kínai árfolyam felértékelését, 2008 Nobel-díjasa, Paul Krugman. 2010-ben több, igen harcias hangvételű kritikát és konkrét javaslatot is jelentetett meg a New York Times hasábjain.¹¹² Ezekben úgy vélekedik, hogy Kína merkantilista gazdaságpolitikát folytat, mesterségesen magasan tartja külkereskedelmi mérlegtöbbletét, ami napjaink depressziós világában „ragadozó politika”. Érdekes, hogy a világhírű közgazdász úgy véli, hogy az amerikai állampapírok legnagyobb részét¹¹³ birtokló Kína kötvénylvásárlásaival, bár a múltban valóban szívességet tett az USA-nak és ezáltal alacsonyan tarthatta a FED is a kamatlábakat, a jelenben már nem kell különösebben számolni, mert a kötvénylvásárlások hatása igen kicsi – ha van egyáltalán. Eközben pedig Kína komoly károkat okoz, hiszen a világ nagy gazdaságai súlyos likviditási csapdába kerültek, és már képtelenek a kamatlábak vágása révén gazdaságélénkítést végrehajtani, mivel a kamatláb gyakorlatilag a nulla szint közelében áll. Eközben pedig Kína „jogtalan” kereskedelmi többlete révén ösztönzésellenes hatást kényszerít ezekre a gazdaságokra. Krugman számításai szerint Kína merkantilizmusa miatt a következő években az USA-ban 1,4 millióval csökken a foglalkoztatottság.

A márciusi cikkek még keményebb hangvétele komoly gazdasági háború lehetőségét vázolja fel.¹¹⁴ Krugman az 1971-es válságot¹¹⁵ hozza fel példának,

---

112 Krugman, Paul [2010a]: Chinese New Year, Jan.1; [2010b]: The Conscience of a Liberal. China's Swan Song, March 11; [2010c]: Taking on China, March 15; The New York Times

113 2014 végén az amerikai államadósság valamivel több, mint egyharmada volt külföldi kézben, a legnagyobb hitelező Kínai, mintegy 7,2 %-os részesedéssel (ez valamelyest csökkent az elmúlt pár év során)

114 A márc. 11-i cikk címe egyébként szójáték: China's Swan Song, vagyis Kína hattyúdala, ahol a „Swan” ugyanakkor utalás az ausztrál Trevor Swan ábrájára is. A „Swan-diagram” a fiskális és monetáris politikák hatását szemlélteti egy koordináta-rendszerben, melynek az x tengelyén a hazai reálkereslet, az y tengelyén pedig a reálárfolyam szerepel. A belső és külső egyensúly egymást metsző vonalait felvázolva az így kialakuló négy területen Swan négy helyzetet ír le: munkanélküliség és többlet;

amikor az USA hasonló (de sokkal enyhébb egyensúlytalanságot okozó) probléma esetén egyes valuták alulértékeltségével szemben néhány hónapra 10 százalékos ideiglenes vámpótlékot vetett ki. Ez azonban elég volt ahhoz, hogy a legfőbb versenytársak, mint például Németország és Japán felértékelje a nemzeti valutáját. Krugman szerint a jelenlegi helyzetben sem kellene visszariadni egy hasonló, ám szükségszerűen sokkal drasztikusabb – akár 25 %-os - emeléstől, mivel ha Kína esetleges válaszlépésként nagy tömegben dobna piacra amerikai kötvényeket, akkor az rövid távon sehogy nem befolyásolná a kamatlábat, mivel azt a FED alacsonyan tartja, és a munkanélküliség mérséklésére a jövőben is alacsonyan fogja még tartani, míg hosszabb távon ugyan a kínai lépés gyengítené a dollárt, de ez inkább csak jót tenne az amerikai gazdaság versenyképességének.

A fenti gondolatmenet ugyan nem veszi figyelembe, hogy az amerikai-kínai versenyképességi mutatók közti különbség csak egy része származik az alulértékelt kínai valutából, míg legalább ennyire jelentősnek tekinthető a munkabérek közti tetemes különbség, a beruházási ráta eltérő nagysága, illetve a gazdaság tőkevonzó képessége (a két ország közti FDI áramlással külön foglalkozunk), vagy a gazdaság eltérő irányítási rendszere, amibe a kínai központi tervezéstől az állami vállalatok és bankok széles szerepvállalásáig sok minden beletartozik. A végkövetkeztetés viszont, hogy Kína nem tudna igazán hatásos válaszlépést kifejteni azáltal, hogy egy nagyobb tömegű államkötvényt dob a piacra, mégis megállja a helyét, mivel ezzel a lépéssel azonnal jelentősen csökkennének a hozamok, vagyis Kína is jelentős veszteséget kellene, hogy elkönyveljen. A helyzet azonban ha lassan is, de változik: Peking folyamatosan igyekszik diverzifikálni a portfólióját és más országok kötvényeiből is vásárol, ettől függetlenül a jelenlegi helyzet egy tökéletes interdependenciát mutat be a két ország között ezen a téren is.

---

munkanélküliség és hiány; infláció és deficit; infláció és többlet. Krugman szerint Kína a Swan-diagramon a negyedik területen helyezkedik most el.

115 Ezzel a dollár szerepének megváltozása kapcsán még részletesen foglalkozunk.

4.1.5. A kínai árfolyam-politika hatása az Egyesült Államokra

A mesterségesen alacsony árfolyam több szempontból is sérti az Egyesült Államok érdekeit. Egyrészt közvetlenül olcsóbbá teszi a kínai exportot, másrészt pedig automatikusan alulárazza a kínai beruházások költségeit, ezáltal további tőkét vonz az országba. Ráadásul az Amerikában termelő vállalatok behozhatatlan hátrányba kerülnek, mivel exportjuk relatíve megdrágul. Mindez ismét elsősorban az amerikai kis- és középvállalkozások versenyképességét érinti kritikusan, így ők gyakorlatilag kiszorulnak a hazai piacról a Kínában termelő multinacionális vállalatokkal szemben.

A jüan felértékelése azonban még a leloptimalisabb esetben is csak egy részét oldaná meg a kereskedelmi hiánnyal kapcsolatos problémáknak. A kínai export ettől még versenyképes maradna, ugyanakkor az amerikai cégek piacra jutása előtt az árfolyamon kívül más akadályok is (leginkább mesterséges, adminisztratív jellegű korlátok) állnak, melyekre a tőkeberuházások elemzése kapcsán még részletesen is kitérünk.

Kínai közgazdászok általában határozottan visszautasítják az árfolyam-manipulációval kapcsolatos vádakat, valamint a neomerkantilista gazdaságpolitikára vonatkozó utalásokat. Huang¹¹⁶ ugyan nem vitatja az alulértékelttség tényét, mértékét és fontosságát azonban igen. Véleménye szerint nem szabad egyoldalúan az árfolyamokra leszűkíteni ezt a problémát, sokkal átfogóbb strukturális kérdések állnak a háttérben.

Ráadásul, ha Kína engedne az USA nyomásának és jelentősen (a legkritikusabb értékelések szerint emlegetett akár 40 %-kal) felértékelné a jüant, az bumeráng-effektussal járna az USA-ra nézve is. Ha ugyanis a valutafelértékelés annyira lerontja a kínai vállalatok versenyképességét, hogy nem képesek a korábbihoz hasonló mértékben exportálni, akkor a piaci vákuumba nem az USA vállalatai, hanem a más feltörekvő országok (pl. India) exportja nyomulna be, amelyekkel az adott szegmensekben az Egyesült Államok szintén nem képes versenyezni. Így végső soron nem nőhetne az amerikai munkahelyek száma, ellenben inflációs

---

116 Huang Yiping [2010]: Krugman's Chinese renminbi fallacy. East Asia Forum, March 15

nyomás nehezedne a gazdaságra, ráadásul a kínai export visszaesése, ami a kínai gazdaság egyharmadát adja, drámai mértékben visszavetné a kínai gazdaság növekedését, nem csak belső problémákat szítva, hanem a világpiacon is súlyos gondokat generálva. Elemzők itt joggal mutatnak rá a japán jen 1980-as években kikényszerített mintegy 27 %-os felértékelődésének elmaradt pozitív hatásaira, ami elsősorban az amerikai autóipart lett volna hivatott megvédeni az akkoriban szárnyalni kezdő japán autógyártástól – ennyi év távlatából nyugodtan kijelenthetjük, hogy ezt a célt nem teljesítette, miközben jelentősen hozzájárult japán elvesztett évtizedéhez és az ingatlanpiaci és tőzsdei buborék képződéséhez, ahogy azt már a Pláza egyezmény során kifejtettük.

Másik lehetséges forgatókönyvként Kína exportja továbbra is versenyképes marad, de alacsonyabb profittal és magasabb árakon tud csak exportálni az USA-ba. Ez a fenténél is jelentősebb inflációs nyomást jelentene, emellett a monetáris politika gyors szigorítását tenné szükségessé. A kettő együtt pedig a válságból épp valamelyest kilábaló Egyesült Államok növekedését teljességgel visszavetné.

De nem csak kínai közgazdászok érvelnek amellett, hogy a probléma mesterséges felnagyítása nem segít a valódi közgazdasági összefüggések feltárásában és a kérdések megoldásában. Reisen¹¹⁷, aki az OECD Development Institute kutatási igazgatójaként szinte hetente jelentet meg valamilyen publikációt az árfolyamvitával kapcsolatban, úgy véli, hogy a Balassa-Samuelson hatás játssza a meghatározó szerepet az árfolyam alakulására, és az nagy mértékben az eltérő termelékenységi szintekre vezethető vissza. A modell feltevései szerint a termelékenység javulása a gazdaság fejlődése során a feltörekvő országok egyes ágazataiban eltérő ütemben megy végbe. Mivel az exportra termelő ágazatokról feltételezhetjük, hogy a nagyobb verseny következtében hatékonyabban és jobb termelési struktúrában működnek, így itt gyorsabban javul a termelékenység, azonban az itteni nominális bérnövekedés fokozatosan begyűrűzik a hazai piacra termelő szektorokba is. A bérszínvonal emelkedése pedig az inflációs nyomáson keresztül még a rögzített nominális árfolyam esetén is felértékelheti a valutát, mivel a reál effektív árfolyamot megváltoztatja. Reisen számításai szerint a

---

117 Többek között: Reisen, Helmut [2010]: Global imbalances, the renminbi and poor-country growth, Nov. 10 <http://www.voxeu.org/article/global-imbalances-renminbi-and-poor-country-growth>

vásárló-erő paritáson mért GDP jól magyarázza a jüan árfolyamának alakulását, így a renminbi felértékelődése majd a felzárkózás függvényében várható, a relatív árak módosulása pedig a reálárfolyamon keresztül kiigazítja a kereskedelmi egyensúlytalanságot.

Egy másik elméleti iskola szintén konceptuális alapokon utasítja el az árfolyam-manipulátori megbélyegzést. Song és szerzőtársai¹¹⁸ úgy vélik, hogy bizonyos feltételek mellett (melyek torzítják a pénzpiacokat) egy ország nettó megtakarítását a külföldi valutában felhalmozott tartalékain lehet lemérni. Ehhez felvázolnak egy, a kínaihoz igencsak hasonló gazdasági modellt, vagyis egy félig nyitott gazdaságot, melyben a magánszektor tőke mozgását korlátozzák, míg a központi bank szabadon hozzáférhet a belső tőkepiacokhoz. Azt is feltételezik, hogy szűkösen állnak rendelkezésre hitelek, miközben a GDP nagyon gyorsan növekszik. Ebben a gazdasági környezetben teljesen logikus és optimális gazdaságpolitikai lépés kezdetben leértékelni a nemzeti valutát és pénzeszközöket felhalmozni, majd fokozatosan engedni felértékelődni a valutát. Ez a modell a Balassa-Samuelson hatás által fontosnak tartott termelékenységi növekedés helyett a külföldi valutában felhalmozott megtakarítások csökkenésén keresztül véli úgy, hogy az árfolyamnak középtávon fel kell értékelődnie.

4.1.6. A jüan árfolyamának hatása a világgazdaságra

Szintén gyakori vélekedés, hogy az alulértékelt renminbi nem elsősorban az USA-nak, hanem inkább a fejlődő országoknak kell, hogy fejfájást okozzon. Subramanian szerint alapvetően három, az USA-Kína egyensúlytalanságnál fontosabb kérdés nem kerül előtérbe azáltal, hogy az elemzők nagy része csak erre a relációra fókuszál: egyrészt a kínai gazdaságpolitika tágabb elemzése szükséges a árfolyamkérdés értelmezéséhez, másrészt azt kell megvizsgálni, kik az árfolyampolitika valódi vesztesei, harmadrészt pedig a helyzet rendezése a konfliktus átpolitizálása miatt még nehezebbé válik.¹¹⁹ A fejlődőket érő károkat két csoportra, rövid- illetve hosszú távú problémákra osztja. Az első, hamarabb jelentkező hatás,

---

118 Song, Z. M, Storesletten, K. and Zilibotti, F. [2010]: Growing like China, American Economic Review, pp. 101, 202-241.

119 Subramanian, Arvind [2010]

hogy így a feltörekvő országokba irányuló jelentős tőkeáramlás jó eséllyel túlfűtötté teszi a gazdaságot és eszközbuborék kialakulásához vezet. A hosszabb távon jelentkező, súlyosabb következmény pedig, hogy a fejlődők ezáltal komoly kereskedelmi és növekedési veszteséget szenvednek el.

Subramanian azt is állítja, hogy az árfolyam-politika valódi áldozatai, a fejlődő országok nagyrészt csendben maradnak, mivel Kína egyszerűen túl hatalmas partner számukra. Ennek ugyanakkor ellentmond, hogy a jelentősebb erőt képviselő úgynevezett feltörekvő, E7¹²⁰ országok közül egyre többen és egyre hangosabban illetve összehangoltabban tiltakoznak Peking árfolyam-politikája ellen, követelve az azonnali felértékelést.¹²¹ Ráadásul számos ország (pl Malajzia, Szingapúr vagy Tajvan) saját maga is épp a renminbi alulértékelttségére hivatkozik, amikor hasonló árfolyam-politikát folytat és hasonló mértékű leértékeltséget tart fenn annak érdekében, hogy ne romoljon a Kínával szembeni versenyhelyzetük. Jól látható tehát, hogy Kína nem csak az USA-nak okoz nehézségeket, hanem még ennél is komolyabb kihívás elé állítja a fejlődő országokat, akikkel nem csak árfolyam-politikája, hanem kereskedelem-politikája révén is egyre gyakrabban kerül szembe. Nem csoda, hiszen ezek az országok Kínához képest modernizációs lemaradásban vannak, és Kína óriási volumenű exportja, világpiaci részesedése, valamint a fejlesztéspolitikája leginkább őket szorítja ki a világpiacról.

Másrészt ahogy a már idézett Reisen is említi, „a világ nagyobb, mint Kína és az USA”.¹²² Ha az Egyesült Államok külső adósságát tekintjük, akkor is jól látható, hogy a 2000 és 2008 között felhalmozott 4700 milliárd dollárnyi adósság (ami az éves GDP 47 %-a) „csak” mintegy 30 %-a, azaz 1400 milliárd dollár van Kína kezében. Véleménye szerint a Kínával szembeni nyomásgyakorlásnak elsősorban politikai okai vannak, és miközben az USA kétségbeesetten próbál kilábalni a válságból kapóra jön egy újabb ellenségkép, akit a munkanélküliségért és a nemzetközi versenyképesség csökkenésért felelőssé lehet tenni.

---

120 Emerging 7, az USA több kongresszusi jelentésében és elemzésében is használt kifejezés a BRIC országokat valamint Indonéziát, Mexikót és Törökországot foglalja magában

121 Dyer, Geoff [2010]: Brazil and India join renminbi call, The Financial Times, May 23

122 Reisen [2010]

4.1.7. Meghatározható-e a reális árfolyam?

Az árfolyam alulértékeltségének mértékét a már feljebb érzékeltetett számításbeli – értelmezésbeli nehézségek (nominális árfolyam, vagy reál effektív árfolyam, vásárlóerő paritással, avagy tényező termelékenységgel kell-e magyarázni inkább az eltéréseket stb.) mellett is azért jó néhányan megkísérelték meghatározni. Ezek a becslések azonban nem csak egymáshoz képest, hanem önmagukban is elég széles skálán mozognak. A legnagyobb alulértékeltséget (30 és 50 % közötti értéket) Ferguson és Schularic¹²³ számításai alapján kapjuk, akik a feldolgozóipari béreket vették alapul (tehát nem az árindexszel súlyoztak). Cline és Williamson¹²⁴ (mindketten a Kínát nagy hévvel ostromozó Peterson Institute for International Economics kutatói) egy 29 ország valutáira kiterjedő átfogó kutatásukban, melyben egyensúlyi árfolyamokat próbálnak meghatározni, 20 és 40 % közöttire becsüli a renminbi alulértékeltségének mértékét.

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a fejezet során említett elemzések egy része még azelőtt készült, hogy Peking 2010 júniusában úgy döntött, hogy a dollár helyett egy valutakosárhoz köti a jüant és az eddigi rögzített árfolyam helyett nagyobb rugalmasságot, „irányított lebegtetést” alkalmaz. Kezdetben a napi volatilitás értékét ugyan a korábbiakhoz hasonlóan 0,5 %-ban maximálták (később emelték meg 1 %-ra), azonban míg ezt a jüan 2005 és 2008 között nem használta ki, jelenleg valamelyest erősebben hagyja a nemzeti bank a napon belüli árfolyammozgásokat. Ennek ellenére csak erős fenntartásokkal nevezhetjük az árfolyamrendszert „irányított lebegtetésnek”, mivel a hangsúly továbbra is az irányításon és nem a lebegtetésen van. Az új árfolyam-politika következtében viszont ha lassan és fokozatosan is (egyértelműen utalt is arra a kínai nemzeti bank, hogy a dollárral szembeni erősödést csak nagyon lassan fogja hagyni) a renminbi évente mintegy 7 %-kal erősödött a dollárhoz képest. Az árfolyam-liberalizáció ütemtervét azonban továbbra sem kezeli nyilvánosan a kínai vezetés,

---

123 Ferguson, Niall – Schularick, Moritz [2009]: The end of Chimerica. Harvard Business School Working Paper 10-037. <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/10-037.pdf>

124 Cline, William – Williamson, John [2009]: Equilibrium Exchange Rates, VoxEU.org, 18 June <http://www.voxeu.org/article/estimating-magnitude-excessive-international-imbalances>

mint ahogy azt sem, hogy tervezi-e a jövőben a jüan napi volatilitásának szélesebb sávban való engedélyezését.

Természetesen a fenti erősödési ütem nem elégíti ki Washingtont, így a korábban tárgyalt bilaterális kereskedelmi nyomásgyakorlás, valamint a multilaterális szervezetek (IMF, WTO) bevetése időről időre szóba kerül. Legutóbb az elnökválasztási kampány során, ahol érthető okokból kiemelten fontos kérdést képviselt a Kínával való viszony, hiszen a gazdaságpolitika mellett a biztonságpolitikai kérdéseket is befolyásolja. Az, hogy az Obama adminisztráció mindeddig ellenállt a nyomásnak, hogy árfolyam-manipulátornak bélyegezze Kínát, nem elsősorban ebben a 2010 óta fennálló, évi 7 % körüli felértékelődési ütemben keresendő, sokkal inkább abban, hogy Kína jelentősége jóval túlmutat már a kereskedelmi és pénzügyi partner szerepén, így Washington az árfolyamkérdést (több más korábban erőteljesebben hangoztatott problémával, például az emberi jogok tiszteletben tartása) az utóbbi időben jóval kevésbé feszegeti.

Az USA kongresszusa mellett 2000 óta működő Kína-bizottság¹²⁵, mely évről évre tetemesebb mennyiségű adattal, konkrét ajánlással és szélesebb körű (politikai és biztonságpolitikai témákat is magába foglaló elemzésekkel) látja el a kongresszust, legfrissebb, 2012 novemberében kiadott éves értékelésében érzékelhetően visszább vett a Pekinget árfolyam-politikája miatt élesen bíráló hangnemből. Továbbra is leszögezi, hogy a kereskedelmi és folyó fizetési mérleg kiegyensúlyozásának kulcsa az árfolyam-politika, hiszen az erősebb jüan ösztönözheti Kínát a belső fogyasztás alapú növekedésre való átállásra, és az import iránti kereslet növekedésére. Ugyanakkor azt is megemlíti, hogy a reál effektív árfolyam 2005 júliusa óta 27 %-ot erősödött, melynek pozitív hatásait korábban is hangsúlyozták.¹²⁶ Az IMF Kínáról szóló éves jelentésében is hasonlóan visszafogottabb hangnem jelenik meg: míg korábban „jelentős” alulértékeltségről

---

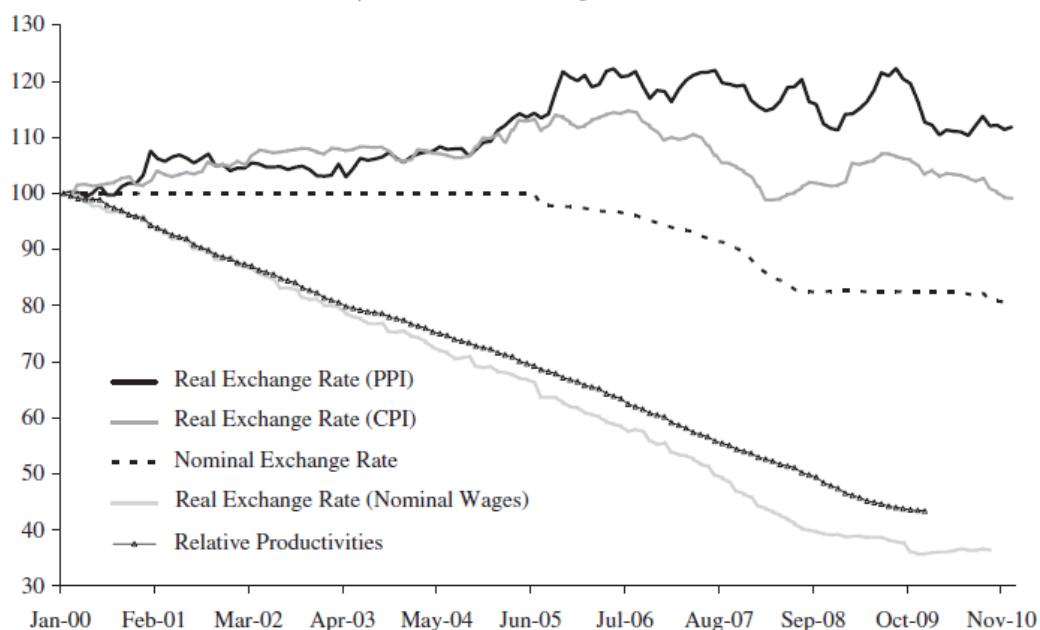
125 US-China Economic and Security Review Commission, www.uscc.gov

126 U.S. Department of the Treasury [2012]: Remarks by Under Secretary on China at the Center for American Progress. Washington, DC: U.S. Department of the Treasury Documents, July 18

beszéltek, ez mostanra már „mérsékeltre” változott.¹²⁷ A fenti hatások érzékelhetőek a csökkenő folyó fizetési többlet (ld. korábban 2. ábra), valamint Kína lassabban növekvő külföldi valutatartalékain keresztül is.

A már említett számításbeli nehézségeket és eltéréseket tökéletesen ábrázolja az alábbi grafikon (6. ábra). Az ábra a 2000 óta eltelt időben mutatja be az árfolyam problémáját, jól érzékeltetve, hogy mekkora különbségeket okoznak egyrészt a módszertani eltérések (vagyis hogy a reálárfolyam számításához mit veszünk alapul: a fekete vonal a termelői árindex (PPI), a szürke a fogyasztói (CPI) alakulását veszi alapul, míg a munkabér alapon számított (alsó szürke vonal) reálárfolyam ettől jól látható eltérést mutat. A két árindex alapú mutató értelmében a reálárfolyam alig változott az oly sokat vitatott évtized során, ezzel szemben a munkabér alapon számított reálárfolyam jelentős erősödést mutat.

6. ábra: A jüan dollárhoz viszonyított nominális és reálárfolyamának változása

Forrás: McKinnon et al. [2012] és IMF

Az árindex-alapú mutatók kapcsán tapasztalható jelentős eltérés okai a kínai inflációban és a hatóságilag szabályozott árakban keresendők. A Balassa-Samuelson modell szerint Kína növekvő versenyelőnyét éppen az árszínvonal

127 International Monetary Fund. People's Republic of China; 2012 Article IV Consultation. Washington, DC: July

emelkedésének, és ezáltal a reálárfolyam erősödésének kellene ellensúlyoznia. Ezzel szemben a fenti ábra azt mutatja, hogy mind a fogyasztói, mind a termelői árindex alapú reálárfolyam alig változott 2000 és 2010 között. A CPI alapú reálárfolyam 2006-ig tartó folyamatos gyengülése a kínai-amerikai inflációs rés növekedésének tudható be, majd a valamelyest szabadabban mozgó árfolyam ezen korrigálni tudott és párhuzamosan az infláció gyorsulásával (2008-ban már 8 %-ot meghaladó kínai inflációról beszélhetünk) a reálárfolyam valamelyest erősödött. A termelői árindex (PPI) alapú reálárfolyam még erősebb leértékelődő tendenciájának a hátterében pedig egyrészt a még mindig rendkívül alacsony termelési tényezőárak állnak. Másrészt pedig a hatóságilag szabályozott árak azon erőforrások tekintetében, melyek a termelés során meghatározó szerepet töltenek be (pl energia- és üzemanyagárak) szintén hozzájárulnak nem csak az infláció féken tartásához, hanem a reálárfolyam gyengüléséhez is. Vagyis a közgazdasági elmélet alapján várt hatás e tekintetben elmarad.

Ahogy a munkaerő-költség alapú reálárfolyam kapcsán már láthattuk, itt viszont nem marad el a várt kiigazító, erősödő hatás. Mindez arra utal, hogy sem a termelői, sem a fogyasztói árak nem emelkedtek olyan mértékben, mint a munkabérek. McKinnon és Schnabl¹²⁸ a kelet-ázsiai térség átfogó vizsgálata kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy a két típusú reálárfolyam közti különbség egyedül Kína esetében ennyire jelentős. Kínában 10 év alatt 70 %-os divergencia alakult ki, míg a kontrollcsoport esetében ez a rés csak 10-20 %-os.

Ezek alapján tehát kijelenthetjük, hogy Kínában a reálkonvergencia nem következett be, és a reálfelértékelődés elmaradása, valamint a (részben ennek is betudható) kínai versenyképesség növekedése bár nem kizárólagos, de fontos tényezőként hozzájárul a kereskedelmi és pénzügyi egyensúlytalanságokhoz.

---

128 McKinnon, Ronald – Schnabl, Günther [2012]: China and Its Dollar Exchange Rate: A Worldwide Stabilizing Influence? The World Economy, January 2012

<http://www.stanford.edu/~mckinnon/papers/j%201467-9701%202011%2001416%20x.pdf>

4.1.8. Az árfolyam-politika és a kínai modell

Ahogy a fejezet elején említettük, nincs konkrét előírás a rugalmas árfolyamokra a washingtoni konszenzus betűje szerint, értelme szerint viszont már igen, mivel a neoliberális gazdaságpolitikának fontos sarokköve az árfolyamok rugalmas alkalmazkodása. E tekintetben azonban nem várható jelentős változás Kína gazdaságpolitikájában: Peking mindenféle külső nyomásgyakorlást és manipulációs vádat azzal utasít el, hogy az árfolyam alakítása kizárólag az ő szuverén joga. Az elemzők és különböző politikai döntéshozók által hangoztatott 30-40 %-os felértékelés egy ütemben nem is lenne kivitelezhető, sőt az USA számára is jelentős alkalmazkodási kényszert és sokkot jelentene. Az viszont valószínű, hogy Washington a továbbiakban is nyomás alatt tartja riválisát, miközben az a fokozatosság elvét követve, a 2010 nyarán bevezetett árfolyam-politikánál maradva lassan engedi valamelyest erősödni a jüant.

Az exportra gyakorolt kedvező hatása mellett az alulértékeltség fontos tényezője a kínai monetáris politika azon céljában keresendő, hogy a társadalmi feszültségek és a tömeges elszegényedés veszélyének mérséklése érdekében Peking enyhítse az inflációs nyomást a gazdaságon. A jegybank ugyanis az árfolyam nominális erősödését folyamatos devizapiaci intervenciókkal akadályozza meg, azonban az így keletkező többlet-valutakínálat az árszínvonal emelkedésén keresztül a reálárfolyam felértékelődését is eredményezné. A reálárfolyam erősödése pedig a hagyományos közgazdasági modellek értelmében a nemzetközi fizetési mérlegre is egyensúlyozó erőként hatna. Ezt a hatást viszont folyamatosan meggátolja a jegybank intervenciója, mellyel az elmúlt években átlagosan havi 40 milliárd dollárt vásárolt a shanghai devizapiacon, ezáltal megduplázva 2008 óta a hivatalos jegybanki devizaállományt.

Másik fontos monetáris politikai eszköz a kötelező tartalékráta emelése, mellyel a jegybank szintén rendszeresen él, ezáltal szintén mérsékelve a jüan túlkínálatát. A hatósági árak, a csak lassan lazuló tőkekorlátozások rendszere, valamint az exportra termelő állami vállalatok számára nyújtott kedvezményes hitelek is mind egy szorosan összefüggő rendszert képeznek, ami ha létezik „kínai modell”, akkor

annak egy fontos elemét alkotják. Az egyre mélyülő világgazdasági integrációval azonban Kína árfolyam-politikája is valamelyest lazulni fog, vagy inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy Peking gazdaságpolitikai mozgástere szűkülni fog e tekintetben.

A kínai gazdaságpolitikának tett ajánlások (pl. Song et.al.)¹²⁹ részben azonban olyan szempontrendszerekből indulnak ki, melyek Kínában jelenleg teljesen rendszeridegenek. Ilyen szempont például a jóléti állam elemeinek kiépítése. Az említett tanulmány jogosan veti fel, hogy a kínai kormány akár egy jóléti államot is kiépíthetne azokból a megtakarításokból, melyeket most alacsony jövedelmű kötvényekbe helyez ki, és ez a szociális háló nem csak az általános életszínvonalat növelné, hanem hozzájárulna a fogyasztások növeléséhez is.

Bár igaz, hogy a kereskedelmi többlet okai között fontos tényező a rendkívül magas kínai megtakarítási ráta, ez azonban csak részben vezethető vissza a jóléti állam hiányára, és az ebből fakadó elővigyázatossági megtakarításokra. Egyrészt, a gazdaság bámulatos fejlődése az elmúlt évtizedekben ugyan 300 millió embert emelt ki a szegénységből, azonban még mindig óriási jövedelmi lemaradás tapasztalható a fejlett világhoz képest, és évtizedekbe telhet, mire az átlagos életszínvonal megközelíti a fejlett országokét. Másrészt a nagyobb megtakarítási hajlandóságnak kulturális okai is vannak, általában is elmondható, hogy az ázsiai társadalmakra nagyobb megtakarítási ráta jellemző.

Összességében tehát elmondható, hogy a fenti tényezők együttesen hatnak a kereskedelmi és folyó fizetési többlet kialakulásának irányába, azonban az árfolyam-politikának kulcsszerepe van Peking gazdaságpolitikai eszköztárában, mellyel a globális versenyképesség javítása mellett a belső gazdasági és társadalmi feszültségeket is igyekszik enyhíteni.

---

129 Song, Z. M, Storesletten, K. and Zilibotti, F. [2010]: Growing like China, American Economic Review, pp. 101, 202-241.

4.2. A jüan, mint nemzetközi valuta és a változó nemzetközi pénzügyi rendszer

Kína gazdasági súlyához még messze nem nőtt fel a nemzeti valutája, különösen, ha annak a világkereskedelemben, a nemzetközi befektetésekben és a tőke-transzferekben betöltött szerepét tekintjük. Dinamikusan és töretlenül növekvő világ gazdasági szerepe azonban fokozatosan felerősíti azokat a hangokat, melyek szerint hamarosan fontos nemzetközi valutává, egyúttal tartalékvalutává válhat a jüan, sőt egyesek (pl. Subramanian [2011]) azt vizionálják, hogy akár 10-15 éven belül kiszoríthatja a dollárt, mint kulcsvalutát ebből a szerepből. Azt természetesen ezek a szerzők sem hallgatják el, hogy mindehhez még jelentős fejlődésre van szükség, többek között a pénzpiacok erőteljes reformjára, a tőkepiac liberalizációjára, illetve a jüan konvertibilitására, ami jelenleg ne mteszi túl valószínűvé, hogy ez a forgatókönyv bekövetkezik.

A kínai valuta nemzetközivé válása egy hosszú folyamat eredménye, ami igazán a 2000-es évek végén kapott lendületet. A gazdasági válság közepette kevesen figyeltek fel arra, hogy 2009-re Kína nem csak egy kötvénypiacot hozott létre, hanem olyan offshore renminbi központokat is, melyek a kínai döntéshozók más intézkedéseivel karöltve nagyban hozzájárulnak a kínai valuta nemzetközi szerepének elősegítéséhez.

A „nemzetközi szerep kiterjesztése/növelése” kifejezés tartalmának megértéséhez először is tisztázzuk, mit értünk pontosan a fogalom alatt. A legkézenfekvőbbnek tűnik az adott nemzeti valuta világkereskedelemben betöltött szerepének (mind a kereskedelmi tranzakciók elszámolási egységeként, mind azok kiegyenlítésének valutájaként) történő szerep növekedése, ami rendszerint együtt jár az adott ország világkereskedelmi súlyának növekedésével. A kettő azért nem fedi teljesen egymást, mert az első esetben elszámolási funkcióban megjelenő valuta nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tranzakció rendezésekor, kereskedelmi funkcióban is megjelenik. Erre és a jüan lehetőségeinek és jelenlegi helyzetének tárgyalására a fejezet későbbi részei során visszatérünk.

A pénz harmadik fő funkciójaként számon tartott tartalékolási funkció egy bonyolultabb kérdéskör, amihez egyrészt a tőkepiacok nyitottsága szükséges. Ez Kína esetében egyelőre nem valósul meg, ugyanakkor óriási potenciált rejt a jövőre nézve és az offshore renminbi piacokon keresztül bevezetett pénzügyi termékek sora arra utal, hogy jelenleg ezen a téren is az a Kínától megszokott kísérleti, „inkubátor” fázis zajlik, amelyben részleges, korlátozott területen és korlátozott funkciókkal bevezetett liberalizációval teszteli azok hatását és vonja le a tapasztalatokat, mielőtt nagyobb lépéseket tenne. A tartalékolási eszköz másik eleme, a nemzetközi pénzügyi rendszerben játszott szerep és a tartalékvalutaként betöltött funkciók egyelőre kevésbé jelennek meg a jüan esetében, a dollár dominálja a pénzügyi rendszert, melynek az USA számára megnyilvánuló előnyeire még szintén kitérünk.

4.2.1. A jüan nemzetközi szerepe és a kínai modell

A kínai modell fontos eleme, hogy a kormány a gazdasági növekedés és stabilitást elősegítő kulcsfontosságú elemként tekint a tőkepiacot és az árfolyamot közvetlenül és közvetetten befolyásoló gazdaságpolitikai intézkedésekre. Ez részben a modell sajátosságaiból és a kiterjedt állami kontrollból fakad, részben pedig abból a tapasztalatból, melyet az 1990-es évek végére ezen a téren még csak nagyon óvatosan nyitó kínai gazdaság szerzett. Az ázsiai válság ugyanis nagyon korlátozottan érintette csupán Kínát, amelyet elsősorban (és jogosan) az akkor érvényben lévő szigorú megkötéseknek és a tőkepiacok zártságának tudtak be. Némiképp meglepő módon nemrég maga az IMF is elismerte, hogy a nyitott piacok nem mindig és feltétel nélkül előnyösek, különösen a fejlődő piacokra nézve, ezzel mintegy utólag is alátámasztva a kínai gazdaságpolitika lépéseit. Mindez azonban lassan és fokozatosan, de egyértelműen változik az elmúlt években,

A renminbi nemzetközi valutává válását nem csupán a jelen dolgozat vizsgálati szempontjai szerint, hanem a folyamat lényegének a megértéséhez is érdemes tágabb kontextusba helyezni. A 2008-as gazdasági válság óta egyértelműen felmerül a nemzetközi pénzügyi rendszer reformjának szükségessége, amit az

egyes szereplők természetesen más-más keretek között kívánnak megvalósítani. Abban azonban viszonylagos egyetértés uralkodik, hogy mindenképpen szükség van a túlzott fizetési egyensúlytalanságok csökkentése mellett a tőkepiacok spekulációk elleni fokozottabb védelmére, valamint az IMF eszközrendszerének bővítésére és kiterjesztésére. Ezek a mindenki által fontosnak vélt reformok azonban még vajmi keveset tesznek a nemzetközi pénzügyi rendszer törékenységének a csökkentésére.

A kínai vezetés úgy véli (és ebben számos szakértő hasonló állásponton van), hogy a kínai fizetőeszköz nemzetközivé válása fontos lépés lehet az egész pénzügyi rendszer stabilitása szempontjából. Hogy csak néhány érvet felsorakoztassunk a lehetséges indokok közül:

1. A kínai valuta nemzetközi kereskedelemben történő széles körű elfogadása csökkenti az árfolyamkockázatokat mind az exportőrök, mind az importőrök számára, ezáltal kiegyensúlyozó tényezőként hat, mivel Kína nem csupán a világ második legnagyobb gazdasága (vásárlóerő-paritáson mérve pedig már a legnagyobb), hanem egyúttal a világkereskedelemből is a legnagyobb részesedéssel rendelkezik.
2. Kína már évek óta a világ legnagyobb valutatartalékait mondhatja magáénak, melynek meghatározó része a jelenleg domináns tartalékvalutában, vagyis amerikai dollárban van.. A renminbi nemzetközi szerepének erősítése egyrészt csökkentené Kína árfolyamkockázatok iránti kitettségét, másrészt csökkentené a dollárfelhalmozás mértékét (sőt hosszabb távon a dollártartalékok abszolút összegét is mérsékelné).
3. A kínai valuta, még ha csak korlátozott mértékben is, de már most is egyfajta de facto tartalékvalutaként funkcionál, anélkül, hogy teljesen konvertibilis lenne, mivel a világ nemzeti bankjainak mintegy 40 %-a az elmúlt években valutatartalékai egy részét már kínai jüanban tartja, ez a kör a jövőben pedig minden bizonnyal csak bővülni fog¹³⁰

---

130 Standard Chartered [2014] p. 16.

A kínai kormány a jelek szerint teljes mértékben elkötelezte magát a jüan nemzetközi szerepének erősítése mellett és a gazdasági ügyekkel foglalkozó harmadik plénum erre vonatkozóan egy hozzávetőleges menetrendet is felvázolt. Ennek egyik első eleme a jüan teljes konvertibilitása, valamint a shanghai különleges gazdasági övezetben a tőkepiac liberalizációja. További (nem ennyire nyilvánosan felvállalt) lépésként tekinthető az offshore renminbi piacok növekedésének elősegítése, mind a kötvénypiacok, mind a valutapiacok tekintetében, valamint a minősített külföldi intézményi befektetők számára biztosított kvóták jelentős növelése, mellyel a kínai (tehát nem offshore) kötvény- és valutapiachoz való hozzáférésüket is jelentősen megkönnyítik.

Ha ennél is mélyebben szeretnénk elemezni, milyen formában folyik a renminbi nemzetközi valutává tétele, akkor a következő öt fő csatornát kell megkülönböztetnünk:

1. A renminbiben denominált folyószámlák terjedésének elősegítése
2. A jüan növekvő használata a nemzetközi kereskedelemben
3. A renminbi befektetési valutaként történő használata és az offshore renminbi-piacok fejlesztése
4. A kínai nemzeti bank és más központi bankok között bonyolított kétoldalú swap ügyletek jüanban történő elszámolása
5. A jüan tartalékvalutaként történő használata

A fenti öt elem egyrészt logikusan egymás után jelent meg Kína eszköztárában, másrészt pedig egymást is erősítve segítik elő a kínai valuta nemzetközi szerepének erősítését. Tekintsük át egyenként, az egyes lépések esetén hol tart jelenleg a folyamat, milyen eredményeket ért el a kínai vezetés és mi várható a jövőben.

4.2.2. Renminbiben denominált folyószámlák

A jüan nemzetközi szerepének erősítésében is, csakúgy, mint általában a gazdasági liberalizáció valamennyi elemének kipróbálásában és átfogó bevezetésében különleges szerep jut Hong Kongnak, illetve az egyes különleges gazdasági övezeteknek. A hong kongi pénzügyi hatóság (HKMA) már 2001 novemberében felvetette, hogy racionális lépés lenne a renmindbiben vezetett lakossági folyószámlák engedélyezése, ezáltal is élénkítve Hong Kong és a „szárazföldi” Kína közti gazdasági és társadalmi köteléket, valamint a bankrendszeren keresztül visszacsatornázni Kínába a a Hong Kongban felhalmozott kínai valutát. Ehhez képest végül csak két évvel később, 2003 novemberében bólintott rá a javaslatra a kínai állami tanács, azzal a megkötéssel, hogy 2004 februárjától kezdődően még csak a hong kongi helyi bankok számára engedélyezték, hogy jüanban nyilvántartott számlákat vezessenek. Ez a lehetőség egészen 2010-ig csak a hong kongi lakóhelyű magánszemélyek számára állt nyitva, a vállalati ügyfelek részére csak ez után vezették be ezt az újítást.

A renminbiben vezetett számlák nagysága és összértéke különösen a gazdasági válság, illetve a vállalatok számára megnyitott lehetőség óta pörgött fel jelentősen: az elmúlt alig több, mint 5 év alatt több, mint hússzorosára nőtt, a 2009 eleji 54,4 milliárd jüan értékről 2014 októberére már átlépte az 1100 milliárd jüant.¹³¹ A növekedés oka kezdetben a kínai valuta előbb-utóbb szükségszerűen bekövetkező erősödésére vonatkozó piaci várakozásokra, később pedig a vállalati ügyfelek ugrásszerű növekedésére, valamint a kereskedelmi tranzakciók egyre inkább jüanban történő denominálására vezethető vissza. Mindez egyúttal hozzájárult ahhoz, hogy Hong Kong a jelenlegi legnagyobb offshore renminbi piaccá nője ki magát, melyre a harmadik pont vizsgálata kapcsán még visszatérünk.

A fenti változásokkal együtt sem tekinthető azonban még ez az első lépés sem teljesen befejezettnek. A renminbi-folyószámlákra és az offshore piacokra is érvényesek még jelenleg is bizonyos korlátozások. Ilyen például, hogy a hong

---

131 Hong Kong Monetary Authority [2014]: Hong Kong, The Premier Offshore Renminbi Business Centre, p.5. <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-functions/monetary-stability/rmb-business-in-hong-kong/hkma-rmb-booklet.pdf>

kongi lakhellyel rendelkező magánszemélyek napi átváltási limitjét 20000 jüanban határozták meg, míg a nem hong kongi illetőségű magánszemélyek és cégek jüan átváltásra vonatkozó napi felső korlátját is csupán 2012 augusztusában szüntették meg. Emellett a hong kongiakra nézve érvényben van még egy 80000 jüanban meghatározott napi átutalási korlát is. Bár a kormányzat céljai ezen a téren egybeesnek a hong kongi bankok által megfogalmazott igényekkel, miszerint ezeket a korlátozásokat hosszabb távon célszerű lenne teljesen eltörölni, mindez a kínai modellben megszokott óvatossággal és fokozatosan valósul csak meg.

4.2.3. A jüan használata a nemzetközi kereskedelemben

Míg korábban jellemzően dollárban és kisebb mértékben euróban történt a kereskedelmi tranzakciók nyilvántartása és rendezése, az utóbbi időkben ezen a téren is jelentős változás történt és várhatóan még dinamikusabb átalakulásoknak nézünk elébe. Mindez egyrészt egy spontán folyamat része, amelyben Kína növekvő világ gazdasági súlya mellett az játszik elsődleges szerepet, hogy Kína jelenleg a világ legnagyobb exportőre és legnagyobb riválisa, az Egyesült Államok után a második legnagyobb importőre, a nemzetközi kereskedelemben betöltött súlyát és a dinamikusan növekvő szerepét is jól érzékelteti, hogy 2001 és 2013 között átlagosan évi 19,1 százalékkal nőtt a kínai külkereskedelem volumene, amely 2013 végén megközelítette a 4200 milliárd dollárt¹³². Ezzel párhuzamosan nőtt a renminbi nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepe is, míg 2011-ben a kínai kereskedelem mindössze 7 százaléka zajlott az ország nemzeti valutájában, 2013 végére ez az érték már megduplázódott és azóta is dinamikusan növekszik¹³³.

Másrészt a kínai kormány nagyon is tudatos és fokozatos politikát folytat ezen a téren is. A renminbi nemzetközi kereskedelemben történő bevezetését a tőlük megszokott kísérleti jelleggel először néhány különleges övezet importőrei számára¹³⁴ engedélyezték 2009 júliusában, és csupán a Hong Kongból, Makaóról valamint az ASEAN országokból érkező import esetében. Miután a bevezetés

---

132 WTO Statistics [2014],
<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=CN%2cUS>

133 People's Bank of China [2014]: Financial Statistic Report, Beijing, PBOC

134 Shanghai, Guangzhou, Shenzhen, Zhuhai és Dongguan hagyományosan élvonalnak számítanak a különféle gazdasági reformok bevezetése szempontjából, ezek egyúttal a legdinamikusabban fejlődő régiói is Kínának, ide koncentrálódik mind a lakosság, mind a termelés és az export igen jelentős része.

zökkenőmentesnek és sikeresnek bizonyult, a program egy évvel későbbi felülvizsgálatakor kiterjesztették a renminbi használatának lehetőségét összesen 20 (tehát a legtöbb keleti parti és a nemzetközi kereskedelembe élenken bekapcsolódó) régió importőrei és bizonyos kijelölt exportőrei számára, illetve az egész világgal folytatott kereskedelemre.

A kínai valuta használata egyértelmű előnyökkel jár a kínai vállalatok számára, hiszen így elkerülhetik árfolyamkockázatokat és a külföldi valuta átváltásának költségeit. Ugyanakkor a külföldi vállalatok számára is jelenthet előnyt, ha renminbiben kereskednek, a kínai nemzeti bank felmérései szerint jobb feltételeket és akár 3 százalékkal kedvezőbb árat tudnak kialkudni, amennyiben felajánlják, hogy a jüant használják a tranzakciók kiegyenlítésére.

Érdemes megvizsgálni azt is, hogy mely régiókkal folytatott kereskedelem kapcsán játszik a legjelentősebb, valamint a legdinamikusabban növekvő szerepet a jüan. Az n. ábra adatai alapján világosan kirajzolódik, hogy a kettő egybeesik, mert míg a korábbi években jellemzően az eurózána és az ASEAN országaival sikerült legnagyobb arányban jüanban megállapítani és rendezni a kereskedelmi tranzakciókat, addig 2013-ra a közel-keleti és észak-afrikai régióval dinamikusan mélyülő gazdasági kapcsolatok eredményeként ez most már erre az országsoportra jellemző.

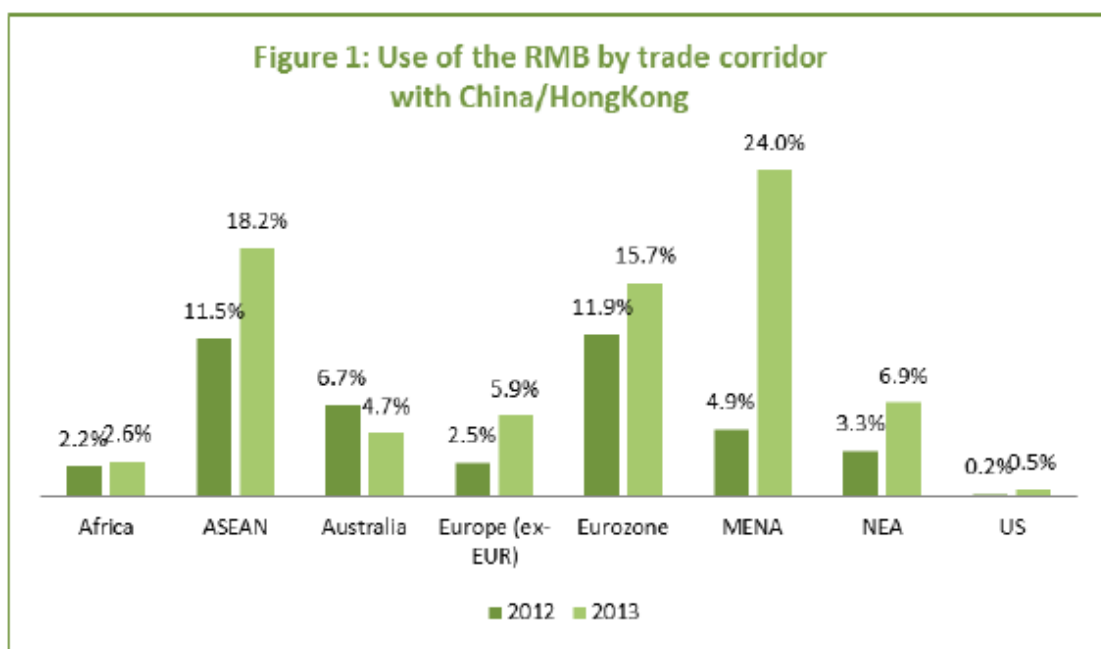
Ha az adatok mögé tekintünk, mindez egyáltalán nem érhet meglepetésként, mivel a régió egyrészt kulcsszerepet játszik Kína csillapíthatatlannak tűnő nyersanyagéhségének a kielégítésében, hogy csak néhány adatot említsünk: a kínai kőolajimport csaknem $\frac{3}{4}$ -e a Közel-Keletről származik és Kína kereskedelmi volumene a régióval az elmúlt két évtizedben 50-szeresére nőtt, 2013-ra meghaladva a 300 milliárd dolláros értéket¹³⁵. Másrészt viszont messze nem csupán a nyersanyagigény áll a gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésének hátterében, Kína ugyanis folyamatosan új piacokat keres termékeinek, emellett beruházóként (főként az építőiparban) is hangsúlyosan megjelenik a régióban,

---

135 Liu, Ted C.[2014]: China's Economic Engagement in the Middle East and North Africa – Analysis <http://www.eurasiareview.com/27012014-chinas-economic-engagement-middle-east-north-africa-analysis/>

továbbá egyre jelentősebb a Kína felől érkező turistaforgalom szerepe is a Közel-Kelet gazdaságaiban, míg az a tény, hogy kínai bankok sora nyit bankfiókokat az Öböl-menti monarchiákban, szintén arra enged következtetni, hogy jelentős tőkeforgalom kapcsolható a régióhoz. Mindehhez fontos még hozzátennünk, hogy Kína a már tárgyalt „kínai modell” szuverenitáshoz és be nem avatkozáshoz kapcsolódó elemeként az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval ellentétben nem törekszik semmiféle politikai kondicionalitásra a gyümölcsöző gazdasági kapcsolatokért, befektetésekért cserébe. Mindez egyértelműen arra ösztönzi a régió országait is, hogy racionális érdekeik mentén diverzifikálják politikai és gazdasági elkötelezettségeiket, melyhez Kína kiváló partnernek bizonyul.

7. ábra: Kína/Hong Kong renminbiben denominált kereskedelmi tranzakciói régiók szerinti lebontásban

Forrás: SWIFT MT103 tranzakciók alapján Standard Chartered [2014] számítások

A 7. ábra ugyanakkor kiválóan érzékelteti azt is, hogy az Egyesült Államokkal szemben Kína egyelőre nem tudja érvényesíteni azt az igényét, hogy a kereskedelmi tranzakciók elszámolása jüanban történjen.

Van azonban még egy fontos potenciális szövetséges a közel-keleti és afrikai országokon kívül, aki hozzásegítheti Kínát a jüan nemzetközi szerepének jelentős erősödéséhez: ez pedig a jelenleg nyugati szankciókkal sújtott Oroszország,

amellyel közös érdekviszonyai elsősorban az aktuális fejlemények és szorosabbnak tűnő kapcsolatok miatt kerültek a figyelem középpontjába. Bár természetesen a 2018-ra megvalósuló orosz gázvezetékéről szóló szerződés aláírását például hosszabb előkészítő munka és tárgyalások kellett megelőzzék, az időzítés nyilván nem véletlen. Korábban is minden jel arra utalt viszont, hogy a két ország az USA gazdaságának bizonyos szempontokból együttesen jelenthet kihívást. Kevésbé figyelt fel a világ például arra az igen jelentős fejleményre, hogy 2010 novembere óta Kína és Oroszország hivatalosan is elhagyta az amerikai dollárt kétoldalú kereskedelmi kapcsolataiban áttérve a rubelre és a jüanra, 2011 decemberében pedig Japánnal történt meg ugyanez, miközben a régió más országaival (Vietnam, Thaiföld) is hasonló megállapodások kötöttek¹³⁶.

A kínai valuta kereskedelmi szerepe a jövőben várhatóan még inkább erősödni fog. Egyes becslések szerint a kínai külkereskedelem volumene 2020-ig megduplázódhat, melyből addigra már 28-30 % körüli értéket érhet el a jüanban kiállított számlák, és a jelenlegi érték mintegy négyszeresét, 3000 milliárd dollárt a jüanban kiegyenlített tranzakciók aránya (a kettő közt most is megfigyelhető eltérés, ennek okaira még visszatérünk)¹³⁷. Ez globális összehasonlításban azt jelenti, hogy a renminbi világkereskedelmi részaránya a jelenlegi (pontosabban 2014 márciusi) 1,62 %-ról 3 % fölé nőhet, amivel a mostani 7. helyéről a 4. leggyakrabban használt valutává léphet elő, megelőzve ezzel a japán jent, de a kanadai és az ausztrál dollárt is (lásd 8. ábra).

---

136 Kramer, Andrew A. [2010]: Sidestepping the US Dollar, a Russian Exchange Will Swap Rubles and Renminbi. The New York Times, 2010. dec. 14.

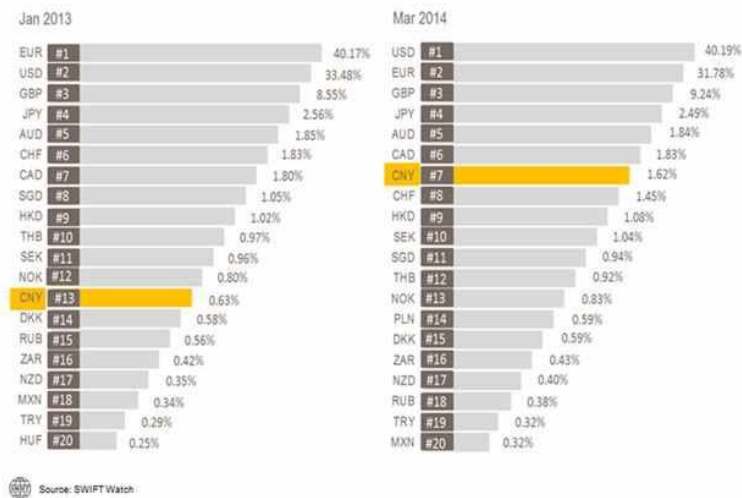
Bloomberg [2013] China, Japan to Back Direct Trade of Currencies

137 Standard Chartered [2014]: RMB Roadmap, p. 10. <https://www.sc.com/en/resources/global-en/pdf/Research/RMB-Roadmap-SC-branded.pdf>

8. ábra: A renminbi használata a kereskedelmi tranzakciókban

RMB as world payments currency in value

Customer initiated and institutional payments. Inbound + Outbound traffic. Based on value.

Forrás: SWIFT adatok

A fenti bővülésnek azért is van óriási jelentősége, mert ez egyértelműen magával hozza a jüan tartalékvalutaként betöltött funkciójának is az erősödését. Az IMF devizatartalékok összetételére vonatkozó jelentéseiben (COFER)¹³⁸ is a világkereskedelemben használt hét leggyakoribb valutát jelöli meg a nemzeti bankok számára hivatalos tartalékvalutaként, és ebbe a körbe a jüannak a teljes konvertibilitás elérése után minden esélye meglesz bekerülni.

A külkereskedelem kapcsán az egyik kulcskérdés, hogy Kína mennyire tudja a jüan irányába terelni az árupiacokat. Kína importjának mintegy harmadát a nyersanyagok teszik ki, ebből is a négy legjelentősebb termékcsoporthoz (vasérc, szén, kőolaj, szója) a behozatal 20 %-áért felel. A világ árupiacain azonban a kereskedelem döntő részben dollárban történik, és az Egyesült Államok nyilvánvaló érdeke, hogy ez a helyzet hosszú távon is fennmaradjon. Kína helyzetét erősítheti ugyanakkor a világ legnagyobb szén- és második legnagyobb kőolajimportőreként fennálló alkupozíciója, az oroszokkal nemrég megkötött gázszállítási szerződés, valamint a GCC-vel egyre szorosabbá váló gazdasági kapcsolatrendszere, melyben az is figyelemre méltó, hogy az öbölmenti országok

egyre nagyobb arányban vásárolnak kínai államkötvényeket is, vagyis több fronton is hajlandónak mutatkoznak növelni a jüannal szembeni kitettségüket.

4.2.4. A jüan, mint befektetési valuta és az offshore renminbi piacok szerepe

Bár az eddigiek alapján láttuk, hogy a renminbi nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepe töretlenül erősödik, a világgazdaság Kínán kívüli szereplői továbbra is jellemzően nem jüanban, vagy jüanban denominált értékpapírokban tartják a megtakarításaikat, hanem átváltják azokat amerikai dollárra vagy a saját nemzeti valutájukra. A kínai tőkepiacok zártsága miatt egészen az utóbbi évekig nem is lett volna lehetőségük erre, azonban Peking teljesen logikus módon igyekszik most már különböző renminbiben denominált befektetési lehetőségekkel is erősíteni a jüan nemzetközi szerepét.

Ennek egyik elemeként a Kínán belüli, úgynevezett „onshore” tőkepiacok fokozatos és kontrollált megnyitása figyelhető meg a külföldi befektetők részére. 2013 végére a kínai kormány már 1000 milliárd jüanra emelte a Kínán kívüli befektetők számára meghatározott kvótákat, ezáltal a becslések szerint a külföldi tulajdonú befektetési eszközök aránya 2014 végére elérte a 4-5 százalékot, szemben az egy évvel korábbi mindössze 1 százalékkal¹³⁹, ezzel párhuzamosan pedig zajlik a külföldi közvetlen beruházásokra vonatkozó kvóták feloldása is. Ez természetesen még mindig elég alacsonynak számít, azonban összhangban az aktuális, 12. öt éves tervvel, mindez jelentősen nőni fog a következő években, így 2020-ra, más becslések szerint¹⁴⁰ már akár 2017-18-ra teljesen nyitottá válhat a kínai tőkepiac.

Ennél is izgalmasabb azonban jelenleg az úgynevezett offshore renminbi piacok szédületes ütemű fejlődése¹⁴¹. A négy legjelentősebb központban – Hong Kong,

---

139 Standard Chartered [2014] p. 12.

140 HSBC [2014] David Bloom: The RMB as an International Currency
<http://www.rmb.hsbc.com/viewpoints#the-rmb-as-an-international-currency>

141 Az onshore és az offshore renminbi megkülönböztetésére használt hivatalos rövidítés a CNY ill. CNH.

London, Singapúr és Taiwan tartozik ide – a teljes renminbiben denominált eszközérték (beleértve a betéteket, kötvényeket és a hitelállományt is) 2014 végére 2500 milliárd jüan fölé emelkedett, szemben az öt évvel korábbi gyakorlatilag elenyésző értékkel. Ez éves szinten 24-78 %-os növekedési ütemet jelentett az elmúlt években, ezáltal mindössze 3 év alatt túlszárnyalva olyan regionális jelentőségű piacokat, mint például a japán „szamuráj” kötvénypiac¹⁴².

Az offshore piacok szárnyalásához az utat az úgynevezett „dim sum”¹⁴³ kötvények bevezetése nyitotta meg, melyek a Kínán kívüli, de jüanban denominált kötvényeket jelentik. A szokott helyen, Hong Kongban került sor először ezek kibocsájtására 2007 júliusában, meglehetősen kontrollált körülmények között, erre utal többek között, hogy csak az egyik állami nagybank, a Kínai Fejlesztési Bank volt jogosult erre. A kezdeti jelentéktelen piac igazi növekedésnek 2010-11 körül indult, amihez hozzájárult, hogy 2009-ben Peking a Hong Kongban működő pénzügyi intézetek számára is engedélyezte, hogy dim sum kötvényt hozzanak forgalomba, emellett 2010 augusztusától megindult a vállalati kötvénykibocsájtás is, októberben pedig már egy nemzetközi intézmény, az Ázsia Fejlesztési Bank dim sum kötvények 1,2 milliárd jüan értékben történő kibocsájtásával emelt tőkét.

Kína különböző programokkal segíti (és egyúttal kontrollálja), hogy a külföldi befektetők hozzáférhessenek a kínai értékpapír-piacokhoz.. Az egyik ilyen reform (QFII – Qualified Foreign Institutional Investor) lehetővé teszi a külföldi befektetőknek, hogy dollárt hozzanak be Kínába, majd átváltsák (onshore) és az így szerzett jüant helyben befektessék. A másik fő program, az RQFII (Renminbi Qualified Institutional Investor) az offshore renminbi Kínába történő behozatalát és befektetését engedélyezi. Mindkét program lehetővé teszi a külföldi befektetők számára, hogy a kínai értékpapírpiacon szabályozó bizottság (China Securities Regulatory Commission – CSRC) által jóváhagyott pénzügyi eszközök széles tárházából válogasson, ide értve a tőzsdén bejegyzett részvényeket, kötvényeket

---

142 Szamuráj kötvénypiacnak nevezik a nem japán vállalatok Tokióban kibocsátott, japán jüanban denominált kötvényeit.

143 A „dim sum” egy hong kongi tésztáétel neve, utalva ezzel arra, hogy a kötvények eredetileg csak ott voltak elérhetőek, ma már azonban ez igaz a többi offshore renminbi piacra is. Ugyanakkor továbbra is létezik kizárólag az egyéb offshore központokra használatos más elnevezés, pl. „Lion City” kötvények a szingapúri, vagy „Formosa kötvények” a taiwani piacokra.

(jelenleg a shanghai és a shenzeni tőzsdék tartoznak ide), a bankközi kötvénypiacon megtalálható fix hozamú termékeket, részvénytőzsdéi indexeket, és egyéb határidős pénzügyi termékeket. Az RQFII program résztvevői emellett jogosultak kezdeti nyilvános ajánlattételre és átváltható kötvények vásárlására, valamint részvények kibocsátására és átruházására is. Az egyelőre erős központi kontrollt azonban a CSRC engedélyezési eljárása mellett jól jelzi az is, hogy a befektetési kvótákat az állami devizahivatalnak (State Administration of Foreign Exchange – SAFE) is jóvá kell hagynia, a bankközi kötvénypiachoz való hozzáféréshez ezen felül pedig még a kínai központi bank (PBOC) hozzájárulása is szükséges.

A külföldi tulajdonú kínai kötvények még a fenti programoknak köszönhetően is éppen hogy csak érzékelhető arányt képviselnek (2014 végén mintegy 4-5 %-ot a teljes kínai piacon), azonban a Hong Kongon kívüli offshore központok 2013-as megnyitásával jól látható dinamikus növekedés indult el (egy év alatt több, mint kétszeresére nőtt a piac), illetve a kínai gazdaságpolitika részéről is egyértelmű az elkötelezettség a további kontrollált, de egyenletes kvótanövelésre. Így joggal feltételezzük, hogy a következő években robbanás fog bekövetkezni ezen a téren, ami egyértelműen a renminbi nemzetközi szerepének további erősödését fogja magával hozni.

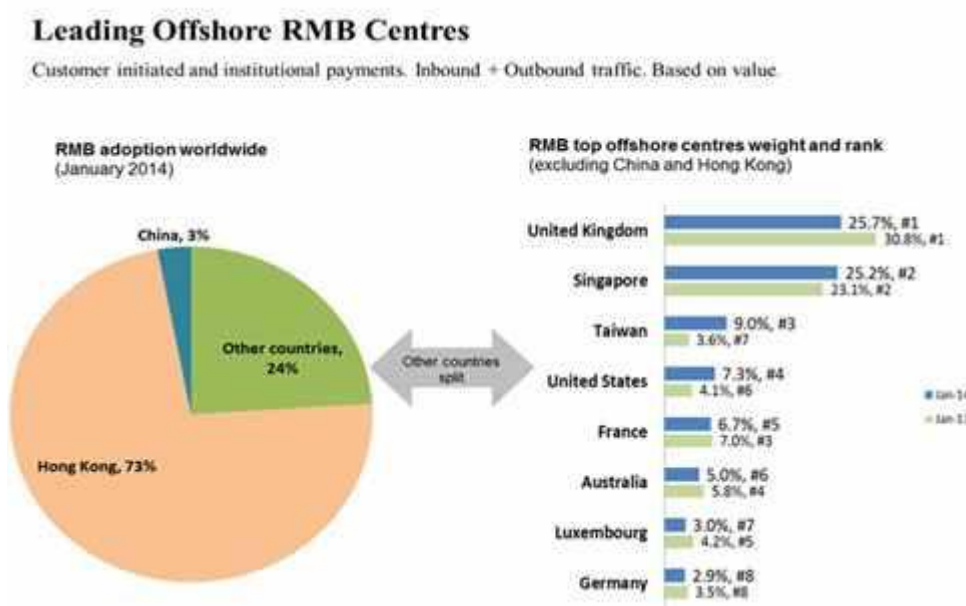
Az offshore központok kiemelkedő szerepét a folyamatban az is bizonyítja, hogy a teljes globális renminbi-kereskedés maximum harmada zajlik „onshore”, míg a kétharmada az offshore piacokon. Egy offshore központ életre hívásához hasznos lehet egy elszámolási bank kialakítása, bár ez nem elengedhetetlen követelmény. A gyakorlatban ugyanakkor azt látjuk, hogy nagyban felpörgött az offshore piacok forgalma a klíringbankok létrehozásával. A függelék .... táblázat a legfontosabb offshore központok szolgáltatásait, előnyeit, célpiacait hasonlítja össze 2013 év végi adatok alapján.

Ebből kitűnik, hogy a különböző offshore piacok valamelyest eltérő portfólióval dolgoznak, melyek között általában szerepelnek lakossági és üzleti banki szolgáltatások, devizaügyletek, elsődleges és másodlagos értékpapír-piaci kereskedés, különböző határidős és opciós ügyletek, RMB-ben denominált

értékpapírok, illetve általánosságban a júanban történő nemzetközi kereskedelem elősegítése, ugyanakkor nem teljesen fedik egymást a tevékenységek, és az RQFII kvóta tekintetében is jelentős különbségek vannak, legfőképp a legrégebb offshore RMB központ, Hong Kong javára. Emellett a főbb előnyök és a megcélzott piacok szempontjából is különbségek figyelhetők meg, mert míg Hong Kong a szoros kínai gazdasági kapcsolataiból és a kínai gazdaságpolitika számára jelentett „inkubátor”-szerepéből tud profitálni, addig Szingapúr a világ harmadik legnagyobb devizakereskedési központja, jelentős vagyonkezelési és privátbanki szolgáltatásokkal, London pedig az európai piacokhoz való közelségével, eltérő kereskedési időzónájával és hagyományosan erős pénzügyi központként szerzett jelentős tapasztalatával tűnik ki. Azzal pedig, hogy az offshore renminbi piacokért gyakorlatilag verseny zajlik Európa különböző pénzügyi központjai között is (pl. Párizs is feliratkozott a listára 2014 első negyedévében szerzett 80 milliárd júanos RFQII kvótájával), sőt az egyes bankok között is élénk verseny folyik az ügyfelekért (mindez kitűnik pl. az HSBC és a Deutsche Bank különböző kiadványaiból, elemzéseiből, online felületeiből stb.) egyértelművé válik, hogy ezen offshore piacok robbanásszerű növekedését és általában véve is a júan nemzetközi szerepének erősödését prognosztizálja valamennyi gazdasági szereplő.

A különböző offshore RMB központokon keresztül bonyolított tranzakciók 2014 eleji nagyságát az alábbi kördiagram érzékelteti – mindez nem áll messze az összesített (dim sum kötvényeket, határidős ügyleteket stb is figyelembe vevő) sorrendjüktől és arányuktól sem, bár különösen London és Szingapúr jelentős fejlődésnek indult az utóbbi alig több, mint egy év során.

9. ábra: A világ legnagyobb offshore renminbi központjai

Forrás: SWIFT

A kínai pénzpiacok a fentiekkel együtt is még mindig erős állami kontroll alatt állnak, ugyanakkor megfigyelhető a nyitás és a hosszú távú átalakulás sok tekintetben. A liberalizáció egyik fontos lépéseként 2014 áprilisában döntöttek a hong kongi és a shanghai-i tőzsde összekapcsolásáról, valamint külföldi hedge fund-ok számára is engedélyezték, hogy befektessenek a szárazföldi Kínában.

4.2.5. Kétoldalú RMB swap ügyletek a kínai nemzeti bank és más központi bankok között

Az előző két ponthoz rendkívül szorosan kapcsolódik a fenti eszköz. Ameddig ugyanis a jüan nem válik teljesen konvertibilis valutává, az offshore RMB piacok felett ott lebeg a likviditási problémák veszélye. Ez pedig kockázatosabbá teszi a renminbiben denominált eszközöket a befektetők szemében, így logikus, hogy a kínai nemzeti bank ezeknek a kockázatoknak a mérséklésében érdekelt, melyre a bilaterális swap ügyletek jó lehetőséget biztosítanak.

A kínai központ banknak eddig 24 ország központi bankjával mintegy 2550 milliárd jüan értékben írt alá bilaterális renminbi swap megállapodást. Az egyezményeket jellemzően 3 éves időtartamra kötik, melyeket lejártukkor eddig kivétel nélkül meghosszabbítottak.

Ezek a megállapodások jelentősen eltérnek a FED és más központi bankok közötti szerződésektől, melyek csak válság és szükséghelyzet esetén biztosítanak plusz likviditást, míg a PBOC egyezményei egyértelműen a jüan globális kereskedelmi és befektetési szerepének megerősítését célozzák. Ezen a téren az egyik legjelentősebb közelmúltbeli fejlemény, hogy miután 2013 júniusában Nagy-Britannia az első G7 országgént csatlakozott a hivatalos jüan swap egyezménnyel rendelkezők egyre bővülő köréhez, 2013 októberében már az Európai Központi Bank is hasonló szerződést kötött. Az egyelőre 350 milliárd renminbi értékű megállapodás gyakorlati jelentősége sem elhanyagolható, hiszen az EU számára Kína az Egyesült Államok utáni legjelentősebb exportpiacot jelenti, emellett szimbolikus értékű is, mivel két fontos nemzetközi valutáról, az euróról és a jüanról van szó. Az ECB-vel aláírt megállapodás ezidáig a legnagyobb értékű a hong kongi után, és az eurózóna valamennyi tagja számára hozzáférhető a tagállam központi bankján keresztül.

4.2.6. A kínai jüan, mint tartalékvaluta

A fenti lépések mind elengedhetetlenül szükségesek a jüan tartalékvalutává válásához, egyúttal azt is jelzik, hogy a kínai gazdaságpolitika nagyon is tudatosan készíti nemzeti valutáját erre a szerepre és meghatározott forgatókönyv mentén folyamatos lépéseket tesz ebbe az irányba. A kínai valuta nagy utat tett meg már eddig is, melyet jól jelez, hogy 2014 végére 30 ország valutatartalékai között jelent meg a jüan, melyek között egyaránt találunk fejlődő országokat és fejlett államokat is. Renminbiben denominálja tartalékvalutájának egy részét például Malajzia, Thaiföld, Nigéria, Ausztrália, Dél-Afrika, Dél-Korea, de 2014 októbere óta az Egyesült Királyság is, sőt Oroszország és az Európai Központi Bank is kinyilvánította már ebbéli a szándékát.

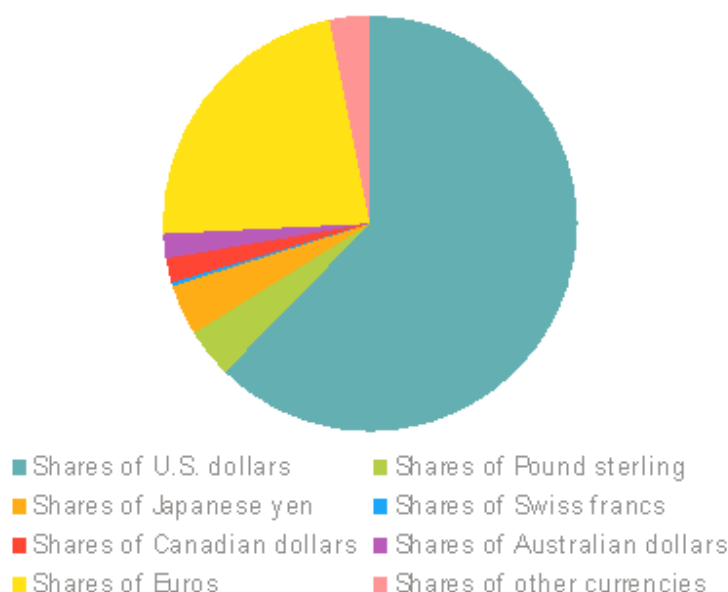
A jüan tartalékvalutaként történő elterjedéséhez viszont a washingtoni konszenzus egyik kritikus elemét, a tőkepiacok liberalizációját még meg kellene valósítani. Az előzőekben tárgyalt eszközökkel, programokkal együtt is a kínai tőkepiac erősen zártnak mondható és szoros állami felügyelet alatt áll. Érzékelhető viszont, hogy lenne az aktuális határok közé szorított mértéknél sokkal élénkebb kereslet a kínai úgynevezett „onshore” kötvények iránt is. A PBOC adatai alapján jelenleg a kínai

bankközi kötvénypiacon a külföldi befektetők számára engedélyezett 600 milliárd jüanos kvóta mintegy fele van külföldi központi bankok, a másik fele pedig szuverén befektetési alapok tulajdonában¹⁴⁴. Mindkét részről lenne bőven igény a kvóták emelésére, illetve általában is a kínai tőkepiacok és befektetési lehetőségek szélesebb körű megnyitására.

Az előzőekben tárgyalt folyamatok és kétségkívül óriási fejlődés ellenére a jüan szerepe tartalékvalutaként még mindig elenyésző, világ szinten 1 % körül mozog. Ehhez képest az amerikai dollár valamelyest csökkenő, de még mindig egyértelműen domináns, 62,32 %-os, vagy az euró 22,62 %-os aránya elérhetetlen távolságnak tűnik (lásd 10. ábra).

10. ábra: A világ tartalékvalutáinak megoszlása 2014 3. negyedévében

Forrás: IMF COFER (Composition of Official Foreign Exchange Reserves) 2015

144 A kínai gazdaság erejét többek között a szuverén befektetési alapok (Sovereign Wealth Funds – SWF) nagyságán is lemérhetjük, hiszen ez olyan elkülönített nemzeti vagyonállományt jelent, melyet az adott állam semmilyen más célra nem kíván használni, csak profitképzésre. Globális viszonylatban pedig egyértelműen Kína rendelkezik a legnagyobb ilyen vagyonnal – amennyiben összesítjük a legnagyobb kínai SWF-ok, tehát a China Investment Corporation, a SAFE Investment Company, a Hong Kong Monetary Authority Investment Portfolio, a National Social Security Fund és a China-Africa Development Fund vagyonát, melyek közül négy külön-külön is a legnagyobb tízbe tartozik globálisan. Kína ezen a téren még az olajmonarchiákat is messze megelőzi.

<http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>

4.2.7. A jüan, mint referenciavaluta

A kínai kormány menetrendjéből kimaradt a pénz egyik fontos nemzetközi funkciója, hogy mennyiben jelent más valutáknak referenciát, milyen mértékig mozognak együtt vele, extrém esetben ez akár azt is jelentheti, hogy teljesen hozzákötik saját nemzeti valutájukat (vagyis horgonyvalutaként funkcionál). A renminbi szerepének növelését célzó plénium ülésein azonban ez nem véletlenül nem került szóba, mivel a kormány tudatos gazdaságpolitikával ezt a területet csak közvetetten tudja befolyásolni. Az árfolyam együttmozgása ugyanis a mélyülő gazdasági, és főként kereskedelmi kapcsolatok hatásaként alakul ki.

Természetesen a dollár szerepe a legjelentősebb ezen a téren is, de a régióban a japán jen ilyen hatása sem elhanyagolható. Subramanian és Kessler ugyanakkor megállapítja, hogy Délkelet-Ázsiában már most is egy renminbi tömb van születőben, mivel a régió 10 valutájából 7 jóval szorosabban követi a jüan árfolyamának változását, mint a dollárét (ez az „szorosabb követés” számításaik szerint 40 %-kal jelent nagyon együttmozgást).¹⁴⁵ Történelmi párhuzamot vonva a jen 1980-as évek végén – 1990-es évek elején játszott szerepével, amikor is a japán valuta részesedése a régió kereskedelmében 22,5 %-ot tett ki, ami arányaiban hasonló, mint a jüan jelenlegi aránya (2012-ben 24,4 %), arra a megállapításra jutnak, hogy míg a jen sosem játszott meghatározó szerepet a régió valutaárfolyamainak mozgásában, addig a jüan esetében ez kialakulóban van, vagyis minden esélye megvan a kínai valutának arra, hogy akár 10-15 éven belül meghatározó nemzetközi valutává váljon, természetesen amennyiben végrehajtják az ehhez szükséges tőkepiaci és konvergenciához vezető reformokat.¹⁴⁶

4.3. Milyen előnyöket és hátrányokat jelent a tartalékvaluta a kibocsájtó ország számára?

Már önmagában az a tény, hogy minden jelentősebb gazdasági erőt képviselő ország ill. gazdasági integráció (az eurozóna esetében) törekszik arra, hogy saját valutájának nemzetközi szerepét, azon belül is tartalékvalutaként betöltött

---

¹⁴⁵ Subramanian – Kessler [2012]

¹⁴⁶ Annyit meg kell jegyezni, hogy Subramanian jellemzően az inkább optimista Kína-elemzők közé tartozik.

funkcióját erősítse, azt sejteti, hogy ennek előnyei felülírják az esetleges hátrányokat, mind gazdasági, mind politikai szempontból. Azonban röviden vizsgáljuk meg, hogy melyek ezek a főbb előnyök és kockázatok, hátrányok, valamint számszerűsítsük mindezt az Egyesült Államokra és a dollárra vonatkoztatva. Összefoglalásképpen egy táblázatba gyűjtöttük a legjellemzőbb pozitívumokat és negatívumokat (1. táblázat).

1. táblázat: A tartalékvaluta előnyei és hátrányai

Előnyök	Hátrányok
Alacsonyabb tranzakciós költségek	Valutafelértékelődés
Seigniorage	Külső korlátok, kényszerek
Makroökonómiai rugalmasság	Gazdaságpolitikai felelősség
Politikai és gazdasági	
Soft power, tekintély	

Az egyes elemek jelentése eléggé egyértelmű, így most azok részletes bemutatása helyett koncentráljunk arra, hogy a legfontosabb tényezők milyen konkrét, akár számszerűsíthető előnyökkel és esetleges hátrányokkal járnak az USA számára, hiszen jelenleg ő van abban a helyzetben, hogy ezeket legteljesebben élvezni tudja, vagy ezekkel a korlátokkal szembesüljön.

A seigniorage nemzetközi téren egészen elképesztő nagyságú gazdasági előnyökkel járhat a kulcsvalutát kibocsájtó ország számára. Két fő komponens különböztethető meg: egyrészt a készpénz külföldi felhalmozódása, amely azáltal, hogy ezekre az összegekre semmiféle kamatot nem fizetnek, így ez tulajdonképpen kamatmentes hitelnek tekinthető. Erre vonatkozóan a konkrét számítások azt mutatják, hogy 2005-ben például a FED által kibocsájtott bankjegyek mintegy 60 %-a valójában külföldön keringett, ami az akkori kamatokkal, pl. 4 %-os értékkel számolva ez éves szinten mintegy 18 milliárd dolláros kamatmegtakarítást eredményezett, ami kevéssel meghaladja az USA akkori éves GDP-jének a

ezrelékét¹⁴⁷. A jelenlegi alacsony kamatkörnyezetben ez a hatás természetesen jóval kevésbé érvényesül, de most sem elhanyagolható, valamint az elmúlt évtizedek során, mióta a dollár ebben a kitüntetett szerepben van, összesítve már jelentős nyereséget biztosít az Egyesült Államok számára.

Másrészt a tartalékvalutában denominált pénzügyi eszközök iránti megnövekedett igény csökkenti ezen eszközök árát, vagyis a kamatot. Ezt szokás „likviditási prémiumnak” is nevezni, mivel a megnövekedett kereslet fő motiváló tényezője általában a likviditási igény. Ez a kamatláb csökkenés különösen a hosszú lejáratú, 10 éves állampapírok esetén érhető tetten, ahol akár 80 bázispontot is jelenthet¹⁴⁸, ami éves szinten átlagosan 150 milliárd dollár megtakarítást eredményez a FED-nek. Ez az összeg tehát, ami az éves GDP akár 1 %-át is kiteheti, még jelentősebb, mint az előző pontban elemzett hatás.

A táblázatban felsorolt előnyök közül a negyedik pontra mindenképpen érdemes még kitérni, mivel ez figyelhető meg jelenleg Kína esetében is. A nyomásgyakorlási lehetőség annál erősebb, minél jelentősebb és minél sokrétűbb az adott valuta nemzetközi szerepe. A kontrollnak két különböző „arca” lehetséges, egy közvetlen és egy sokkal közvetettebb. Az első esetben a kulcsvalutával rendelkező ország például egy pénzügyi vagy gazdasági válság kitörése esetén az érdekviszonyainak megfelelően a „baráti” országoknak kölcsönt vagy privilegizált hozzáférést biztosít a kulcsvalutához, míg másoktól megvonja a szükséges klíring rendszerekhez való hozzáférést – ezt nevezi Kirshner „kényszerítésnek”¹⁴⁹. A Kirshner által „beszorulásként” aposztrofált jelenség pedig sokkal automatikusabban, a világgazdasági kényszerek és a kulcsvaluta kiemelt szerepének hatására jön létre. A külföldi szereplők ugyanis érdekeltek lesznek az adott valuta „sikerességében”, így automatikusan olyan politikát követnek, amely igazodik a kulcsvalutát kibocsájtó ország érdekeihez. Ilyen helyzetbe került Kína azáltal, hogy a dollárban felhalmozott hatalmas mennyiségű tartalékai és amerikai állampapírjai révén érdekelt a dollár és az amerikai gazdaság sikerességében, igaz,

---

147 U.S. Treasury [2006]

148 Warnock and Warnock [2009] A szerzők hosszú távú adatsorokat elemeztek a 80-as évek közepétől a 2000-es évek közepéig.

149 Kirschner [1995]

ez a helyzet egyúttal, ahogy már korábban kifejtettük, kölcsönös, vagyis jelentős interdependencia alakult ki.

Az előnyök közül az utolsó, ötödik pont is megérdemel egy rövid kitérőt, különösen, mivel a „soft power” Kína számára kiemelt jelentőségű, ahogy ezt a kínai modellt taglaló fejezetben is kifejtettük. Mundellt idézve: „A nagyhatalmaknak „nagy” valutájuk van”¹⁵⁰, utalva ezzel arra, hogy az adott nemzeti valuta a szorosabb értelemben vett gazdasági megfontolásokon kívül is fontos, hogy milyen nemzetközi szerepet játszik, mert ez jelenti az adott ország világ gazdasági súlyát, világkereskedelemben betöltött szerepét, az ország gazdaságába vetett bizalmat, stb, és általában véve is egyfajta szimbólumként szolgál.

A költségek oldaláról egy szempontot kell mindenképpen kiemelnünk: a valuta felértékelődésének veszélyét. A valuta iránti megnövekedett kereslet logikusan magával hozza annak felértékelődését. Mindez a termelőkre, különösen az exportőrökre hat kellemetlenül (hiszen a fogyasztók vásárlóerejét csak növeli). Az USA nem véletlenül hadakozott évekig Kínával ezen a téren (is), azzal vádolva Pekinget, hogy mesterségesen alulértékelt szinten tartja a jüant – ezek a hangok ha teljesen nem is haltak el, de az utóbbi bő két év masszív renminbi erősödése miatt már valamelyest halkultak – ugyanis ebben az esetben még jelentősebb veszteségekkel jár számára egy mesterségesen (is) felülértékelt valuta. Az általános felértékelődésből származó veszteségek egyes számítások¹⁵¹ alapján minden egyes 5 százalékpontos erősödés esetén nagyjából 30 milliárd dollárt tesznek ki éves szinten, ami szintén nem elhanyagolható nagyságrend.

---

150 Mundell [1993] p. 10. Az eredeti idézet jobban visszaadja a jelentéstartalmat: „Great powers have great currencies”

151 Dobbs et al.[2009], p. 10.

4.4. A jüan milyen mértékű nemzetközi szerepére érdemes Kínának törekednie?

Bár maga a kérdésfelvetés elsőre meglepőnek tűnhet, hiszen mi más lehetne Kína célja, mint átvenni a dollár abszolút vezető pozícióját minden téren és élvezni azokat az előnyöket, melyek egy kulcsvaluta számára adódnak. A kormány kommunikációja is ezt támasztja alá, hiszen teljes mértékig elkötelezettnek mutatja magát a jüan nemzetközi szerepének erősítése mellett, sőt hosszú távon a teljes konvertibilitás, és a tőkepiacok liberalizációja mellett is, egy tavaly kiszivárgott dokumentum egyébként 2022-re teszi ez utóbbinak az időpontját, ami ha valódi a menetrend, akkor igen jelentős változásokat hoz a következő években.¹⁵²

Mindez egyértelműen megjelenik mind a 12. ötéves tervben, amely a pénzügyi szektorra vonatkozó reformjavaslatokat is felvázol, mind pedig a gazdasági ügyekkel foglalkozó ún. harmadik plénum, amely konkrét menetrendet is megfogalmazott ezzel kapcsolatban. Azt pedig Kínától megszokhattuk, hogy minden egyes átalakítást megfontoltan hajt végre, lehetőség szerint kipróbálva először egy „inkubátoron”, mint Hong Kong, vagy a különleges gazdasági övezetek valamelyike.

Viszont a megfontoltság mögött állhat az is, hogy Kína is tisztában van vele, hogy jelenleg nem lenne számára előnyös és/vagy nem lenne képes megcélozni a dollár szerepének teljes átvétele. A kérdés vizsgálatához tekintsük át a 444 táblázat segítségével, hogy egy nemzetközi valuta esetén milyen funkciók különíthetők el egymástól egyértelműen¹⁵³. (2. táblázat)

---

152 Kawai – Pontines [2014]: The Renminbi and Exchange Rate Regimes in East Asia Asian Development Bank Working Paper

153 A taxonómia kidolgozása Benjamin Cohen [1971], Peter Kenen [1983] és Paul Krugman [1984] nevéhez fűződik.

2. táblázat: A nemzetközi valuta funkciói

Elemzési szint	Hivatalos (állami használat)	Magáncélú használat
Funkció		
Tartalékolási eszköz (értékőrző funkció)	Valutatartalékok	Nemzetközi értékpapír- kereskedelem, befektetések
Forgalmi eszköz (kereskedelmi funkció)	Devizapiaci műveletek	Devizakereskedés, kereskedelmi tranzakciók
Elszámolási egység (értékmérő funkció)	Kereskedelmi tranzakciók elszámolása	Horgonyvaluta, referencia- valuta

Cohen [2011] ezen kívül még hierarchiába is rendezi az egyes valutákat, egy társadalmi kasztokhoz hasonló struktúrába osztva őket. Ennek megfelelően a piramis csúcsán a „top” valuták állnak, melyek mind a hat funkciót maradéktalanul tudják teljesíteni, és az egész világon elfogadják és használják őket. A többes szám ebben az esetben indokolatlan, mivel ilyen top valuta jelenleg egyetlen egy létezik, az amerikai dollár.

A következő kasztba a „nemes” valutákat sorolja, vagyis azokat, melyeknek a nemzetközi szerepe és népszerűsége, használata bár kétségtelenül igen jelentős, mégsem annyira domináns, mint a top valuta esetén. Ebbe az osztályba véleménye szerint egyértelműen besorolhatjuk az eurót, mivel annak globális térnyerése úgy tűnik, megtorpant egy ideje. Ő még ide sorolja a japán jent is, bár annak tartalékvalutaként mindössze 4 % körüli a globális részaránya (ld. IMF ábra korábban).

Még eggyel lejjebbi, de még mindig jelentős kaszt az „elit” valutáké, amelyeknek a nemzetközi funkciói vagy területi térnyerése korlátozott. Ide sorolja az angol font mellett a svájci frankot, a kanadai és az ausztrál dollárt. Az ő nemzetközi szerepük többnyire a pénzpiacokra és a kereskedelmi tranzakciók elszámolására

szorítkozik¹⁵⁴. Fontos itt is megemlíteni, hogy az elszámolási valuta nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tranzakció kiegyenlítése is abban a valutában történik, mint ahogy ez a font, yen, frank, stb, de a kínai renminbi esetén is előfordul.

Az előző pontban bemutatott előnyök és hátrányok sem vonatkozhatnak egyforma mértékig természetesen valamennyi nemzetközi szerepet betöltő valutára. Például kizárólag a tartalékolási eszköz funkcióhoz köthető a seigniorage, de a makroökonómiai rugalmasság is. Hasonlóképp, a pénzpiaci szerep önmagában kevesebb befolyásolási erőt ad, mint a tartalékvalutaként betöltött funkciók. Amennyiben persze a pénzpiaci eszközök befektetőjeként a másik ország (pl annak szuverén befektetési alapja) jelenik meg, ott természetesen a politikai és gazdasági befolyásolási lehetőség is megnövekszik ez által, ahogy azt az előző alpontban a Kína-USA kapcsolatra vonatkoztatva már érintettük.

Ha megvizsgáljuk a jüan jelenlegi helyzetét, az „elit” valuták körében találjuk, míg a dollárról már megállapítottuk, hogy az egyetlen „top” valuta jelenleg. Logikus tehát, hogy renminbi első lépésként a „nemesi” kasztot célozza meg, nem a legfelső szegmenst. Ráadásul mivel még igen jelentős változásokat kell a tőkepiacok nyitásához és a konvertibilitás kialakításához végrehajtani, így még ennek a „kasztoknak” az eléréséhez sem elegendő a gyorsan növekvő világkereskedelmi részarány, esetleges referencia-valuta szereppel együtt sem, ezért csalogókák azok az elemzések, melyek a jüannak csupán erre az egy, valóban dinamikusan növekvő funkciójára fókuszálnak.

4.5. A dollár, mint tartalékvaluta szerepe az USA-Kína közti interdependenciában

2008 végén, a világgazdasági válság kirobbanása után nem sokkal, megjelentek az első kritikus hangok a jelenlegi pénzügyi rendszer fenntarthatóságával kapcsolatban, méghozzá elsőként Nicolas Sarkozy és Gordon Brown részéről.

---

154 Cohen [2004] még másik 4 csoportot különböztet meg, némelyiket sokatmondó jelzővel illetve: a „közép”, vagyis az átlagos szerepekkel rendelkező valuták, az átitatott, tehát más valuta által bizonyos funkcióiból (pl. értékőrző funkció) akár már a hazai piacon kiszorított valuták, a kvázi valuták, ahol a forgalmi eszköz és/vagy az elszámolási eszköz funkcióban is más valuta jelenik meg a hazai piacon a nemzeti valuta helyett és az álvaluták, melyek gyakorlatilag már hivatalos formában is alig számítanak valutának.

Hozzájuk csatlakozott 2009 elején Zhou Xiaochuan, a kínai központi bank elnöke, aki úgy vélte, hogy a pénzügyi rendszer instabilitása egy valódi tartalékvaluta hiányából ered.

Mielőtt ismertetnénk Zhou figyelemreméltó javaslatait, röviden tekintsük át, hogy milyen előnyei és hátrányai vannak annak, ha egy ország nemzeti valutája tartalékvaluta is egyben. Először is a kulcsvaluta birtokosa tartósan többet fogyaszthat, mint amennyit termel, mivel akár „érték nélküli” pénz nyomtatásával is vásárolhat külföldön. Másrészt az exporttöbblettel rendelkező országok dollártartalékaikat főként amerikai állampapírokba forgatják vissza, ami javítja az USA folyó fizetési mérlegét, és biztosítja számára a tartós és olcsó nemzetközi finanszírozást.

A **Triffin-dilemma** néven ismert jelenség értelmében azonban a mennyiség és minőség kérdése nem összeegyeztethető, vagyis miközben egy ország saját pénznemével látja el a világot, nem tudja biztosítani annak stabil értékét, azaz árfolyamát. Robert Triffin amerikai közgazdász meglátása a 60-as években eredetileg a Bretton Woods-i rendszerre és az aranyhoz kötött dollárra vonatkozott,¹⁵⁵ azonban lényegében napjainkban is érvényes, csak már egy megváltozott világgazdasági környezetben. Míg a 60-as években a tőkeáramlások szintje jellemzően alacsony volt, hivatalos tartalékokat csak az USA folyó fizetési deficitjén keresztül halmozhattak fel az országok. A tartós mérleghiány azonban a dollárba vetett bizalom megingásához és ezáltal a leértékelődéséhez vezetett, amelyet aztán az amerikai gazdaságpolitika kiegyensúlyozó lépései nyomán visszaszerzett bizalom és felértékelődés követett. A FED így folyamatosan azzal a problémával kerül szembe, hogy a hazai monetáris politikai célok és a tartalékvalutára vonatkozó igény között ellentmondás feszül.

---

155 Triffin szerint nem tartható fenn a dollár aranyhoz történő rögzítése, mivel a fizetési mérlegek kiegyensúlyozása aszimmetrikusan történik, és csak a hiányt felhalmozó országok kényszerülnek az egyenleg javítására, míg a többlettel bíró államokat nem terheli hasonló kényszer. Az egyetlen kivétel ez alól a tartalékvalutát kibocsátó állam, az USA, amely a nemzetközi likviditási igényt támasztó folyó fizetési mérleg többlettel rendelkező államok miatt tartós hiányt is megengedhet magának. Azonban az Egyesült Államok tartósan magas deficitje, a túlzott dollárkiáramlás következtében nem tartható a dollár aranyhoz való rögzítése. Az érvelés helyesnek bizonyult, részben az 1960-as évek tartós deficitje következtében 1971-ben az Egyesült Államok végül letért az aranyalapról.

A fenti probléma kissé leegyszerűsítve az USA és Kína között is fennáll. Kína folyó fizetési és kereskedelmi többletén keresztül jelentősen növelte monetáris tartalékait (jelenleg a dollárban tartott valutatartalékok növekedési üteme megállt, köszönhetően Kína diverzifikációs törekvéseinek), miközben az USA egyre növekvő folyó fizetési mérleg deficitet halmozott fel és jelentős mértékben eladósodott Kína felé.

Kína a világ legnagyobb valutatartalékát és amerikai államkötvényeit azonban nem tudja „fegyverként” használni az USA ellen, mivel a dollár értékvesztésével saját befektetései is sérülnének. Ez a kérdés nem véletlenül foglalkoztatja igen intenzíven mind az amerikai, mind a kínai közgazdaságtársadalmat és a szélesebb közvéleményt, ugyanis ebben ragadható meg a legszorosabban a „sziámi iker” metafora, vagyis a világ két legnagyobb gazdaságának szorosan összefonódása, interdependenciája – erre a kérdésre az USA Kína felé történt eladósodásának tárgyalása során még részletesen kitérünk.

4.6. A tartalékvalutára vonatkozó reformelképzelések

A kínai jegybank elnökének már idézett írása szerint¹⁵⁶ a jelenlegi pénzügyi rendszer fenntarthatatlanságához az is hozzájárul, hogy egy hitelre épülő nemzeti valuta tölti be a tartalékvaluta szerepét, ami történelmileg különlegesnek számít.¹⁵⁷ Zhou szerint a Triffin-dilemma továbbra is fennáll, tehát a belső inflációtól tartva a tartalékvalutaként használt nemzeti valutát kibocsátó ország nem elégíti ki a globális keresletet. Úgy véli, egy olyan tartalékvaluta járulhat hozzá a világ pénzügyi stabilitásához és tartós gazdasági növekedéséhez, ami stabil, kibocsátását pedig szabályok és független nemzetközi irányítás határozza meg, ugyanakkor a kibocsátás elég rugalmas is ahhoz, hogy a változó keresletre reagálni tudjon. Ez alapján egyértelmű, hogy Kína nem csak a dollár ellen emel hangot, hanem ugyanígy nem fogadná el az euró hasonló szerepét sem. A jegybankelnök egy

---

156 Zhou Xiaochuan [2009]

157 Ez az állítás ugyan vitatható, mert már az aranystandard idején is halmoztak fel konvertibilis valutákat az államok.

„szuperfüggetlen tartalékvaluta” létrehozását javasolja, ami megfelelne a fenti kritériumoknak.¹⁵⁸

A kínai koncepció nem újdonság, hasonló elképzelés már a Bretton Woods-i rendszer létrehozatala kapcsán felmerült. A Keynes által felvázolt *bancor* nevű nemzetközi valuta segítségével a bilaterális fizetések teljesen kiküszöbölhetőek lettek volna. A valuták értékét aranyban fejezték volna ki, de ez csak a tagországok egymás közti elszámolásában jelent volna meg, a konkrét pénzügyi formában nem. Eközben a normál tőkeforgalomban a nemzeti fizetőeszközök továbbra is használatban maradtak volna, azonban ezek árfolyamát *bancorban* jegyezték volna és mindenki által elfogadott keresztárfolyamok segítségével határozták volna meg a valuták értékét, melyek periodikus felülvizsgálatával és az új paritások rendszeres meghatározásával követték volna a valuták értékében bekövetkezett változásokat. A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy ez a rendszer ebben a formában nem lenne alkalmazható a jelenlegi világgazdasági viszonyokra, az viszont figyelemreméltó, hogy a nemzeti valutától független tartalékvaluta gondolata már csaknem hét évtizeddel ezelőtt felmerült.

Az SDR valódi tartalékvalutává történő átalakítása már realisabb és rövid távon tulajdonképpen erről beszél Zhou is. Az 1969-ben, a Bretton Woods-i rendszer védelmére létrehozott, igazán fontos szerephez azonban nem jutó kosárvalutát a kibocsátási limit eltörlésével a tartalékvaluta funkció mellett alkalmassá lehetne tenni a nyersanyagok árának meghatározására, a beruházások elszámolására és általánosságban a kereskedelmi és pénzügyi tranzakciók nyilvántartására is, voltaképpen visszanyúlva ezzel a *bancor* alapötletéhez és azt adaptálva a jelenlegi viszonyokra. Emellett SDR-ben denominált értékpapírokat lehetne kibocsátani, a spekuláció elleni harcot pedig megkönnyítené a források központosítása.

A kínai javaslatához hasonló eredményre jutott az ENSZ égisze alatt Joseph Stiglitz Nobel-díjas közgazdász vezetésével felállított szakértői bizottság.¹⁵⁹ A bizottság jelentése szerint a jelenlegi, lebegő árfolyamrendszereken és a dollár

---

158 Farkas [2009]

159 ENSZ [2009]

dominanciáján alapuló rendszer „bizalmon alapuló dollárstandard”¹⁶⁰ rendszernek felel meg, ami instabil és az aszimmetrikus igazodási kényszerek miatt torzítja a rendszert. Ez utóbbi megállapítást arra alapozták, hogy aszimmetrikus igazodási kényszerrel van összefüggésben, hogy a folyó fizetési mérleg egyensúlytalanságának kiigazítása során a passzívumot felhalmozó ország jóval erőteljesebb nyomással szembesül, mint a többlettel rendelkező államok, kivéve épp a tartalékvalutát kibocsátó országot, jelen esetben az Egyesült Államokat. A megoldást szintén az SDR megreformálásában látják, amely így minden állam valutáját magában foglalná, és nem is feltétlenül lenne szükség konkrét nemzeti befizetések teljesítésére, elég lenne a központi bankok ígérete is arra vonatkozóan, hogy elfogadják az új pénzt, így adva tartalékvaluta funkciót a megreformált SDR-nek.

A kínai koncepció hasonló megoldásokban gondolkodik, lényegi eleme, hogy ebben az új valutakosárban a jüan is helyet kapna, még hozzá olyan arányban, ahogy Kína a világ termeléséhez hozzájárul. Ez vásárlóerő-paritáson számolva már most is a második, míg folyó árakon számolva is a harmadik legnagyobb valutává tenné a renminbit ebben a kosárban (ez utóbbi esetben az USA mellett még az eurózána is megelőzné). Ez gyökeresen megváltoztatná az IMF és a nemzetközi pénzügyi rendszer jelenlegi struktúráját, nagyobb súlyt biztosítva Kínának, mint amit eddig bármelyik nemzetközi szervezetben képviselt.

Az IMF döntéshozatali reformja egyébként is napirenden van, de lassan zajlik, és még messze nem tükrözi a világgazdaságban bekövetkezett súlypont-eltolódásokat. A 2008-ban, nagyrészt a világgazdasági válság hatására elhatározott reformok csak 2011 márciusában léptek életbe, ennek értelmében az úgynevezett „feltörekvő piacok és fejlődő országok”¹⁶¹ részére összesen valamivel több, mint 6 százalékponti kvótát csoportosítottak át, így a BRIC országok mindegyike bekerült a Valutaalap 10 legnagyobb szavazati súllyal rendelkező tagja közé, míg Kína a 6.-ról a 3. helyre lépett előre.¹⁶²

---

160 „fiduciary dollar standard”

161 EMDCs, vagyis emerging markets and developing countries

162 <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm>

4.7. A jüan konvertibilitása

Egy fontos elem azonban még hiányzik ahhoz, hogy a jüannal számolni lehessen egy esetlegesen átalakított SDR kosár meghatározásánál: ez pedig a kínai nemzeti valuta konvertibilitása. Ugyan Kína már 1996-ban ratifikálta az IMF ere vonatkozó VIII. cikkelyét, a teljes konvertibilitás azonban épp az előző fejezetben bemutatott szigorú felügyelet alatt tartott árfolyam-politika miatt még nagyon messze áll a realitásoktól. Az exportőröknek devizabevételének jelentős részét továbbra is át kell, hogy adják az államnak, melyért meghatározott árfolyamon kapnak jüant. A külföldi befektetéseket jüanban kell eszközölni, ehhez a valutakonverzió csak Kínában mehet végbe, valamint a külföldiek csak kínai termékek vásárlására vagy Kína szomszédságában használhatják a kínai valutát. Ameddig Kína legfőbb fejlődési motorja ennyire erősen az export marad, nem is várható a renminbi teljes konvertibilitása, hiszen ehhez a pénzpiacok likviditásán keresztül vezetne az út, ami pedig nem tenné lehetővé az árfolyamok kézben tartását.

Kína azonban eddig is megmutatta, hogy hosszú távú játékos, a tartalékvaluta reformjának kérdésében hosszabb időtávban gondolkodik. Abban sem érdekelt, hogy a jelenlegi pénzügyi intézményrendszer összeomoljon – ennek ő legalább annyira lenne a kárvallottja, mint például az Egyesült Államok. Bízik viszont abban, hogy belülről képes megreformálni, saját érdekeinek megfelelően átalakítani a tartalékvaluta-rendszert és a meglévő nemzetközi intézményeket is, miközben saját érdekeinek és súlyának megfelelően alakítja „renminbi-zónáját”, többek között Oroszországgal, a Perzsa öböl-menti országokkal, vagy az ASEAN tagjaival.

5. fejezet: A hipotézisek vizsgálata

A kutatás lezárásaként és a konklúziók levonásához vizsgáljuk meg a disszertáció elején felállított hipotéziseket.

1. A washingtoni konszenzus a globális gazdasági válsággal véget ért. A pekingi viszont egyelőre nem veszi át a helyét sem a szó átfogó, gazdasági modellt jelentő értelmében, sem abban a dolgozatban szintén vizsgált összefüggésben, hogy a világgazdaság fő súlypontja hova helyeződik át.

Az első hipotézisben összekapcsolódik a kutatás elméleti háttérét alkotó fejezetben definiált kétféle konszenzus-értelmezés. Az állítás első fele egyértelmű, ennek egyrészt gátat szab a kínai út adaptálhatósága, nem csupán a megváltozott világgazdasági helyzetre utalva ezzel, hanem a kínai modell számos olyan elemére, az állami tulajdontól és az állami beavatkozás kiemelkedő mértékétől kezdve a pénz- és tőkepiacok zártságán át az autoriter politikai rendszerig és a központi gazdasági tervezésig, melyek teljesen rendszeridegenek a fejlett világ országaiban. A válság ugyanakkor végső csapást mért a washingtoni konszenzus már korábban is megtépzott tekintélyére és az alkalmazhatóságába vetett hitre, megkérdőjelezve a neoliberális gazdaságpolitika addigi receptjeit. Mivel ráadásul épp azokat az országokat érintette legsúlyosabban, melyek eddig a globalizáció zászlóvivőiként és fő haszonélvezőiként a washingtoni konszenzus leghangosabb elkötelezettjeinek számítottak, miközben Kínát jóval kevésbé sújtotta, sőt relatív helyzetét egyértelműen javítani is tudta a válság következtében, így felerősödtek a washingtoni konszenzus helyett új alternatívákat követelő kritikák, melyek többségének közös pontja, hogy az állam jelentősebb piaci befolyásában látják a megoldás egyik kulcsát.

A válság kapcsán tehát ezekben az országokban (így a kutatás fegyik ő fókuszát adó Egyesült Államokban) is átrajzolódik az állam szerepe, és egy jóval aktívabb állam képe bontakozik ki. Emellett a szabadkereskedelem és a szabad piaci verseny korábbi élharcosa sem riad vissza akár protekcionista kereskedelmi

lépésektől sem – igaz, a washingtoni konszenzus kritikusai szerint ez már korábban sem volt ismeretlen jelenség. Mindenesetre jól látható, hogy a jelenlegi válság alapjaiban rendítette meg a fejlett országok elmúlt évtizedekben használt és mások számára is követendő mintaként ajánlott gazdasági modelljét, viszont a pekingi konszenzus sem lép a washingtoni helyébe. Egyrészt a fejlett világ legfeljebb bizonyos elemeit tudja hasznosítani a kínai modellnek, másrészt a fejlődő országok számára sem lehet átfogó gazdasági modell, ahogy ezt a 2. hipotézis kapcsán még részletesen kifejtjük.

A hipotézis második fele, ami nem a gazdasági modell kérdésével, hanem egy másik definíciós lehetőség szerint a világgazdaság fő súlypontjával azonosítja a washingtoni vagy pekingi konszenzus kérdését, már sokkal kevésbé egyértelmű. Kína 2014-re vásárlóerő-paritáson mérve a világ legnagyobb gazdaságává vált, és bár a gazdasági növekedés lassul, sőt az elmúlt 23 évben nem látott szintre „süllyedt” (ez azonban még mindig 7,4 % 2014-re vonatkoztatva), Kína tovább fogja csökkenteni lemaradását. Jelenleg az amerikai GDP nominál értéken még mintegy 75 %-kal haladja meg a kínait, azonban ez az előny akár 10 év alatt teljesen elolvadhat. Sokat mondó az is, hogy Kína rendszerint jóval korábban éri el azt az adott szintet (legyen szó GDP-ről, de akár a jüan nemzetközi szerepéről is), amelyet az elemzők korábban vártak, tehát rendre felülmúlja a várakozásokat. Az OECD számításai szerint 2030-ra már a világ GDP-jének 28 %-a származik Kínából, szemben az USA 18 %-ával.¹⁶³ Nem lehet egyértelműen kijelenteni tehát, hogy Kína akár az elkövetkező évtized során nem veszi át az USA vezető világgazdasági pozícióját, legalábbis ami a gazdaság teljesítményét illeti.

A kép azonban ennél jóval árnyaltabb. Egyrészt a rendkívüli GDP növekedés hátterében egyre éleződő jövedelmi egyenlőtlenségek állnak, melyek tompítása a kormány elemi érdeke, már csak hatalmi stabilizációs szempontok miatt is. További jelentős társadalmi problémák (pl. előregedő társadalom) várnak kezelésre, és bármilyen alapszintű szociális ellátórendszer kiépülése, de a reálbérek lassú emelkedése is mind rontja a kínai versenyképességet, ezáltal lassítva a növekedést. Másrészt Kínában olyan kritikus szintre jutott már a

---

163 OECD Economic Policy Papers No. 3. Looking to 2060: Long-term global growth prospects 2012. nov.

környezetszennyezés, ami mind a lakosság egészsége érdekében, mind a növekedés fenntarthatósága miatt elengedhetetlenné teszi a költséges környezetvédelmi beruházásokat és olyan technológiák alkalmazását, melyek a környezetterhelést csökkentik. Harmadrészt hiába az egyre növekvő, mintegy 140-150 milliós, európai értelemben is középosztálynak nevezhető réteg, a belső piac vezérelte növekedésre az alacsony megtakarítási ráták miatt, ill. általában véve az eddigi gazdaságirányítási modell és annak sikere miatt nem lesz egyszerű az átállás. Így Kína fő növekedési motorja még egy ideig az export marad, melynek meghatározó részét teszi ki az Egyesült Államok piaca is, tehát nagyban függ Kína sikere az USA gazdasági teljesítményétől, vásárlóerejétől. Az erős interdependenciák, amelybe belesorolhatjuk még az amerikai államadósság jelentős kínai finanszírozását is, tehát mindenképpen egymástól is függővé teszik a két ország gazdasági növekedését.

Az OECD jelentése és az ehhez hasonló prognózisok összességében tehát változatlan trendekre épülnek, miközben a fenti tényezők miatt is valószínűtlen, hogy Kína még évtizedekig fent tudná tartani az elmúlt évtizedek valóban bámulatos, 10 % körüli növekedési átlagát, sokkal valószínűbb, hogy egy alacsonyabb, 7- legfeljebb 7,5 %-os szint körül stabilizálódik. Az 2013-as év 7,7 %-os, illetve a 2014-es év 7,4 %-os növekedési üteme is már intő jel lehet.¹⁶⁴ A fenti tényezők mellett pedig már mutatkoznak a gazdaság túlfűtöttségének a jelei, és sokan figyelmeztetnek, hogy az ingatlanpiaci lufi várható kipukkadása a japán stagnáláshoz hasonló helyzetet eredményezhet.

Emellett épp a dollár és a jüan nemzetközi szerepének összehasonlításakor láthattuk, hogy az Egyesült Államoknak jelentős előnye származik a dollár kulcsvaluta szerepéből, ez pedig egyelőre olyan mély beágyazottsággal rendelkezik a nemzetközi pénzügyi rendszerben, valamint élvezzi a gazdaság szereplőinek töretlen bizalmát, ami Kína felemelkedésétől önmagában még nem változik meg. Peking ezzel tisztában is van, számtalanszor hangsúlyozva egyrészt a „**békés felemelkedés**” számára járható útját, másrészt a nemzetközi intézményrendszer reformjának szükségességét.

---

164 OECD [2012]

Kína hosszú távon gondolkodik, nem érdeke a gyors és radikális felfordulás, ami jelenleg számára is hasonlóan veszélyes lenne a kialakult interdependenciák miatt, mint az USA, vagy általában a fejlett világ számára. Ugyanakkor bízik abban, hogy ahogy fejlesztési politikájában is a fokozatosság és a pragmatizmus elvét követve összességében óriási változásokat idézett elő hosszú távon, úgy a nemzetközi intézményrendszert is képes belülről, szintén a fokozatosság elvét alkalmazva megreformálni, saját érdekeinek megfelelően alakítani. Az eddigi tapasztalatok alapján minden oka megvan erre, a WTO-csatlakozást például kifejezetten a saját javára tudta fordítani, több irányból is jól használva a tagság adta lehetőségeket: egyrészt megszilárdította a belső reformfolyamatokat, másrészt megnövelte világgazdasági súlyát, miközben a fejlődő országok élére állva átrendezte a szervezeten belüli erőviszonyokat és érdekközlőket is, míg a szellemi tulajdonok védelme érdekében vagy az állami vállalatoknak nyújtott támogatások visszaszorítására tett amerikai kísérleteket rendszerint sikeresen visszaverte.. Hasonló fejlemények várhatóak az IMF-ben is (illetve vannak is már bizonyos mértékig folyamatban), azonban a részletesen tárgyalt árfolyam-politika és a még várhatóan jó ideig alapvetően export-orientált gazdasági fejlődés miatt egyelőre nem várható a jüan teljes konvertibilitása, és a pénzpiacok liberalizációja, ami a feltétele lenne annak, hogy a kínai nemzeti valuta bekerüljön egy esetlegesen létrehozott tartalékvaluta-kosárba.

Peking ugyanakkor nem egy multilaterális, hanem egy multipoláris világban érdekelt, ahol az USA-val együtt óhatatlanul kirajzolódó G2 mellett más fontos szereplők is ellensúlyozó szerepet tudnak betölteni (ld. G20 kialakítása). Fontos érdeke, hogy rajta kívül más „pólusok” is kialakuljanak, és érdemben ellensúlyt képezzenek az USA-val szemben, még ha nem is feltétlenül jelentik ezek az országok mindenben az ő természetes szövetségeseit.

Összességében tehát Kína már jelenleg is a világgazdaság egyik kiemelten fontos szereplője, és ez a státusz a jövőben csak erősödni fog, de túlzóak azok a várakozások, melyek szerint már néhány éven belül a világgazdaság vezető hatalmává válik. A fejlődése várhatóan lelassul és egyébként is nagyban függ a világgazdaság többi szereplőjének, különösen az Egyesült Államoknak a teljesítményétől.

2. Kína sikere az alternatív gazdasági modellek keresésének irányába hat az egész világon, ugyanakkor a fejlődés belső és külső tényezőiből adódóan nem adaptálható „modellként” a fejlődő országok számára. A válság óta a neoliberalizmus korábbi zászlóshajóit is elérő **„látható kéz”** koncepciója szintén a kínai út sikeréből is táplálkozik. Kína azonban leginkább az általa alkalmazott gazdaságpolitika fokozatosságával, szelektivitásával, pragmatizmusával, **„à la carte”** liberalizációjával és deregulációjával hathat „modellként”.

Ahogy azt az elméleti koncepció kapcsán részletesen kifejtettük, pekingi konszenzus helyett pontosabb kínai modelltől beszélnünk, mivel a konszenzus szó eredeti kontextusából és értelméből is, valamint a dolgozatban részletes elemzés alá vett Ramo által felvázolt elméletből is következne, hogy a pekingi konszenzus elsősorban egy sikeres és mások számára is megvalósítható receptet jelent gazdaságpolitikai reformjaik végrehajtásához – ezt a szerepet azonban a kínai kormány sem szeretné felvállalni, másrészt számos tényező miatt ez nem is lehetséges.

Vegyük sorra a hipotézis főbb elemeit. Ahogy az 1. hipotézisben is említettük, a washingtoni konszenzus által szorgalmazott deregulációt a gazdasági válság teljességgel felülírta. A bankok és pénzintézetek, valamint kulcsfontosságú iparágak (pl. autóipar) megmentésétől a pénzügyi rendszer szabályozásán át a gigantikus gazdaságélénkítő csomagokig egy jóval aktívabb állami szerep bontakozik ki a fejlett világban is. A túlságosan laza szabályozással működő nemzetközi pénz- és tőkepiacok negatív hatásai sokkolóan hatottak a válságban érintett valamennyi ország gazdaságára és döntéshozóira. Ennek a folyamatnak egyfajta ellensúlyozásaként indultak meg regulációs lépések. Emellett az állam a „too big to fail” félelemből adódóan számos esetben nyújtott pénzügyi mentőcsomagot magánbankok, magánvállalkozások számára, miközben a súlyos recesszióban lévő gazdaság kilábalását segítő jelentős keresletélénkítő csomagokat vetett be. A válság kapcsán tehát egy, a jelenlegi helyzetre adaptált keynesinánus gazdaságpolitika alakult ki a fejlett országokban, miközben ennek

anyagi háttérét csak nemzetközi eladósodás árán sikerült biztosítani. A fő különbség az Egyesült Államok külföldi eladósodása és az Európa számos országát sújtó adósságválság között éppen az, hogy az USA gazdaságába vetett hit egyelőre töretlennek tűnik. Bár az adósságállomány 2012-ben átlépte a bővös 100 %-os GDP-hez mért arányt,¹⁶⁵ ennek ellenére egyelőre megoldottnak tűnik az adósság hosszú távú, alacsony kamatok mellett történő nemzetközi (főleg éppen Kína általi) finanszírozása.

A fejlett világra nem jellemző rendszeridegen elemek miatt azonban (melyeket az 1. hipotézis kapcsán már említettünk) nem válhat számukra egyértelmű „modellé” Kína útja. Azt sem lehet még egyértelműen látni, hogy a válság lecsengése után milyen szerepe lesz az államnak, hogyan alakul át általánosságban a fejlett világ kapitalizmus-modellje. A „látható kéz” koncepciója jelenleg viszont elég nagy népszerűségnek örvend, még abban az esetben is, ha ezt nem deklarálja egyértelműen az adott gazdaságpolitika.

A konszenzus szó eredeti legszűkebb definíciója a fejlődő országokra vonatkozott volna, így azt is röviden megvizsgáltuk (bár nem ez volt a kutatás fő célja), hogy számukra miért nem válhat általános érvényű fejlődési modellé Kína útja. Bár a fejlődő országok jelentős részénél egyáltalán nem áll fenn az a probléma, amit az előzőekben említettünk, vagyis nem idegen tőlük az a fajta autoriter hatalomgyakorlás, amellyel Kína saját fejlődését központilag levezényli, a belső és a külső feltételrendszer együttese már mindenképpen egyedivé és nehezen adaptálhatóvá teszi Kína útját.

Egyrészt a külső tényezők jelentősen megváltoztak: a világgazdaság ma teljesen más közeget biztosít a fejlődéshez, mint a kínai reformok beindításakor, 1979-ben. Akkor sokkal nagyobb esélye volt egy exportorientált és alapvetően a távol-keleti fejlesztő állam eszköztárát alkalmazó gazdaságpolitikának, ami hosszú időn keresztül megtehetette, hogy viszonylag kis területen, csak bizonyos szektorokon, ill. speciális gazdasági övezeteken keresztül érintkezik a világgazdasággal, miközben szelektív iparpolitikával és szelektív FDI-vonzással, valamint

---

165 U.S. Department of the Treasury

mesterségesen alacsonyan tartott árfolyammal fokozatosan sikeres világpiaci szereplővé nője ki magát.

Másrészt Kína sikerében fontos tényező a nagysága is. Ez a belső piacra épülő gazdasági növekedés szempontjából még csak a jövőben nyeri el igazi jelentőségét, de fejlődési potenciáljában és világgazdasági megkerülhetetlenségében mindig is fontos szerepet játszott. Hasonlóképpen, a szuverenitás hangsúlyozása, melyet e tekintetben Kína arra vonatkoztat, hogy a számára megfelelő gazdaságpolitikai lépéseket és csakis a megfelelő pillanatban hajlandó megtenni, nem engedve az esetleges külső politikai és gazdasági nyomásnak, nem mindenki számára megvalósítható alaphelyzetet feltételez.

Kína azonban mégis „modell” lehet abból a szempontból, ahogy a neoliberális alapelvek szelektív, fokozatos, és pragmatikus alkalmazásával töretlen és dinamikus gazdaságfejlesztést valósított és valósít meg. Nem lehet tehát egyértelműen letenni a voksot egyik fő „modell” mellé sem, az ő példáját követve minden ország számára az az előnyös, ha egyéni koncepcióval, saját igényeihez igazított és a világgazdasági változásokhoz is folyamatosan alkalmazkodó gazdasági modellt valósít meg.

Kína kommunikációjában és gazdaságpolitikai lépéseiben, illetve a világhoz, és különösképpen az Egyesült Államokhoz való viszonyában nem véletlenül figyelhető meg tehát bizonyos mértékű ellentmondás. Miközben hangsúlyozza saját fejlődési útjának különlegességét és külső befolyásoktól való függetlenségét, úgy tűnik, nagyon is tudatosan és pragmatikusan alkalmazza lépésről lépésre azokat a Nyugatról átvett gazdaságirányítási elveket, melyek hozzájárulnak a fejlődéséhez. Kína válogat az étlapról: fokozatos és szelektív piaci nyitást hajtott végre, a Kereskedelmi Világszervezethez való csatlakozást is egyértelműen pozitívan tudta felhasználni. Igencsak szelektív a liberalizáció ugyanakkor a tekintetben, hogy Kína nem enged sem az USA nyomásának – mellyel például a júan további és erőteljesebb felértékelődését, vagy az állami finanszírozás (szubvenciók és hitelezési politika) átláthatóbb és versenyt kevésbé torzító megoldását szeretné kikényszeríteni –, sem a WTO elvárásainak, ami például a közbeszerzési piac liberalizálását illeti. Ezeket a lépéseket – amilyen mértékig

bekövetkeznek – Kína az eddigiekhez hasonlóan saját ütemében, saját érdekei mentén fogja csak megtenni.

A világ többi része tehát egyre inkább kezdi felismerni, hogy Peking elsősorban nem konkrét gazdasági receptekkel vagy egy koherens modellel mutathat példát számukra, hanem azzal a filozófiával, amellyel a pragmatizmus és a fokozatosság elvét követve, saját szuverenitását hangsúlyozva végrehajtotta az eddigi reformokat. A kínai modernizáció jelentősége éppen abban rejlik, hogy a kulturális relativizmus és a szuverenitás megerősítésén keresztül a washingtoni konszenzus normatív univerzalizmusa helyett a gazdasági modellek fragmentálódásának irányába hat, megmutatja, hogy létezhet a kapitalizmusnak másfajta modellje is, amire használhatjuk a „**kapitalizmus kínai sajátosságokkal**” vagy az „**autoriter kapitalizmus**” kifejezést is.

3. Az Egyesült Államok és a Nyugat által várt és szorgalmazott politikai változások, a demokratizálódási folyamat nem a közeljövőben indul el Kínában – a kapitalizmus „kínai sajátosságokkal” nemhogy jól megfér az autoriter politikai rendszerrel, hanem ez utóbbi épp az egyik fő jellemzője.

A kínai modell most már igencsak kiterjedt szakirodalma alapján éppen abban az egy pontban bontakozik ki konszenzus, hogy a kínai gazdasági út egy sajátos *autoriter kapitalizmus*, melyben az egypártrendszer és erős, központosított kormányzás mellett az állam gazdaságban betöltött szerepe is meghatározó az öt éves tervek, állami tulajdonú vállalatok, szubvenciók rendszere, a pénzpiacok és az árfolyam-politika szabályozása, vagy épp a döntően állami tulajdonú bankrendszer és ebből adódó speciális hitelezési politika révén.

Nem létezik tehát az az amerikai szakmai és politikai körökben is időnként felbukkanó (bár véleményem szerint elsősorban a közvélemény manipulálását célzó, de legalábbis nagyon idealisztikus) feltételezés, amely a demokrácia és a gazdasági liberalizáció között bármilyen összefüggést állít fel. A kínai kapitalizmus legfontosabb eleme az állam, pontosabban annak irányítását végző párt gazdaságpolitikában betöltött meghatározó szerepe. A három és fél évtizede zajló reformfolyamatok által generált töretlen gazdasági növekedés, százmilliók

szegénységből történő kiemelése, sőt Kína világgazdasági szerepén keresztül világpolitikai súlyának növelése és tekintélyének, „puha hatalmi” erejének látványos erősödése pedig mind ahhoz járul hozzá, hogy a rendszer legitimációja és társadalmi elfogadottsága minden eddigit felülmúljon. **A kínai modernizáció tehát éppen hogy nem csökkenti, hanem megszilárdítja az állam és az azt irányító párt szerepét.**

4. Az árfolyam-politika kétségtől jelentős hatást gyakorol a bilaterális kereskedelmi kapcsolatokra, és fontos, ugyanakkor nem kizárólagos tényező Kína exportra alapozott fejlesztési politikájának sikere mögött, ahogy azt az USA sugallná.

Az árfolyam-manipulációval gyakran vádolt Kína valóban hosszú időn keresztül jelentősen alulértékelve tartotta nemzeti valutáját, a renminbit, ezzel elősegítve exportjának versenyképességét. Az egy évtizeddel ezelőtt bekövetkezett nagyon óvatos változások, majd az árfolyam napi ingadozási sávjának fokozatos szélesítése az utóbbi években lassú, de folyamatos felértékelődéshez vezet. Ennek hatásai azonban egyelőre elmaradnak az Egyesült Államok várakozásaitól, ami szintén azt mutatja, hogy nem csak a mesterségesen alacsonyan tartott árfolyam áll a kereskedelmi és a folyó fizetési mérleg egyensúlytalanságai mögött. Az erre vonatkozó fejezetben annak elemzése mellett, hogy a kínai árfolyam-politika milyen mértékig járulhat hozzá ezen egyensúlytalanságokhoz, arra is kitértünk, hogy milyen hatásokkal és lehetséges veszélyekkel járna az USA-ra nézve is, ha Peking engedve a nyomásnak, hirtelen jóval jelentősebb felértékelésbe kezdene.

A fejezet a két modell közti egyik alapvető eltérésként vizsgálja az árfolyampolitikát, ugyanakkor azt fontos megjegyezni, hogy a washingtoni konszenzus nem fogalmaz meg konkrét elvárásokat ezen a téren és nem foglal állást a rugalmas / rögzített vagy éppen irányítottan lebegtetett árfolyamok kérdésében. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy a konszenzus szellemének és széles körben elterjedt értelmezésének azonban a minél rugalmasabb, szabadon lebegő árfolyam felel meg. A valutaárfolyamok befolyásolása ugyanakkor mindig is kiemelkedő szerepet játszott a fejlesztő állam gazdaságpolitikai eszköztárában,

erre számos történelmi példát (Japán, Németország, de az ázsiai „kistigrisek” is ide tartoznak) említhetünk. Az, hogy az Egyesült Államok ennyire érzékenyen kezeli az árfolyamvitát, szintén arra utal egyrészt, hogy globális szerepét és versenyképességét más okok miatt is veszélyben érzi, másrészt a fentebb felsorolt államok egy része egy teljesen más világgazdasági környezetben és főképp Washington szövetségeseként valósított meg hasonló politikát.

5. A jüan nemzetközi szerepe egyre erősödik, azonban a kínai tőkepiacok zártsága és a konvertibilitás hiánya miatt egyelőre elsősorban elszámolási és forgalmi eszközként lehet vele számolni, tartalékvalutaként kevésbé, és bár sokan a kínai valutában látják a nemzetközi pénzügyi rendszer reformjának lehetőségét, a dollár kulcsvaluta szerepét egyelőre semmi nem veszélyezteti.

Az utolsó hipotézis vizsgálata azért is különösen izgalmas, mert épp a szemünk előtt zajlik, sőt a legjelentősebb átalakulások még a jövőben várhatóak. Az óvatos liberalizáció, a kísérleti terepként is és inkubátor-jelleggel is működő offshore renminbi piacok tipikus példáját adják a szelektíven, fokozatosan és pragmatikusan zajló reformoknak. A jüan nemzetközi, elsősorban elszámolási és forgalmi eszközként játszott szerepének erősödése ugyanakkor nem csak a kormány menetrendjéhez köthető, hanem spontán piaci folyamatok, Kína növekvő világgazdasági és világkereskedelmi súlyának eredménye is. A világ jelenlegi legnagyobb exportőre és második legnagyobb importőre jelentős nyomást képes gyakorolni a piacokra. Egy éven belül (2013-ról 2014-re) a jüan a világkereskedelemben leggyakrabban használt valuták listáján a 13. helyről már a 7.-re ugrott és minden eséllyel hamarosan bekerül a top 4-be. Ezzel természetesen még nem veszélyezteti a dollár vagy az euró helyzetét, de a fejlődés dinamikája midnenképpen figyelemre méltó.

A jüan használata és az ezen a téren bekövetkező növekedés régióként jelentősen eltér, míg az Egyesült Államokkal szinte egyáltalán nem jellemző a renminbi használata a kétoldalú kereskedelemben, addig bizonyos régiókhoz egyre inkább köthető. Különösen erős a Közel-Kelet, azon belül is a GCC országaival folytatott kereskedelemben – Kína nem csak olajéhsége okán kapcsolódik a régióhoz, hanem

beruházóként is, ill. az Öbölmenti országok is egyre nagyobb arányban vásárolnak kínai államkötvényeket. A másik kiemelt térség az afrikai régió, melyhez szintén a nyersanyagpiacok kapcsolják Kínát, de az ASEAN országokkal folytatott kereskedelemben is egyre nagyobb szerephez jut a jüan (amellett, hogy referenciavalutaként is leginkább erre a régióra tud hatni). Még egy természetes szövetségese van Kínának a dollár nemzetközi hegemóniájának megtörésében: ez pedig Oroszország, akivel már 2010 óta megállapodtak a kétoldalú kereskedelemben a dollár mellőzéséről és kizárólag a jüan és a rubel használatáról.

A jüan nemzetközi kereskedelemben betöltött növekvő helyét csak késve követi a befektetési valutaként játszott szerepének változása, azonban az úgynevezett offshore renminbi-piacok európai központjainak 2013-as megnyitásával Hong Kong, Makaó, Taiwan és Szingapúr mellett már az európai piacokon is kereskednek (továbbra is szigorú kvóták és szabályok mellett) kínai kötvényekkel. A legnehezebb azonban a dollár tartalékvalutaként betöltött domináns szerepének lehet, egyelőre ez nem is realitás Kína számára, bár akadnak optimista elemzők, akik a renminbi nemzetközi térnyerésével az egész nemzetközi pénzügyi rendszer átalakulását várják akár már néhány éven belül is. A jüan növekvő szerepe ugyanakkor nem csak közvetlen gazdasági haszonnal jár, hanem szimbolikus jelentőségű is, jól mutatja változó világ gazdasági súlyát és erejét.

A disszertáció tehát a fenti hipotézisek mindegyikét igyekezett igazolni az előző fejezetekben, illetve az itt leírtak alapján.

6. fejezet: Következtetések, összegzés

A disszertáció alapvetően arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen főbb különbségek és hasonlóságok vannak két, első ránézésre nagyon eltérő gazdasági modell, az amerikai és a kínai között, és ezek mennyiben járulnak hozzá gazdaságuk sikerességéhez, illetve a köztük húzódó konfliktusokhoz. A címben is megfogalmazott kérdés három, egymást sem kizáró jelentéstartalommal bír. Egyrészt a washingtoni konszenzus eredeti kontextusából kiindulva jelenthet egy olyan gazdaságpolitikai modellt és reformcsomagot, amely iránymutatásul szolgálhat a fejlődő országoknak gazdaságuk átalakítására, fejlesztésére. Másrészt jelenthet ennél sokkal tágabb (és a szakirodalom által is szélesebb körben használt) értelmezés szerint egy olyan modellt és rendszert, amely az adott jelzőtől függően (washingtoni vagy pekingi) a gazdaság irányításának főbb alapelveit és jellemzőit ragadja meg és sikeressége okán teheti azt értékes és követendő példává mások számára. Tömören összefoglalva tehát a washingtoni konszenzust a neoliberais gazdaságpolitikával, piaci fundamentalizmussal és deregulációval, míg a pekingit az állam rendkívül erős szerepvállalásával jellemezhetjük leginkább. Harmadrészt szintén a jelzőből kiindulva a fogalom utalhat a világ gazdaság legerősebb szereplőjére is – ilyen értelemben tehát az a kérdés, hogy hogyan tolódtak el a világ gazdaság súlypontjai az Egyesült Államok és Kína között.

Az értelmezés nehézségét éppen az adja, hogy a fenti három jelentéstartalom a szakirodalomban is egymással párhuzamosan él, míg a közvéleményt értelemszerűen leginkább a harmadik pont foglalkoztatja, tehát a sokszor kissé szenzációhajhász megfogalmazásoknak köszönhetően a médiában leginkább ez utóbbi értelmezés csapódik le. A kutatás során az egymásra csúszó jelentéstartalmi síkokra inkább pozitív lehetőségként és kihívásként tekintve kíséreltem meg azokat összekapcsolni és saját értelmezési keretbe foglalni.

A dolgozat tehát valamennyi értelmezési vonallal foglalkozik illetve választ keres az egyes definíciós lehetőségek szerint felvetett főbb kérdésekre. A hangsúly azonban egyértelműen a második és a harmadik pont szerinti értelmezésen van, az

elsőt csak olyan mélységig vizsgáljuk, amely a kínai fejlődési út alkalmazhatóságának kérdését érinti, azt is csak olyan szempontból, hogy Kína útja vajon egyedinek és kivételesnek tekinthető-e, illetve tekinthetünk-e rá „modellként”.

A disszertáció új megközelítést alkalmaz abból a szempontból, hogy a második és harmadik értelmezési síkot összekapcsolja. Tehát az elméleti koncepció gyakorlati konfliktusterületei és megnyilvánulási formái során is figyelembe veszi a washingtoni és a pekingi konszenzus (pontosabban modell) közötti ellentéteket, az egyes elemek alkalmazását, de azt is, hogy mennyiben figyelhető meg átjárás és pragmatikus átalakulás a két koncepció között.

A kutatás elméleti kiindulópontjául szolgáló két alapl mű, Williamson [1990] és Ramo [2004] elemzése során részletesen rámutatunk mind a washingtoni konszenzus értelmezése kapcsán felmerülő félreértésekre, kritikákra, és ezekre adott válaszokra, mind a pekingi konszenzusban felvázolt modell hiányosságaira. Ramo három alapvető tényezőt jelöl meg Kína sikerességében, az *innovációt*, a *fenntartható és egyenlő fejlődést*, valamint a *szuverenitást*. Egyrészt ezek messze nem fedik le a kínai fejlődési út legfontosabb jellemzőit, másrészt az okok Ramo által használt értelmezését bátran kiterjeszthetjük, így ezeket korrigálva és számos más tényezővel kiegészítve jutunk el a kutatás során végül egy teljesebb „**kínai modell**” felvázolásához.

Az *innováció* fejlődésben betöltött kulcsszerepe egészen nyilvánvaló, Peking azonban csak a legutóbbi két ötéves terv, vagyis 2006 eleje óta jutott el oda, hogy a legmodernebb iparágakat próbálja húzóágazattá tenni, miközben hosszú évtizedeken keresztül támaszkodott kifejezetten az olcsó, tömeges, és szakképzetlen vagy alacsonyan képzett munkaerejéből adódó versenyelőnyére és az ilyen munkaerőt igénylő, nem túl magas minőséget képviselő termékek gyártására. Az utóbbi évek változásai nyomán Kína gőzerővel halad az általa meghirdetett úton, és számos területen, pl. az okostelefonok és informatikai, szórakoztató elektronikai eszközök terén már nem csupán a fejlett világ gyártóit követő, másoló, hanem saját fejlesztésű, csúcstechnológiát képviselő termékekkel is jelen van a világpiacon, illetve a jelentős állami infrastrukturális fejlesztések

miatt szükséges építőipari, technológiai innovációk terén is vezető hatalommá kezd válni, azonban gazdaságának továbbra is egyik meghatározó motorja a tömegtermelés, valamint az úgynevezett „*második generációs innováció*” vagy számos esetben inkább „ *kreatív imitáció*”, ami a szellemi tulajdonjogok területén jelentős konfliktusokat is generál többek között éppen az Egyesült Államokkal.

Ha viszont a pekingi konszenzusban megfogalmazott innovációt tágan, és az eredeti jelentéstől meglehetősen elrugaszkodva értelmezzük, akkor annyit kijelenthetünk, hogy Peking innovatívan alkalmazza a fejlesztéspolitika eszköztárát, kedve és szükségletei szerint válogatva össze a számára megfelelő elemeket, amit az általam megfogalmazott modellben inkább „**evolúciós szemlélet**” néven írtam le. Ez több, mint önmagában az „*innovatív*” hozzáállás, Kína sikere ugyanis legfőképp a **fokozatosság, szelektivitás és pragmatizmus** együttes alkalmazásában rejlik. Gazdasági újításait rendszerint egy „*inkubátoron*” teszteli, ide értve a különleges gazdasági zónákon kívül Hong Kongot is (például mint legjelentősebb offshore renminbi központot), melynek 1997-es visszacsatolása, ugyanakkor különleges helyzete ebből a szempontból szintén szerencsés. Az így megvalósított „**à la carte liberalizáció**” legfontosabb tulajdonsága tehát a fokozatosság és szelektivitás, melyet a disszertáció egyes fókuszpontjai kapcsán külön is megvizsgáltunk.

Ramo a rajongás és csodálat hangján szól Kína útjáról, amellyel abból a szempontból egyetérthetünk, hogy példa nélküli az a fejlődés, amit Kína az utóbbi évtizedek során véghezvitt, százmilliós tömegeket emelve ki a szegénységből és juttatva egy nyugati értelemben is vett középosztálybeli státuszba, világgazdasági szempontból pedig a korábban megkérdőjelezhetetlen hegemoniájú Egyesült Államok komoly kihívójává válva. Ugyanakkor ha a fejlődési utat közelebbről vizsgáljuk, valójában azt látjuk, hogy Kína a *dél-kelet-ázsiai fejlesztő állam* modelljének alapképletét alkalmazta-alkalmazza folyamatosan hozzáigazítva mind saját gazdasági-politikai-társadalmi viszonyaihoz és lehetőségeihez, mind a változó globális környezethez.

A konszenzus második eleme, a *fenntartható és egyenlő fejlődés* ill. ennek kifejtése is jelentős hiányosságokat és kérdőjeleket hagy maga után. A

dokumentum csupán a környezeti fenntarthatóságról értekezik, a társadalmi fenntarthatóságot pedig elintézi annyival, hogy a társadalmi hatásokra érzéketlen washingtoni konszenzussal szemben a pekingi modell a társadalmi igazságosságot és egyenlőséget tartja szem előtt, emellett pedig valamennyi felmerülő problémára az innovációt látja megoldásnak. A környezeti fenntarthatóságot részletesen nem tárgyaljuk a disszertációban, bár kétségtelenül fontos szerepe van abban, hogy Kína a jövőben is töretlenül fejlődhessen, ráadásul az eddig okozott környezeti károk is már olyan súlyos mértékűek, hogy a jelenleginél sokkal komolyabban kell Pekingnek foglalkoznia ezzel a kérdéssel.

A társadalmi fenntarthatóság viszont a disszertációban felvázolt kínai modell egyik kulcseleme, hiszen a **társadalmi stabilitás** adja az egész **rendszer legitimációját**, aminek a töretlen gazdasági fejlődés a garanciája. Bár a reformok megindítása, de különösen a 90-es évek közepe óta a jövedelmi egyenlőtlenségek korábban soha nem látott mértékben nőttek¹⁶⁶, a GDP elképesztő mértékű szárnyalása miatt a társadalmi konfliktusok nem éleződtek ki, azonban ez a helyzet a gazdaság lassulásával változhat. A kormány azonban úgy tűnik, számol ezekkel a kockázatokkal, mivel többek között tervezi egy minimális szociális védőháló kialakítását, melynek szükségességét az előregedő társadalom is alátámasztja.

A modell egy másik fontos sajátossága, az **autoriter politikai rendszer és gazdasági irányítás** egyúttal a dél-kelet-ázsiai fejlesztő állam egyik jellemzője is, melynek társadalmi elfogadottsága a kínai szerzők által is hangsúlyozott történelmi és civilizációs okokból meglehetősen stabil. A kínai társadalomban igen erős félelem él a belső felfordulással, a káosszal szemben, így a belpolitikai stabilitást a gazdasági prosperálással ötvöző rezsim elfogadottsága nem meglepő, hogy ennyire magas. Bár a rendszer hivatalos elnevezésében még a „**szocializmus kínai sajátosságokkal**” szófordulat él, a rezsim ideológiai legitimációját már rég felváltotta a kompetenciára épülő, és a pártkongresszusok, kormányülések, hivatalos megszólalások ideológiai szólamai is már csak egyfajta kötelező kellékként, rituáléként értelmezendők.

---

166 A Gini-koefficiens mértéke világbanki számítások szerint 2010-ben már meghaladta a 0,4-et, ami felett már veszélyes a társadalmi stabilitásra nézve.

A kínai modell társadalmi vetületére visszatérve, bár szilárdan tartja magát az a mítosz a harmadik világ vezetői és a fejlődő országokkal foglalkozó közgazdászok egy része között is, hogy az integrált (UNDP terminológiával: inkluzív) fejlődés a kínai modell sajátosságaihoz tartozik, jelenleg ez jobban tükrözi Peking vágyait, mint a realitásokat.¹⁶⁷

Összességében tehát sokkal inkább tűnik a pekingi konszenzus a washingtoni keretein belül, annak főbb szabályai és elvei szerint működő, egyes elemeit viszont szelektíven alkalmazó, és annak negatív társadalmi és politikai hatásait mérsékelni kívánó változatnak, mint egy önálló, attól gyökeresen különböző alternatívának.

Végül a pekingi konszenzus harmadik elemének, a *szuverenitás és az önrendelkezés* kérdésének vizsgálatakor fontos kiemelni, hogy Peking éppen ennek hangsúlyozásával adhat reményt a washingtoni konszenzusban csalódott fejlődő (vagy nem is feltétlenül csak a fejlődő) országok számára. Önmagában már a kínai modell léte és sikere is új alternatívák keresésére sarkall, és érzékelhetően visszahat magára a neoliberális modellre is, elfogadottá téve a „**látható kéz**” koncepcióját.

A szuverenitás hangsúlyozása ugyanakkor ahhoz is hozzájárul, hogy Kína érzékelhetően növelni tudja **puha hatalmi befolyását**. A fejlődő országok nem csak gazdasági teljesítménye és láthatóan működőképes modellje miatt tekintenek rá mintaként, hanem abból adódóan is, hogy Peking képes a saját útját járni és külső befolyástól mentesen felépíteni saját világgazdasági és világpolitikai súlyát.

Kína saját felemelkedésével viszont teljesen átszabja azt a világgazdasági és világpolitikai környezetet is, melyhez a többi országnak is alkalmazkodnia kell. Ahogy egy amerikai Kína-elemző nagyobb időintervallumot áttekintve megjegyzi, az Egyesült Államok álma mintegy másfél évszázadon keresztül az volt, hogy Kínát kapitalistává formálja, majd amikor ez az átalakulás végbement, az álom rémálommá változott.¹⁶⁸ Az USA ugyanis értelemszerűen úgy képzelte, hogy a globalizáción, mint hajtóerőn keresztül megvalósuló, egész világra kiterjedő kapitalista transzformáció a fejlett kapitalista államok (és főként Washington)

---

167 Dirlik [2207] p.4.

168 Lee, C.[2005]

égisze alatt fog megvalósulni, a „**globalizáció kínai sajátosságokkal**” viszont már a legkevésbé sem felel meg az érdekeinek. Ugyanakkor egyre inkább úgy tűnik, hogy teljes egységesítő hatású globalizáció helyett a **lokalizált kapitalizmusok** többféle formája él egymás mellett, ezáltal egyrészt egyesítve, másrészt viszont meg is osztva a világot.¹⁶⁹

Az eredeti koncepció amilyen részletességgel tárgyal a fenti tényezők közül néhányat, annyira érthetetlen módon feledkezik meg arról az elemről, amivel kapcsolatban a leginkább konszenzus mutatkozik a Kínával foglalkozó szakértők körében: az állam erős, központi szerepéről. A disszertáció külön fejezetben is foglalkozik az állami tulajdon jelentőségével, ami különösen az állami vállalatok és azok állami bankrendszeren keresztül történő támogatása kapcsán jut kiemelt szerephez Kína fejlesztéspolitikájában. Bár az állami vállalatok nyilván számtalan konfliktus forrásai az amerikai-kínai viszonyban, a kínai modell nagyon erősen támaszkodik rájuk, a válság óta ismét azt hangoztatva, hogy „guo jin min tui” – vagyis az állam előrenyomul, miközben a magánszektor visszaszorul.

Végül egy olyan területet, az árfolyam-politikát és a jüan nemzetközi szerepének kérdéseit elemeztünk, melyen keresztül egyrészt jól láthatjuk a kínai modell működésének főbb jellemzőit. Az árfolyam és a jüan szerepe ráadásul szorosan összefüggnek más területekkel is, mint például a tőkepiacok zártsága, külföldi beruházási lehetőségek, külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg alakulása, hogy csak néhányat említsünk, ezeket azonban a disszertáció keretei között csak abból a szempontból vizsgáljuk, hogy hogyan függnek össze a monetáris politika alakulásával, illetve milyen konfliktusokat nyitnak meg a két ország viszonyában. Emellett a már elemzett „à la carte liberalizáció” menete is kiválóan követhető a fenti példákon keresztül, ahogy Kína fokozatosan, a számára megfelelő fejlettségi szinten és világgazdasági környezetben alkalmazza a washingtoni konszenzus egyes elemeit.

Kína világgazdaságban betöltött szerepe elképesztő változásokon ment át az elmúlt alig néhány évtized során. Jogosan merült fel a kérdés, hogy milyen tényezők állnak a szinte példa nélküli gazdasági fejlődés mögött, van-e olyan rendszerszintű,

---

169 Dirlik [2007] p.5.

modell formájában megragadható jellemzője a kínai gazdaságnak, amely akár másoknak is követendő út lehet. Bár ezzel kapcsolatban sajnos nem lehet egyértelmű gazdaságpolitikai receptet felírni, a kínai modell jellemzőit megkíséreltük összefoglalni. Az pedig kétségtelen, hogy mind a két ország, mind a különböző modellek versenyében rendkívül izgalmas, átmeneti időszaknak vagyunk tanúi.

7. fejezet: Felhasznált irodalom

- Adams, Timothy D. [2006]: Working with the IMF to strengthen exchange rate surveillance. *Remarks by Treasury Under-Secretary for International Affairs* Timothy D. Adams at the Americal Enterprise Institute, Feb 2006. www.treas.gov/press/releases/js4002.htm letöltve: 2012.12.11.
- Ahearn, Raymond J. [2012]: Rising Economic Powers and U.S. Trade Policy. *Congressional Research Service*, Dec 3. 2012.
- Aizenman, Joshua [2015]: The Internationalization of the RMB, Capital Market Openness, and Financial Reforms in China. *NBER Working Paper* No. 20943, 2015 Feb. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w20943>
- Artner Annamária [2009]: A kínai működőtőke-kivitel és Kelet-Európa. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf. 11. sz. pp. 1041-1056.
- Artner Annamária [2009]: Kína mint globális tőkeexportőr *In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk): A változó Kína IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 84-117.
- Artner Annamária [2011]: A kínai direkt tőkeimport és a kis- és középvállalati szféra *In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk): Kína és világ II. kötet. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése.* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 351-383.
- Bergsten, C. Fred [2010]: Correcting the Chinese exchange rate: An action plan. *Testimony before the Committee on Ways and Means, US House of Representatives*. March 24.
- Breslin, Shaun [2011]: The ‘China model’ and the global crisis: from Friedrich List to a Chinese mode of governance? *International Affairs*, Vol. 87, pp. 1323–1343. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2346.2011.01039.x>
- Brzezinski, Zbigniew [2012]: Balancing the East Upgrading the West – U.S. Grand Strategy in the Age of Upheaval. *Foreign Affairs*, Vol. 91. No. 1. pp. 97-104.

- Buzan, Barry [2010]: China in International Society: Is Peaceful Rise Possible? *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3. pp. 5-36. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/cjip/pop014>
- Capitalism in China. U.S.-China Economic and Security Review Commission
- Casey, Joseph [2012]: Patterns in U.S.-China Trade Since China's Accession to the World Trade Organization. *U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Research Report*
- Cha, Victor D. [2011]: Complex Patchworks: U.S. Alliances as Part of Asia's Regional Architecture. *Policy*, No. 11. January, pp. 27-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.1353/asp.2011.0004>
- Chamon, Marcos – Prasad, Eswar [2010]: Why Are Saving Rates of Urban Households in China Rising? *American Economic Journal: Macroeconomics*, Vol. 2, No. 1, pp 93–130. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w14546>
- Chatterjee, Saikat [2013]: China's Offshore Yuan Market: Inside the Engine Room of the World's Next Trade Currency. *Investing in Asian Offshore Currency Markets: The Shift from Dollars to Renminbi*, 86. DOI: <http://dx.doi.org/10.1057/9781137034649.0014>
- Chen, Xiaoli – Cheung, Yin-Wong [2011] : Renminbi going global, *Working Papers*, UC Santa Cruz Economics Department, No. 677, DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1797464>
- Cheng Li [2003]: Educational and Professional Backgrounds of Current Provincial Leaders. *China Leadership Monitor* No.8.
- Cline, William – Williamson, John [2009]: Equilibrium Exchange Rates, *VoxEU.org*, 18 June <http://www.voxeu.org/article/estimating-magnitude-excessive-international-imbalances> letöltve: 2012.12.14.
- Cohen, Benjamin J. [2004]: The Future of Money. *Princeton University Press*, Princeton
- Cohen, Benjamin J. [2011]: The Benefits and Costs of an International Currency: Getting the Calculus Right. DOI: <http://dx.doi.org/10.1006/s11079-011-9216-2>

- Cohen, Benjamin J. [2012]: The Yuan's Long March: Can an International Currency be Manufactured? In: *Cohen, Benjamin J. - Chiu, Eric M. P. (eds.) [2014]: Power in a Changing World Economy: Lessons from East Asia*, pp. 144-159.
- Csáki György [2011]: G-2: Az USA és Kína gazdasági kapcsolatai a világgazdasági erőviszonyok megváltozott erőterében In: *Inotai András – Juhász Ottó (szerk): Kína és világ II. kötet*. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése. MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 289-321.
- Dani Ákos [2010]: A tartalékvaluta-rendszer a XXI. század elején. *Grotius, Budapesti Corvinus Egyetem* <http://www.grotius.hu/publ/>
- Deng, Yongheng, Randall Morck, Jing Wu, and Bernard Yeung [2011]: Monetary and Fiscal Stimuli, Ownership Structure, and China's Housing Market. *NBER Working Paper Series*. no. 16871. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, March 2011. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w16871>
- Dirlik, Arif [2007]: Beijing Consensus: Beijing "Gongshi." Who Recognizes Whom and to What End? http://www.globalautonomy.ca/global1/article.jsp?index=PP_Dirlik_BeijingConsensus.xml letöltve: 2012.12.15.
- Dobbs et al.[2009]: An Exorbitant Privilege? Implications of Reserve Currencies for Competitiveness (McKinsey Global Institute)
- Dong Sun Lee [2012]: A Tamed Struggle for Influence: The Future of U.S.-China Relations. *EAI Asia Security Initiative Working Paper*, August
- Dyer, Geoff [2010]: Brazil and India join renminbi call, *The Financial Times*, May 23
- Eichengreen, Barry [2004]: Global Imbalances and the Lessons of Bretton Woods. *NBER Working Paper* 10497, May. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w10497>
- Eichengreen, Barry [2008]: Globalizing Capital: A History of the International Monetary System. 2nd edition, Princeton. *Princeton University Press*
- Eichengreen, Barry [2009]: The dollar dilemma, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009

- ENSZ [2009]: Report of the Commission of Experts of the President of the United States General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System. *United Nations Conference on the World Financial and Economic Crisis and its Impacts on Development*, New York, 24-26 June 2009
- Farkas Péter – Szabó Zsolt [2009]: Kína szerepe a nemzetközi pénzügyi rendszerben *In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk): A változó Kína IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 187-222.
- Farkas Péter [2009]: Új tartalékvaluta-rendszer a válság után? MTA Világgazdasági Kutatóintézet, *Kihívások*, 195. sz. 2009. június
- Farkas Péter [2010]: Kína szerepe a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilizálásában és átalakításában. *Magyar Tudomány* 2010. április, pp. 437-467.
<http://www.matud.iif.hu/2010/04/10.htm> letöltve: 2012.12.14.
- Ferguson, Niall – Schularick, Moritz [2009]: The End of Chimerica. *Harvard Business School Working Paper* 10-037.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1502756>
- Ferguson, Niall [2007]: Not two countries, but one: Chimerica, 04 Mar 2007
<http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3638174/Not-two-countries-but-one-Chimerica.html> 2012.09.18.
- Fernald, John G. Edison, Hali J. and Loungani, Prakash [1998]: Was China the First Domino?: Assessing Links Between China and the Rest of Emerging Asia. *FRB International Finance Discussion Paper* No. 604. March
DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.94960>
- Fleming, John Marcus [1962]: Domestic Financial Policies under Fixed and under Floating Exchange Rates, *IMF Staff Papers*.
- Friedberg, Aaron L. [2005]: The Future of U.S.- China Relations. Is Conflict Inevitable? *International Security*, Vol. 30, No. 2. Fall 2005, pp. 7–45.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1162/016228805775124589>

- Friedberg, Aaron L. [2010]: Implications of the Financial Crisis for the US-China Rivalry. *Survival: Global Politics and Strategy* pp. 31-54. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2010.506817>
- Friedberg, Aaron L. [2012]: A Contest for Supremacy: China, America and the Struggle for Mastery in Asia. W. W. Norton Ltd. ISBN 0393343898 DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1943-0787.2012.01352.x>
- Fukuyama, Francis [2012]: China's Bad Emperor Problem. <http://blogs.the-american-interest.com/fukuyama/2012/05/28/chinas-bad-emperor-problem/> May 28. 2012 letöltve: 2013.01.20.
- Gábor Tamás [2012]: Kína monetáris politikája a globális pénzügyi egyensúlytalanságok fényében. *Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola*. DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/phd.1639>
- Goldstein, Morris. Lardy, Nicholas R. [2009]: Evolution of China's exchange rate regime in the reform era. http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4167/01iie4167.pdf letöltve: 2012.12.13.
- Gore, Charles [2000]: The Rise and Fall of the Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries. *World Development*, Vol. 28. pp. 789-804. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(99\)00160-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(99)00160-6)
- Hong Kong Monetary Authority [2014]: Hong Kong, The Premier Offshore Renminbi Business Centre, <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-functions/monetary-stability/rmb-business-in-hong-kong/hkma-rmb-booklet.pdf>
- Hu Angang [2011]: China in 2020: A New Type of Superpower. *Brookings Institution*, Washington DC. DOI: http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8411.2012.01339_5.x
- Hu Xiaolian [2010a]: Exchange Rate Regime Reform and Monetary Policy Effectiveness, Deputy Governor of the People's Bank of China, Speech on July 26, 2010.

- Hu Xiaolian [2010b]: The Cooperative Relation between Adjustment of Production Factor Price and Reform of the Exchange Rate Regime. *PBC Speeches*, July 30, 2010.
- Hu Yu-We [2010]: Management of China's Foreign Exchange Reserves: A Case Study on the State Administration of Foreign Exchange (SAFE), *European Commission, Economic Paper* No. 421.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2765/43671>
- Huang Yiping [2010]: Krugman's Chinese renminbi fallacy. *East Asia Forum*, March 15
- Hung-Gay Fung, Glenn Chi-Wo Ko, Jot Yau [2014]: Dim Sum Bonds: The Offshore Renminbi (RMB)-Denominated Bonds. John Wiley and Sons
- Ikenberry, G. John [2008]: The Rise of China and the West: Can the Liberal System Survive? *Foreign Affairs*, Vol. 87. No. 1. Jan-Feb. pp. 23-37.
- Ilzetzi, Ethan and Vegh, Carlos A. [2008]: Procyclical Fiscal Policy in Developing Countries: Truth or Fiction? *NBER Working Paper* No. 14191, July 2008 DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w14191>
- Inotai András – Juhász Ottó (szerk) [2009]: A változó Kína. *Akadémiai Kiadó*, Budapest
- Inotai András – Juhász Ottó (szerk) [2011]: Kína és a válság. *Akadémiai Kiadó*, Budapest
- Inotai András [2011]: A világgazdasági válság és a kínai külgazdaság-politika: hatások és válaszok. In: *Inotai András – Juhász Ottó (szerk): Kína és világ II. kötet*. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése. MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 230-288.
- International Monetary Fund. People's Republic of China; 2012 Article IV Consultation. Washington, DC: July
- Jong-Wha Lee [2014]: Will the Renminbi Emerge as an International Reserve Currency? *The World Economy*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/twec.12092>
- Jordán Gyula [2010]: Washingtoni konszenzus vs. pekingi konszenzus. *Kül-Világ* 2010/2-3. pp. 60-80.

- Jordán Gyula [2012]: Kína-modell és a kínai kivételesség kérdése. *Külügyi Szemle*, 2012. nyár pp. 105-124.
- Kennedy, Scott [2010]: The Myth of the Beijing Consensus. *Journal of Contemporary China*, pp. 461-477. 2010. június
DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10670561003666087>
- Kirshner, Jonathan [1995]: Currency and Coercion: the Political Economy of International Monetary Power. *Princeton University Press*, Princeton
- Kissinger, Henry [2011]: On China. *The Penguin Press*, New York ISBN 798-1-59420-271-1
- Krugman, Paul [2009]: China's Dollar Trap. *The New York Times*, April 2.
- Krugman, Paul [2010a]: Chinese New Year, *The New York Times*, Jan.1
- Krugman, Paul [2010b]: The Conscience of a Liberal. China's Swan Song. *The New York Times*, March 11
- Krugman, Paul [2010c]: Taking on China. *The New York Times*, March 15.
- Kuczynski, P-P. – Williamson, J. (eds.) [2003]: After the Washington Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America. *Institute for International Economics*, Washington D.C.
- Lampton, David M. [2002]: Same Bed, Different Dreams: Managing U.S.-China Relations, 1989-2000 *University of California Press*, Berkeley and Los Angeles, California. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/798281>
- Lardy, Nicholas R. [2007]: China: Rebalancing economic growth. Center for Security and International Studies – *Peterson Institute for International Economics*
- Lardy, Nicholas R. [2012]: Increasing Market Access for US Financial Firms in China. *Peterson Institute for International Economics*, Congressional Testimony, May 16
- Lawrence, Susan V. – MacDonald, David [2012]: U.S.-China Relations: Policy Issues. *Congressional Research Service*, August 2

- Lee, Colleen [2005]: *America's Asia: Racial Form and American Literature, 1893-1945. Princeton University Press*, Princeton, N.J.
- Lee, Junyeop [2009]: *State Owned Enterprises in China: Reviewing the Evidence. OECD*
- Lo, Bobo – Shevtsova, Lilia [2012]: *A 21st Century Myth – Authoritarian Modernization in Russia and China. Carnegie Endowment for International Peace*, Carnegie Moscow Center
- Lőrincné Istvánffy Hajna [2004]: *Nemzetközi pénzügyek*, Budapest, Aula
- Lukács József [2010]: *Integrációs kísérlet Délkelet-Ázsiában. Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola*
- Makin, Anthony J. [1997]: *International Borrowing, Lending And Interest Rates. Economic Papers, The Economic Society of Australia*, Vol. 16, pp. 58-64. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1759-3441.1997.tb00140.x>
- Makin, Anthony J. [2008]: *The Inflexible Yuan and Global Imbalances. Global Economy Journal*, Vol. 8. Issue 3. DOI: <http://dx.doi.org/10.2202/1524-5861.1403>
- McKinnon, Roland – Schnabl, Günther [2009]: *The Case for Stabilizing China's Exchange Rate: Setting the Stage for Fiscal Expansion", China & World Economy*, Vol. 17, No. 1, 2009, pp. 1-32. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1749-124X.2009.01128.x>
- McKinnon, Ronald – Schnabl, Günther [2012]: *China and Its Dollar Exchange Rate: A Worldwide Stabilizing Influence? The World Economy*, January 2012 DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9701.2011.01416.x>
- McKinsey Global Institute [2006]: *Putting China to Work: The Value of Financial System Reform. McKinsey and Co.* p. 35.
- Meisel Sándor – Somai Miklós – Vigvári Gábor – Völgyi Katalin [2009]: *Kína változó szerepe a világgazdaságban és a WTO-ban In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk): A változó Kína IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben MTA Világgazdasági Kutatóintézet* pp. 7-66.

- Mundell, R.A.[1993]: EMU and the International Monetary System: a Transatlantic Perspective. *Working Paper* No. 13. Austrian National Bank, Vienna
- Naisbitt, John and Doris [2010]: China's Megatrends. The 8 Pillars of a New Society, Harper Collins
- Neszmélyi György [1997]: A délkelet-ázsiai országok makrogazdasági folyamatainak vizsgálata. *Doktori értekezés, Gödöllői Agrártudományi Egyetem*
- Noland, Marcus [2012]: US-China Economic Relations. *Perterson Institute for International Relations*, Working Paper
- Ocampo, J. A. [2007]: The Instability and Inequities of the Global Reserve System. *International Journal of Political Economy*, Vol. 36, No. 4, 2007-08 tél, pp. 71-96. DOI: <http://dx.doi.org/10.2753/IJP0891-1916360405>
- Pang Wei [2009]: The China Model: Reading 60 Years of the People's Republic of China 2009 Dec.
- Pettis, Michael [2012]: Is There an Asian Renminbi Bloc? *Carnegie Endowment for International Peace*, Nov 17, 2012
<http://carnegieendowment.org/2012/11/17/is-there-asian-rmb-bloc/eomn>
letöltve: 2013.01.12.
- Prasad, Eswar – Gu, Grace[2009]: An Awkward Dance: China and the United States. *Brookings Institution Policy Note*.
- Prasad, Eswar – Lei Ye [2012]: The Renminbi's Role in the Global Monetary System. *IZA Discussion Paper*, No. 6335.
- Prasad, Eswar [2009]: Is China's Growth Miracle Built to Last? *China Economic Review*, Vol. 20, pp. 103–123. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chieco.2008.05.007>
- Prasad, Eswar [2010]: The U.S.-China Economic Relationship: Shifts and Twists in the Balance of Power. *Testimony to the U.S.-China Economic and Security Review Commission*. March 10.

- Ramo, Joshua Cooper [2004]: The Beijing Consensus. *The Foreign Policy Center*, London <http://fpc.org.uk/publications/TheBeijingConsensus> letöltve: 2012.10.15.
- Ranieri, Rafael – Ramos, Raquel A. [2013]: Inclusive Growth: Building up a Concept. *International Center for Inclusive Growth*, UNDP. Working Paper, March 2013
- Reisen, Helmut [2010]: Global imbalances, the renminbi and poor-country growth, Nov. 10 <http://www.voxeu.org/article/global-imbalances-renminbi-and-poor-country-growth> letöltve: 2012.12.14.
- Sanusi Lamido Sanusi [2012]: Neither the Washington nor Beijing Consensus – developmental models to fit African realities and cultures. Speech of the Governor of the Central Bank of Nigeria, at the Eirenicon Africa Public Lecture Series (EAPLS), London, 27 March.
- Saunders, Philip C. [2010]: Will China's Dream Turn into America's Nightmare? *China Brief* Vol.10. No.7.
- Schnabl, Günther [2010]: The Role of the Chinese Dollar Peg for Macroeconomic Stability in China and the World Economy, *Working Papers on Global Financial Markets* No. 13. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1695395>
- Sekine, Eiichi [2013]: Publication of Program for Reforming China's Financial Sector by 2015. *Nomura Journal of Capital Markets*, Vol. 4, No. 4
- Shambaugh, David [2000]: The Modern Chinese State. *Cambridge University Press*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511528194>
- Simai Mihály [2007]: Az állam szerepe a XXI. században *In: Farkas Péter – Fóti Gábor (szerk): Magyarország globális környezete 2020-ig. Háttér tanulmányok a magyar külstratégiához I.* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 203-214.
- Solow, Robert M. [1956]: A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* Vol. 70. pp. 65-94. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1884513>

- Song, Z. M, Storesletten, K. and Zilibotti, F. [2010]: Growing like China. *American Economic Review*, pp. 101, 202-241. DOI: <http://dx.doi.org/10.1257/aer.101.1.196>
- Spantig, Kristina [2012]: International monetary policy spillovers in an asymmetric world monetary system: The United States and China. *Working Papers on Global Financial Markets*, Vol. 33.
- Standard Chartered [2014]: Renminbi Roadmap. *Thomson Reuters*
- Stiglitz, Joseph – Greenwald, Bruce [2006]: A Modest Proposal for International Monetary Reform. *Columbia University, Seminar Papers*, Jan. 4, 2006
- Stiglitz, Joseph et al. [2010]: The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis. *New York, The New Press*.
- Stuart, Douglas [2012]: Leading from Behind: Toward a New U.S. Strategy for the Asia-Pacific. *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol. 24, No. 2, June
- Subramanian, Arvind [2011]: Inevitable Superpower: Why China's Dominance is a Sure Thing, *Foreign Affairs*, 90, 66.
- Subramanian, Arvind – Kessler, Martin [2012]: The Renminbi Bloc is Here: Asia Down, Rest of the World to Go? *Working Paper Series*.
- Szakolczai György [2005]: A washingtoni konszenzus és ami utána következik. *Külgazdaság*, XLIX. évf. 2005. október, pp. 26-46.
- Szamosszegi, Andrew [2012]: An Analysis of Chinese Investments in the U.S. Economy. *U.S.-China Economic and Security Review Commission*
- Szamosszegi, Andrew - Kyle, Cole [2011]: An Analysis of State- owned Enterprises and State
- Szamosszegi, Andrew - Kyle, Cole [2011]: An Analysis of State- owned Enterprises and State Capitalism in China. *U.S.-China Economic and Security Review Commission*
- Szczudlik-Tatar, Justyna [2012]: China's Response to the United States' Asia-Pacific Strategy. *The Polish Institute for International Affairs, Policy Paper* No. 41. October

- Székely-Doby András [2007]: Külföldi közvetlen tőkebefektetések Kínában *In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): A változó Kína IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 67-83.
- Szunomár Ágnes [2012]: Gazdasági modellváltás Kínában?: befelé forduló, versus exportorientált gazdaságpolitika. *In: Farkas P, Meisel S, Novák T (szerk.) A változó világgazdaság - útkeresések, tapasztalatok és kilátások: 2. kötet : Európán kívüli régiók.* Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet; Világgazdasági Kutatásokért Alapítvány, pp. 48-62.
- Szunomár Ágnes [2012]: Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás. *Külügyi Szemle*, 2012/2. szám, pp. 125-142.
- Szunomár Ágnes [2012]: Kínai nagyhatalmiság. A Kínai Népköztársaság nagyhatalmi ambíciói, szerepvállalása, és partnerei a XXI. században. *Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola* DOI: <http://dx.doi.org/10.14267/phd.2013015>
- Tálas Barna [2011]: Mi a kínai modell? *In: Inotai András – Juász Ottó (szerk.): Kína belső viszonyai. Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei. A kínai modell fejlődése és következményei* MTA Világgazdasági Kutatóintézet pp. 297-332.
- U.S. Department of the Treasury [2011]: Report to Congress on International Economic and Exchange Rate Policies, *Office of International Affairs*.
- U.S. Department of the Treasury [2012]: Major foreign holders of treasury securities, *Federal Reserve Board*, January 18, <http://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Documents/mfh.txt> letöltve: 2013.03.17.
- U.S. Department of the Treasury [2012]: Remarks by Under Secretary on China at the Center for American Progress. Washington, DC: *U.S. Department of the Treasury Documents*, July 18
- U.S.-China Economic and Security Review Commission [2011b]: An Analysis of State-owned Enterprises and State Capitalism in China

- U.S.-China Economic and Security Review Commission [2011a]: Report to Congress
- U.S.-China Economic and Security Review Commission [2012]: Report to Congress
- U.S.-China Economic and Security Review Commission [2012/13/14]: Annual Report to Congress
- U.S.-China Economic and Security Review Commission [2013]: China's Third Plenum May Be More than Just Talk, Washington D.C.
- Unirule Institute of Economics [2011]: The Nature, Performance and Reform of the State-owned Enterprises. Beijing, China
- United States Treasury [2006]: The Use and Counterfeiting of United States Currency Abroad, Part 3, *Final Report to the Congress, U.S. Treasury*, Washington D.C.
- Vigvári Gábor [2012]: Globalizáció és fejlesztő állam. A nemzetközi rezsimek változásának hatása a fejlesztő államra. *Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola*
- Wang Xiaoyi [2011]: China's exchange rate and monetary policies. *BIS Papers* No 57.
- Wang Yong [2008]: Domestic Demand and Continued Reform: China's Search for a New Model. *Global Asia* Vol. 3. No. 4. pp. 23-28.
- Warnock, F. E. - Warnock, V. C. [2009]: International Capital Flows and U.S. Interest Rates. *International Monetary Finance* 28 (6), pp. 903-919. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w12560>
- Williamson, John (ed.) [1990]: Latin American Adjustment: How much has happened. *Institute for International Economics*, Washington, D.C.
- Williamson, John (ed.) [1994]: The Political Economy of Policy Reform. *Institute for International Economics*, Washington, D.C.
- Williamson, John [2003]: Overview. An Agenda for Restarting Growth and Reform. In: Kuczynski – Williamson [2003]: After the Washington

- Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America. *Institute for International Economics*, Washington D.C. pp. 1–19.
- Williamson, John [2012]: Is the “Beijing Consensus” Now Dominant? *Asia Policy*, No. 13. DOI: <http://dx.doi.org/10.1353/asp.2012.0012>
- Yang Yao [2010]: The End of the Beijing Consensus. Can China's Model of Authoritarian Growth Survive? *Foreign Affairs*, Feb 2.
- Yang Yao [2011]: Beijing Consensus or Washingtonn Consensus. What explains China’s Economic Success? *China Center for Economic Research*, Peking University. DOI: http://dx.doi.org/10.1596/1020-797X_13_1_26
- Yasheng Huang [2011]: Rethinking the Beijing Consensus. *Asia Policy*, No. 11. January, pp. 1–26
- Yu, Yongding [2012]: Revisiting the Internationalization of the Yuan. ADBI Working Paper 366. Tokyo, Asian Development Bank Institute.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2100941>
- Zhang Weiwei [2011]: The Analysis of a Miracle: The China Model and its Significance. *China Media Project* <http://cmp.hku.hk/2011/03/29/11205/>
letöltve: 2013.01.14.
- Zhao, Qian – Wang, Yugang [2015]: How Far is RMB from Global Currency: An Analysis Based on the Effect of Shanghai Pilot FTZ on RMB Internationalization.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfmabstract_id=2558922
- Zhou Xiaochuan [2009]: Reform the International Monetary System, Essay by the Governor of the People’s Bank of China, 23 March 2009.
<http://www.bis.org/review/r090402c.pdf> letöltve: 2012.12.11.

8. fejezet: A szerző témában megjelent publikációi

1. Könyv, könyvfejezet (magyar nyelven):

Székely-Doby András, Szilágyi Judit (szerk.) [2009]: A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országokban Bp.: MTA VKI, 2009. - A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások, 6. köt. -ISBN 978-963-301-541-4 77 p.
<http://vki3.vki.hu/kot/ecostat/06-Szekely-Doby-Andras-es-Szilagyi-Judit.pdf>

Szilágyi Judit [2009]: A válság hatása az Egyesült Államokra In: Székely-Doby András, Szilágyi Judit (szerk.): A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országokban. - Bp.: MTA VKI, 2009. - A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások, 6. köt. - pp. 7-22.

Szilágyi Judit [2009]: Az Amerikai Egyesült Államok és Kína kapcsolatai, különös tekintettel a gazdaságra. In: Inotai András, Juhász Ottó (szerk.): Stratégiai kutatások: A változó Kína - II. Kína a nemzetközi politikai erőterben. - Bp.: MTA VKI - MeH, 2009. – pp. 103-135.

<http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/MAGYAR/publikacio/2008%20tanulmanyok/2-06-Szilagyi.pdf>

Szilágyi Judit [2011]: A kínai migráció hatása az Egyesült Államokra In: Nyusztay László (szerk): Nemzetközi migrációs tanulmányok. Perfekt, Budapest, 2011. augusztus pp. 114-122.

Egyéb, nem a témában készült publikációk:

1. Könyvfejezet (magyar nyelven):

Szilágyi Judit [2006]: Észtország In: Vida Krisztina (szerk): Monitoring jelentés, 2006. : A nyolc közép- és kelet-európai tagország második uniós évéről, 2005. május 1. - 2006. május 1. Budapest, MTA VKI, 2006.

Szemlér Tamás, Petővári Bence, Ragány Angéla, Somai Miklós, Szilágyi Judit [2009]: Comparative Report – Hungary. The Unfinished Business of the Fifth

Enlargement Countries, Open Society Institute, European Policies Initiative, Sofia, 2009. pp. 15-20, 32-40.

http://eupi.osi.bg/fce/001/0070/files/11_Comparative_report_online.pdf

Szilágyi Judit [2007]: Az Európai Unió világpolitikai szerepe, a közös kül- és biztonságpolitika kihívásai. In: Fóti Gábor – Rácz Margit (szerk.): Háttér tanulmányok a magyar külstratégiához III. Az Európai Unió előtt álló kihívásokról és a magyar érdekekről. MTA VKI – Center for EU Enlargement Studies, Budapest, 2007. pp. 23-38.

Szilágyi Judit [2007]: Észtország az Európai Unióban In: Diszciplínák határain innen és túl – Fiatal kutatók fóruma 2. MTA Társadalomkutató Központ, 2007. pp. 483-499.

Szilágyi Judit [2007]: Macedónia – Megérdemelten az EU kapujában? In: Novák Tamás – Szemplér Tamás (ed.): Kelet-Európa tanulmányok 2007. 1. szám Európa peremén: Új tagok és szomszédok MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2007. pp. 97-113.

Szilágyi Judit: [2007]: Észtország In: Túry Gábor – Vida Krisztina (szerk.): Összehasonlító monitoring jelentés a 2004-ben az Európai Unióhoz csatlakozott nyolcak integrációs teljesítményéről. Budapest, MTA VKI, 2007.

2. Referált folyóiratcikkek (angol nyelven):

Szilágyi Judit [2011]: Serbia: Finally on the Right Track to EU Candidate Status? In: Balkan Monitor, ICEG EC, 2011, pp.16-22.

http://icegec.hu/download/see/see_monitor_2011_june_september.pdf

Szilágyi Judit [2007]: The Feasibility of the Hungarian Convergence Programme In: Romanian Economic and Business Review, 2007 Fall, Vol. 2, No.3. pp. 83-97.

http://www.academia.edu/5990018/The_feasibility_of_the_Hungarian_convergence_programme

Szilágyi Judit [2007]: The Hungarian Convergence Programme In: Ekonomiceszkij iszledvanyija XVI. évf. 2007/1 Enlarging EU: Macroeconomic

and Firm Level – Experience and Expectations Bilateral Meeting 27 October 2006
Sofia, Institute of Economics, Bulgarian Academy of Sciences, pp. 44-54.

3. Egyéb:

Főiskolai jegyzet angol nyelven:

Szilágyi Judit [2006]: International Organizations E-Book for IBS Students, kötelező tananyag az Organisations of International Co-operation c. kurzushoz 2006. dec. 150 p.

Háttér tanulmányok magyar nyelven:

Szilágyi Judit [2006]: A közös kül- és biztonságpolitika előtt álló kihívások' KÜM – VKI kutatás, Háttér tanulmányok az EU-stratégiához, 2006. okt, 15 p.
Megjelent: Balázs Péter [2007]: A sikeres EU-tagság stratégiai kérdései összefoglaló részeként, Center for EU Enlargement Studies, MTA VKI, 2007
http://www.diplomacia.hu/doc/EU_KUM_kulkapcsolati_strategia.pdf

Szilágyi Judit – Vida Krisztina [2008]: A Strukturális Alapok felhasználása: A végrehajtás összehasonlító módszertana egyes régi és új tagállamok esetében, és az ebből levonható tanulságok Magyarország számára NFÜ – VKI kutatás, 5. témakör, 30 p. 2008. márc.